

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**GÜLTEN DAYIOĞLU’NUN ÇOCUKLARA YÖNELİK
ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARININ
İNCELENMESİ**

Emine Ceren HARMANDA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU

Çankırı-2024

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**GÜLTEN DAYIOĞLU’NUN ÇOCUKLARA YÖNELİK
ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARININ
İNCELENMESİ**

Emine Ceren HARMANDA
ORCID: 0009-0000-0301-0982

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU

Çankırı-2024

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	i
TEZ KABUL VE ONAY	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR	vi
TABLO LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1
Tezin Amacı ve Önemi.....	2
Tezin Sınırlılıkları	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1.TEZLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	5
1.1.Çocuk Edebiyatı.....	5
1.1.1.Çocuk Edebiyatının Tanımı.....	5
1.1.2.Çocuk Edebiyatının Amacı.....	6
1.2.Değer ve Değerler Eğitimi	9
1.3.Halk Kültürü	12
1.4.Türk Halk Kültürü ve Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar	13
1.4.1.Kitap	14
1.4.2.Makaleler	14
1.4.3.Tezler.....	16
1.5.Modern Dönem Çocuk Edebiyatı Ustalarından Gülten Dayıoğlu.....	18
İKİNCİ BÖLÜM	21
2.GÜLTEN DAYIOĞLU’NUN ESERLERİNİN HALK KÜLTÜRÜ	
AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	21
2.1.Halk Kültürü Unsurları.....	21
2.1.1 Geçiş Dönemi Unsurları	21
2.1.1.1.Doğum.....	22
2.1.1.1.1.Ad Koyma	25
2.1.1.1.2.Kırlama	27
2.1.1.1.3.Diş Buğdayı.....	28

2.1.1.1.4.Adım kesme/köstek kesme	30
2.1.1.2.5.Sünnet	30
2.1.1.3.Askerlik.....	34
2.1.1.4.Düğün.....	35
2.1.1.5.Ölüm.....	38
2.1.2 Halk İnanışları.....	43
2.1.2.1.Dünyanın Yaratılışı ve Gökyüzü Olaylarıyla İlgili İnanışlar	43
2.1.2.2.Ağaç kültü	46
2.1.2.3.Su kültü	47
2.1.2.4.Sayılarla İlgili İnanışlar	48
2.1.2.5.Hayvanlarla İlgili Halk İnanışları	50
2.1.2.6.Şeytanla İlgili Halk İnanışları.....	50
2.1.3. Halk Hekimliği	51
2.1.4. Giyimle İlgili Halk Kültürü Unsurları	54
2.1.5. Oyunlar –Eğlenceler	55
2.1.6. Karşılama- Uğurlama.....	56
2.1.7. Sofra Adabı.....	57
2.1.8. Ramazan Etkinlikleri.....	58
2.1.9. Halk Hukuku/Töresi.....	59
2.1.10. Halk Edebiyatı Unsurları	61
2.1.10.1.Masallar	61
2.1.10.2.Efsane ve Memoratlar.....	63
2.1.10.3. Sayışmacalar–Tekerlemeler	64
2.1.10.4. Atasözleri- Deyimler /Söz Kalıpları.....	66
2.1.10.5. Alkış-Kargış	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	69
3.HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI VE DEĞERLER EĞİTİMİ	69
3.1. Dört Kardeşiler Eserinin İncelenmesi.....	69
3.2. Gökyüzündeki Mor Bulutlar Eserinin İncelenmesi	71
3.3. Ben Büyüyünce Eserinin İncelenmesi	72
3.4. Yurdumu Özledim Eserinin İncelenmesi	73
3.5. Dünya Çocukların Olsa Eserinin İncelenmesi	74
3.6. Ganga Eserinin İncelenmesi	75

3.7. Suna'nın Serçeleri Eserinin İncelenmesi	75
3.8. Akıllı Pireler, Tuna'dan Uçan Kuş, Gizemli Güvercin, Parbat Dağı'nın Esrarı Eserlerinin İncelenmesi	78
3.9. Yeşil Kiraz ve Yeşil Kiraz 2 Eserlerinin İncelenmesi	80
3.10. Fadiş Eserinin İncelenmesi	82
3.11. Kıyamet Çiçekleri, Sekizinci Renk, Işın Çağı Çocukları, Midos Kartalı'nın Gözleri Eserlerinin İncelenmesi	84
3.12. Yada'nın Gizilgücü ve Ölümsüz Ece Eserlerinin İncelenmesi	86
3.13. Genel Değerlendirme	87
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	102
İnternet Kaynakları.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım Gülten Dayıoğlu'nun Çocuklara Yönelik Eserlerinde Halk Kültürü Unsurlarının İncelenmesi adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanana kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

30/10/2024

İmza

Emine Ceren HARMANDA

TEZ KABUL VE ONAY
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Emine Ceren HARMANDA tarafından hazırlanan Gülten DAYIOĞLU'nun Çocuklara Yönelik Eserlerinde Halk Kültürü Unsurlarının İncelenmesi adlı çalışma 30/10/2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oy birliğı ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri

Danışman: Dr. Öğr Üyesi Seval KASIMOĞLU

İmza:

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Zehra KIMIŞOĞLU

İmza:

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Murat ERSÖZ

İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .../.../2024 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ersoy YILMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Milletleri millet yapan, halkını ortak paydada buluşturan, maddi manevi tüm değerler kültürü oluşturur. Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran ve bulunduğu toplumun varlığını devam ettirmesini sağlayan önemli bir unsurdur. Halk kültürü, sözlü veya yazılı olarak aktarılan, ortak yaşayış ve davranış kalıplarının bir bütünüdür.

Değer, insanın toplumsal yaşamını düzenleyen iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış öğreten bir kavramdır. Türk Halk Kültürü'nün içinde şüphesiz değerler de bulunmaktadır. Kültür ve değerler bütünleşmiş halde görülebilmektedir. Türk kültürünün içinde bulunan sevgi, saygı, yardımseverlik buna örnek gösterilebilir.

Kültür ve edebiyat birbirlerini tamamlarlar. Kültürü aktarırken edebiyatı kullanırız. Edebiyat ise hayatın içindendir dolayısıyla kültürle bütünleşiktir. Mehmet Kaplan'ın da belirttiği gibi edebiyat ve kültür birbirlerinin aynadaki yansımalarıdır. (Kaplan,2000, s.143) Her edebi eserde hayattan parça bulduğumuz için kültürden de bir parça buluruz.

Kültür ve değerleri gelecek kuşaklara aktarmada kitapların rolü önemlidir. Bu sebeple çocuk yazını alanında yapılan çalışmalar önem arz etmektedir. Çocuk edebiyatı alanında birçok eser vermiş olan Gülten Dayıoğlu, eserlerinde çoğunlukla çocuk ve gençlere hitap eder. Eserlerinde kültür ve değerleri harmanlayarak işlemiştir. Bu sebeple bu çalışmada Dayıoğlu'nun eserleri incelenmiştir. Bu tezin ilk bölümünde tezle ilgili kavramlar tanıtılmış, ikinci bölümünde Dayıoğlu'nun bahsedilen eserlerindeki kültürel unsurlar incelenmiş, üçüncü bölümünde ise değerler eğitimiyle olan bağlantısı yorumlanmıştır.

Bu tez çalışmasında tecrübesi ve bilgi birikimiyle bana rehberlik eden danışmanım Dr. Öğr. Üy. Seval Kasımoğlu'na, beni her yönden destekleyen anneme, babama, kardeşlerime ve bu süreçte beni yalnız bırakmayan eşime içten teşekkürlerimi sunarım.

30/10/2024

Emine Ceren Harmanda

ÖZET

Tezin Başlığı: Gülten Dayıoğlu'nun Çocuklara Yönelik Eserlerinde Halk Kültürü Unsurlarının İncelenmesi

Tezin Yazarı: Emine Ceren Harmanda

Danışman: Dr. Öğr Üyesi Seval Kasımoğlu

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Kabul Tarihi:30.10.2024

Kültür ve edebiyat birbirini tamamlayan iki parçadır. Edebiyat, kültürden beslenirken kültür de edebiyatla süregider. Bir edebi ürün barındırdığı kültürel unsurlarla zenginlik kazanır.

Gülten Dayıoğlu, çocuk edebiyatının önde gelen yazarlarından biridir. Öğretmenlik yıllarında çocukları yakından tanıma fırsatı bulmuş ve o zamanlar zayıf olan çocuk edebiyatı sahasında eserler vermiştir. Verdiği eserler etkilerini günümüze kadar sürdürmüştür. Eserlerinde genç kitleyi eğlendirerek öğretmektedir.

Bu tezin temel amacı, Dayıoğlu'nun eserini halk kültürü ve değerler eğitimi açısından incelemektir. Araştırmanın ilk bölümünde çocuk edebiyatı, halk kültürü, değerler eğitimi ve Dayıoğlu hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, eserler başlıklar halinde halk kültürü açısından incelenip değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde eserler içinde bulunan değerler bulunmuş ve yorumlanmıştır. Araştırmada, Dayıoğlu'nun 20 eseri incelenmiştir. Halk kültürü unsurlarına sıkça rastlanırken en çok verilmeye çalışılan değer in sevgi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Gülten Dayıoğlu, halk kültürü, değerler eğitimi, çocuk edebiyatı.

ABSTRACT

Thesis Title: Analysis of Folk Culture Elements in Gülden Dayıoğlu's Works for Children

Author: Emine Ceren Harmanda

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Seval Kasımoğlu

Department: Turkish Language and Literature

Thesis Type: Master's Thesis

Date: 30.10.2024

Culture and literature are two complementary parts of each other. While literature feeds on culture, culture continues with literature. A literary product gains richness with the cultural elements it contains.

Gülden Dayıoğlu is one of the leading writers of children's literature. During her teaching years, she had opportunity to get to know children closely and produced works in field of children's literature, which was weak at that time. Her works have continued their effects until today. In her works, she teaches the young audience by entertaining them.

The main purpose of this thesis is to analyse Dayıoğlu's work in terms of folk culture and values education. In the first part of the research, information about children's literature, folk culture, values education and Dayıoğlu is given. In the second part, the works are examined and evaluated in terms of folk culture in term of titles. The third part the values found in the works are found and interpreted. In the research, 20 works of Dayıoğlu were analysed. While elements of folk culture are frequently encountered, it is determined that the most common value tried to be given is love.

Keywords: Gülden Dayıoğlu, folk culture, values education, children's literature.

KISALTMALAR

DK: Dört Kardeştiler

SS: Suna'nın Serçeleri

YÖ: Yurdumu Özledim

AP: Akıllı Pireler

GN: Ganga

TUK: Tuna'dan Uçan Kuş

GG: Gizemli Güvercin

PDE: Parbat Dağı'nın Esrarı

YK: Yeşil Kiraz

YK2: Yeşil Kiraz 2

F: Fadiş

BB: Ben Büyüyünce

GMB: Gökyüzündeki Mor Bulutlar

ÖE: Ölümsüz Ece

DÇO: Dünya Çocukların Olsa

KÇ: Kıyamet Çiçekleri

YGG: Yada'nın Gizilgücü

MKG: Midos Kartalı'nın Gözleri

İÇÇ: Işın Çağı Çocukları

SK: Sekizinci Renk

TABLO LİSTESİ

Tablo No	Sayfa
Tablo 3.1	90
Tablo 3.2	93
Tablo 3.3	93
Tablo 3.4	94

GİRİŞ

Edebiyat, hayatın sınırlarını genişletip zenginleştiren, incelikleri anlamayı sağlayan bir sanattır. Edebiyat, hayal dünyasını ve ufku genişletir, kelime hazinesini zenginleştirir. Nasıl bir çocuk yetişkinin giydiğini giymeyip yediğini yiyemiyorsa elbette yetişkinin okuduğunu da okuyamaz. Bu sebeple çocuk için yeni bir edebiyat üretilmelidir. Çocuğun, çocuk aklıyla hayal dünyasını zenginleştirmeye, duyarlılığını artırmaya, estetik duygusunu oluşturmaya ihtiyacı vardır.

Günümüz, teknolojideki hızlı gelişmeye dayalı olarak toplumsal olarak değişmiştir. İnsanlar teknolojiye bağlı olarak bilgiyi hızlı bulur ve hızlı tüketir hale gelmiştir. Fakat teknolojik değişim olumlu ve hızlı bir şekilde ilerlerken toplumsal değerler tersi yönde ilerlemiş zayıflamaya başlamıştır. Yeni nesilde değer algısı zayıflamış olduğundan derslerle değerler eğitimi desteklenmiştir. Değerler eğitimi dersler ve ders kitaplarıyla sınırlı kalmamalı ve okuma kitaplarıyla da desteklenmelidir.

Çocuğun karakterini geliştirmesi için faydalı değerlere ihtiyacı vardır. Bu temel değerler edebiyatın içinde kullanılarak çocuklara aktarılacak istenmektedir. Çocukların gelişimine katkıda bulunan bu değerler, aslında Türk kültürünün de parçalarıdır. Kültürümüzün içinde bulunan barış, yardımlaşma, paylaşma, vatanseverlik, adalet, sevgi, saygı gibi değerler, kültür ve değerlerin birbirlerini tamamladıklarını bize göstermektedir. Kültürün içinde bulunan bu unsurlar insan hayatını ve toplumu düzenler. Toplumu düzenleyen ve kültürü içeren bu değerler, edebi eserlerle buluşan genç okuyucular tarafından doğru algılandığında olumlu yönde ilerlenecektir.

Halk kültürü unsurları milli ve dini değerleri de içermektedir. Bu tezde bireysel ve toplumsal değerlerle birlikte, milli ve dini değerlere de yer verilecektir.

Türk çocuk edebiyatının öncülerinden olan Gülten Dayıoğlu, çocuklar için faydalı eserler üretmiştir. Çocukların eğitimi için bireysel ve toplumsal değerleri eserlerinde kullanmış, bunları Türk halkının yaşadığı kültürle harmanlayarak genç kitleye sunmuştur.

Tezin Amacı ve Önemi

Edebî yapıt oluşturmak başlı başına dikkat isteyen, iddialı bir uğraştır. Çocuk edebiyatı, bir edebiyat türüdür ve çocuğa görelilik ilkesiyle üretilmelidir. Çocuklar için yazmak ise özel bir kitleye hitap etmek olduğundan daha güç bir uğraş olur. Çünkü hem o yazılan kitlenin gerçeklik algısını bilmek ve anlamak gerekir hem de okuyucunun dikkatini çekmek, eğlendirmek ve düşündürmek gerekir. Mustafa Ruhi Şirin çocuk edebiyatının çocukluk dünyasıyla sınırlı olmadığını, çocuğun dünyayı anlamlandırma ve tanımasını kolaylaştıran okuma kültürünün ilk kaynağı olarak tanımlamıştır. Çocuk ve yetişkinin algılama düzeyleri birbirinden farklıdır.

“Dünyada ‘çocuğa göre’lik ölçütüne dayalı örnekler yanında 1970 sonrası ise çocuk gerçekliğine dayalı örneklerin yazılmaya başlamasıyla çocuk edebiyatı yeni boyutlar kazanır. Çocuğun yetişkinden farklı algılama düzeyi ve gelişim özellikleri içinde büyüdüğü fark edildikçe de çocuklar için yapılacak edebiyat yeni biçimlere bürünür” (Şirin, 2016, s.19).

Dayıoğlu da bu örneklerle birlikte 1970’li yıllarda ilk eserlerini vermeye başlar. Hikayelerle yazın hayatına başlayan Dayıoğlu, çocuk edebiyatının önemli romanlarından olan *Fadiş*’i 1971 yılında yazmıştır. Dayıoğlu, eserlerinde genç bireylere öğüt vermeyi amaçlarken günlük hayata da yer verir. Örneğin; *Dört Kardeştiler* eserinde başkarakterin küçüklüğü bir köyde geçer. Yazar, köy hayatının zorluğunu, yaşayış şekillerini, orada yaşayan halkın kültürünü, eserinde açık bir şekilde yansıtmıştır. Bu durum da *Dört Kardeştiler* eserini halk kültürü açısından incelememize olanak sağlar.

Bu tezin amacı, Dayıoğlu’nun çocuklara yönelik romanları incelenerek, roman içeriğindeki halk bilimsel ürünlerin değerler eğitimi açısından nasıl aktarıldığını ortaya koymaktır. Dayıoğlu’nun yazmış olduğu çocuk romanlarında halk kültürü unsurlarını nasıl kullandığını ve hangi halk kültürü unsurlarına yer verdiğini incelemek amaçlanmıştır. Değerler, diğer çalışmalarda masal, destan, efsane gibi sözlü kültür ürünleri üzerinden incelenmiştir. Bu çalışmada değerler, halk kültürü unsurları üzerinden verilecektir. Dayıoğlu’nun eserleri halk biliminin tüm alanlarına değinilerek incelenecektir.

Tez ele alınırken, Dayıoğlu'nun eserlerinde halk kültürü, halk inanışları, halk hekimliği, geçiş dönemleri, sözlü kültür ürünleri ve giyim gibi çeşitli başlıklarla halk yaşantısının eserlere nasıl yansıdığı, eserlerin içinde geçen bu unsurların çocuklara değerler eğitimi kapsamında nasıl verildiği incelenecektir.

Çocukların psikolojik gelişimde oyunların, masal, öykü gibi sözlü öğelerin önemi yadsınamaz. Çocuğun zihinsel gelişiminin temeli, dil ve konuşmayla oluşur. Çocuk, önce konuşarak, sonra okuyarak dilsel gelişimini devam ettirir. Dayıoğlu, eserlerini ele alırken çocukların eğlenmesini, kendini geliştirmesini ve öğrenmesini amaçlamıştır. Genç bireylerin içerisinde bulunduğu kültürü eğlenerek öğrenmesi ve kendinden bir sonraki nesle aktarabilmesi gerekir. Toplumun onayladığı bir değer, önce aile içinde öğretilir, sonra okuldaki eğitim-öğretimle pekiştirilir. Dayıoğlu'nun eserlerini okuyarak değerleri ve halk kültürünü öğrenmek mümkündür. Diğer pek çok yazar gibi Dayıoğlu da toplumsal meselelere, halk kültürüne, milli ve dinî değerleri işleyen konulara çalışmalarında önem vermiştir. Eserlerinde sevgi, saygı, hoşgörü, kadının toplumdaki yeri, komşuluk, yardımlaşma, vatanperverlik gibi birçok ögeye yer vermiştir. Örneğin; bir çocuk Dayıoğlu'nun eserlerini okuyarak düğün kültürünü ve düğünde hediyeleşmenin ya da yardımlaşmanın önemini öğrenebilir. Türk toplumunun temel değerlerinden biri olan büyüklere saygıyı öğrenebilir. Geçmişte yaşanmış olan göçmen işçi sorunlarıyla ilgili bir fikri olmayan bir birey, Dayıoğlu'nun *Yurdumu Özledim* eserini okuyarak göçmen kişilerin yaşadığı kültür sorunu, dil sorunu hakkında fikir edinebilir.

Alev Çılgın Sınar, Dayıoğlu'nun romanlarını şu şekilde ifade eder;

“Bu eserlerde ortak olarak aile hayatı ve aile içinde çocuğun durumu, sosyal hayat, eğitim-öğretim, millî değer yargıları, bilimin insanlığa hizmet için kullanılması, dil-din-ırk ayırımı gözetmeksizin insana insan olduğu için değer verme gibi meseleler işlenir. Eserlerin tümünde, yaşamın her sahasında ortaya çıkan hemen her aksaklığın çözümü sevgiden geçer.” (Çılgın Sınar, 2005, s.37).

Dayıoğlu, Anadolu kültürünü gelecek nesillere tanıtmak amacıyla eserlerinde kullanmıştır. Öğretmenliği döneminde, Anadolu'da, halk kültürünü yakından gözlemlediği için çalışmalarında bu gözlemlerinden yararlanmıştır. Dayıoğlu, olay

örgüsünün içine Türk kültürünü ve değerler eğitimini katarak eserler oluşturmuş, okuyucuyu bir nevî eğitmeye çalışmıştır. Modern Türk çocuk romancılığında halk kültürünü etkili bir şekilde kullanan yazar, gelecek nesillerin eğitilmesi adına önemli bir misyon edinmiştir. Modern edebiyat, halk kültürüyle harmanlanmış, yeni nesil okuyucuyla buluşturulmuştur. Çoğunlukla çocuklara hitap eden yazar, kültürel aktarımı eserleriyle yapmaya çalışmıştır. Kültürün gelecek nesillere aktarılması için çocuk edebiyatı önem teşkil etmektedir.

Tezin Sınırlılıkları

Dayıoğlu'nun çocuklar ve yetişkinlere yönelik toplam 32 adet romanı, 31 adet öyküsü, 11 adet gezi yazısı bulunmaktadır. Dayıoğlu'nun 9-12 yaş aralığına hitap ettiği 15 romanı ve gençlere hitap ettiği 5 romanı tezin çalışma alanını oluşturmaktadır.

Bu tez Dayıoğlu'nun Suna'nın Serçeleri, Dört Kardeşiler, Yurdumu Özledim, Midos Kartalının Gözleri, Akıllı Pireler, Ganga, Tuna'dan Uçan Kuş, Gizemli Güvercin, Parbat Dağı'nın Esrarı, Yeşil Kiraz, Yeşil Kiraz 2, Fadiş, Ben Büyüyünce, Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Ölümsüz Ece, Işın Çağı Çocukları, Sekizinci Renk, Dünya Çocukların Olsa, Kıyamet Çiçekleri, Yada'nın Gizilgücü adlı romanları incelenerek hazırlanmıştır. Tezde değerler eğitimi, halk kültürleri unsurları üzerinden incelenecektir. Yazarın hikayelerinde halk kültürü unsuru tespit edilemediği için ve Gülten Dayıoğlu'nun hikâyelerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi (Tavuş,2015) ve Gülten Dayıoğlu'nun çocuk öykülerinde değer eğitimi ve öykülerin Türkçeye katkısı (Gökçe,2008) adlı yüksek lisans tezlerinin içeriklerinden dolayı hikayeler tezin kapsamına alınmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TEZLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1.Çocuk Edebiyatı

1.1.1.Çocuk Edebiyatının Tanımı

Çocukluk, yetişkin yaşamı şekillendiren, insan ömründe önemi büyük olan bir dönemdir. TDK sözlüğünde “Küçük yaştaki erkek veya kız” ve “Soy bakımından oğul veya kız, evlat” olarak tanımlanmaktadır (URL1). Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen sözleşmede, çocuğa daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insanın çocuk sayılacağı belirtilmiştir (URL2).

Büyüyüp gelişen çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının yanında ruhsal ihtiyaçları da vardır. Ruhsal ihtiyacının bir kısmını çocuk hayalleriyle giderir. Çocuğun hayallerini de kitaplar besler. “6 yaşıyla birlikte hayal gücü iyice zenginleşen çocuklara edebiyattan daha iyi hitap eden ne olabilir? Başka hayaller, başkalarının hayalleri... Çocuk bunlarla edebiyat ikliminde zevkli yolculuklara çıkacaktır.” (Dursunoğlu 2013’ten akt. Senek, 2018, s.19) Edebi eserler çocukları yalnızlıktan kurtaran oyun arkadaşı olmalarının yanı sıra zihinsel gelişimlerinde de büyük rol oynar. Hayal güçlerini artırır, dilsel ve duygusal olarak gelişmelerini sağlar. Tarihi konu edinen bir eserde geçmiş bir olay hakkında fikir edinen bir çocuk öğrenmeye hevesli olur. Örneğin bir çocuk, Tarık Buğra’nın Küçük Ağa’sını okurken Millî Mücadele Dönemi hakkında fikir edinir. Başka bir açıdan bakıldığında ise her eser yeni ufuklar açtığı için kişi, dünyaya başka bir açıdan bakma yönelimine girer. Bu da kişiyi örnek insan olma yolunda ilerletir.

Çocuk ve çocukluğun tarihine baktığımızda, 16. ve 17. yüzyıllardan sonra çocukluk ile ilgili terimler tanımlanmaya başlanmıştır. Bu durum çocukluk ve yetişkinliğin farklı olduğu algısını kişilere aşılama başlanmıştır. Bu dönemde, çocukların ve yetişkinlerin birbirinden farklı algılama özelliği gösterdiğinin anlaşılmasıyla, çocuklar için farklı, yetişkinler için farklı yayın çıkarma gereksinimi duyulmuştur. Bu da beraberinde çocuk edebiyatını getirmiştir.

1.1.2.Çocuk Edebiyatının Amacı

Çocuk edebiyatının temeli çocuktur. Çocuk edebiyatı, çocuğun ilgi, algı, beceri ve hayal dünyasına uygun, içeriği yalın, çocuğa göre, okuma alışkanlığı kazandıran, çocuğu yetişkinliğe hazırlayan bir edebiyat türüdür.

Çocuk edebiyatının sınırları uçsuz bucaksızdır. Çocuk edebiyatı, bir geçiş dönemi edebiyatıdır. Okuma yolculuğuna başlayan çocuk kendi ihtiyaçlarına yönelik üretilmiş olan masal, öykü, anı, gezi yazısı gibi farklı türleri okuyarak hayal dünyasını zenginleştirmeye çalışır. Verilen eserlerin etkileyciliği çocuk edebiyatının kalitesini artırır.

Her yazar kendine özgü bir anlatım biçimi geliştirmiştir. Çocuk kitaplarından bahsedildiğinde dil ve anlatım ön plana çıkmaktadır. Çünkü çocuk sade, akıcı ve duru anlatımdan hoşlanır. Günlük dilde kullanılmayan çeşitli söz ve söz gruplarını anlamakta güçlük çeker. Uzun ve karmaşık paragrafları anlamakta ve kavramakta zorlanır.

Çocuk edebiyatının temeli, anlatımdaki doğallık ve yalınlıktan oluşur. Yalınlığın öğeleri ise içerik ve biçimdir. Biçim açısından yalınlık dille oluşur. Eseri yazan kişinin duygu ve düşüncelerindeki yalınlık ise eser içeriğinin yalınlığını belirler. Aynı zamanda eser içindeki tiplerin yalın olması da içerik yalınlığının bir bölümüdür. Çocuk kendisini gizlemez, bu büyüdü dünyanın içinde kendisi olarak dışa vurur.

Çocuk edebiyatı, 18. yüzyıla gelinceye kadar gündeme gelmemiştir. Çocuklar için ayrı bir edebiyat kavramı ortaya atılmamıştır. Bu yüzyıldan sonra çocuk psikolojisini inceleyen yazarlar çocuk için ayrı bir edebiyatı gündeme getirdiler. Çocuk edebiyatı kavramı bu şekilde ortaya çıktı ve çocuklar için olan yayınları belirtmek için kullanıldı.

Çocuklara edebiyat metni hazırlamak için çocukları iyi tanımak gerektiği bu dönemde ön plana çıkar. Çocuğun mantığı, düşüncüsü, çevreye olan dikkati, kullandığı dil çocuk psikolojisine yeni boyutlar kazandırır. Sanatçılar kendi içlerindeki çocuğa yönelerek yine çocuklar için eserler üretirler. Bu sebeple sanatçı bakışı olmadan, çocuk dünyası için eser üretmeme düşüncesi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda her yazarın çocuk kitabı yazarı olamayacağı düşüncesi de yine çocuk edebiyatının başlangıç dönemlerinde ortaya atılmıştır.

18. yüzyıldan bugüne değin çocuk edebiyatı dört başlık halinde ele alınmıştır. Bu başlıkları Şirin şu şekilde belirtmektedir.

“1- Küçük Adam Edebiyatı Dönemi: Edebiyat tarihinde yer alan birçok eserde çocukla ilgili olarak “küçük adam” tipi çizilir. Bu anlayış çocuğa verilen değeri de yansıtır. Çocukların etkinliklerinde, kıyafetlerinde, eğitimlerinde erken büyümüş çocukluk hâkimdir. Çocukluktan uzaklaşmış bir çocukluk olarak görülebilir. Bu yaklaşım sonucunda sözlü gelenekte de çocuklar için ayrı bir tür görülmez. 2- Batı Etkisinde Çocuk Edebiyatı Yönelişi: Şinasi’nin ilk fabl çevirinden sonra uyarlama ağırlıklı olarak süren dönemdir. Bu dönem aynı zamanda çocuk edebiyatının batı etkisine yönelmesine ortam hazırlar. Çocuk klasikleri ve çocuk edebiyatı kültürü gündeme gelir. 3- Çocuk Edebiyatında İdeoloji Yaklaşımı: Yazılı çocuk edebiyatı, dönem tanımlamalarına uyarak güdümlü yaklaşımlar çerçevesinde gelişmiştir. İdeal çocuk tipi, çocuk edebiyatı türleri ile gündeme gelmiştir. Yoğun olarak 1970 -1980 arası dönemlerinde görülür. 4-Yenilikçi Çocuk Edebiyatı Dönemi: Bu dönemde çocuk edebiyatı bir edebiyat olma yoluna girer. Yenilikçi yazar ve çizerler 1970 sonrası dönemde gündeme gelmişlerdir. Bu yıllarda çocuklar için edebiyat düşüncesi daha ön plandadır.” (Şirin, 2000, ss.93-96)

Çocuk edebiyatının birçok eğitici yönü vardır. Bilişsel ve sosyal gelişim, dil gelişimi, kişilik gelişimi. Bunların yanı sıra, duygu, düşünce, sanat-estetik eğitimi, hayal kurma becerilerinin gelişimi ile çocukların iç dünyalarını zenginleştiren bir sanattır. Çocuk edebiyatı yapısal ve içerik olarak gelişime ve değişime devam etmektedir. Çocuk edebiyatının önemli işlevlerinden biri de geleceğe dönük olan, okuduğunu anlayan, düşünen, kendini geliştiren edebiyat okurunu yetiştirmektir.

Çocuk romanı Türk edebiyatında, Batı edebiyatına göre, daha yenidir. Divan edebiyatı döneminde düzyazı türünden pek bahsedilemez. Çocukların anlayabileceği türde bir düzyazıdan bahsetmekse daha zor hale gelebilir. Edebiyatımızda çocuk ve gençlere yönelik ilk yapıtların Nabi’nin oğlu için kaleme aldığı ‘Hayriye’ ve Sünbülzade Vehbi’nin oğlu için yazdığı ‘Lütfiye’ adlı mesneviler olduğu söylenebilir (Ateş, 1998, s.5). Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında ise İskender Fahrettin Sertelli’nin

1936'da yazdığı Tahtları Deviren Çocuk, çocuklar için yazılmış ilk roman örneği olarak kabul edilir.

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da çocuk eğitiminde örnek alınan sistem Batı kaynaklı olmuştur. Eğitime pedagojik yaklaşım Tanzimat'la başlayıp 2. Meşrutiyet'le yaygınlaşmış, Cumhuriyet döneminde ise devam etmiştir. Batı edebiyatındaki ideal çocuk figürünü anlatan eserler Cumhuriyet döneminde ilgi çekmiştir. Bu dönemde, didaktik eğilimler daha aktif görülmüş, çocuğu idealleştirme yoluna gidilmiştir. Çocuk okuryazarlığının yaygınlaşması ön planda tutulmuş, 1928 sonrasında çocuk yayınları gündeme gelmiştir. Bu yayınlar 1970'lere kadar çocuğu idealize etmiş, öğretilerde bulunmuş, yeni ideal bir nesil yetiştirmeye çalışmıştır. 1970'li yıllardan sonra eğitici edebiyat daha öne çıkmıştır. Çocuk edebiyatına dinî içerik de bu dönemde dâhil olmuştur. 1980'li yıllardan sonra ise çocuk hakları, edebiyatın içinde kendine yer bulmuştur.

Türk çocuk edebiyatı henüz olgunlaşmamış, gelişmekte olan bir edebiyat türüdür. Çocuk edebiyatı, gelişmesini birkaç yönde sürdürebilir: İlki, çocuk edebiyatının modern olmasına yönelik olmalıdır. İkincisi ise, içindeki çocuk ruhunu kaybetmemiş yazar ve sanatkârların çocukların edebiyatına yönelerek yeni eserleri oluşturması gerekmektedir.

Çocuk edebiyatı, çocukların tutum, düşünce ve inançlarına etki eder. Bu sebeple edebi parçalar seçilirken doğruya yönlendirmek için dikkatli olunmalıdır. Çocuklara olumlu etki edecek ve çocuk dünyasını zenginleştirecek eserler seçilmelidir. Edebiyat, çocuklarda ahlaki, sosyal ve kişisel gelişim açısından önemli görülmektedir. Doğru edebi parçalar, çocukların gelecekteki tutumlarını belirleyecektir. İnsanların, ahlaki durumlarını, sosyal statülerini ve kişisel gelişim değerlerini, okuyarak elde etmeleri mümkündür. Okumak, çocukta değerler eğitimi açısından önemlidir. Edebi eserler, değerleri doğru şekilde öğrenebilecekleri kaynak olarak gösterilebilir. Edebi eserler, çocuklara eğitimin önemini aşılar. Çocuk, sınırlı dünyasını genişletebilecek, ufkunu açacak durumları edebiyatla edinebilir. Edebiyat, çocukta bakış açısını zenginleştirerek içgörüyü ve anlayışı geliştirir. Okunan edebi parçanın dünyasına giren, karakterle bağ kuran çocuk, farklı açılardan hayata bakabilir, empati yeteneğini geliştirebilir. Edebiyat, çocuğa okumak için ortam hazırlar. Okuyan çocuk hayatın daima olağan akışında gitmeyeceğini iyi ya da kötü şekilde dalgalanacağını bilir.

Edebiyat, hayatı öğretir. Okuyarak empati yeteneğini geliştirmiş bir çocuk, çeşitli durumlarla baş başa kaldığında nasıl tepki vereceğini bilir. Edebiyatla hayal gücü harekete geçer, yaratıcılık artar.

Çocuklar için besin seçilirken nasıl önem veriliyorsa yazar seçerken de dikkatli olunmak zorundadır. Kitaplar genç kuşak için yol haritası çizer, ömür boyunca kullanılan değerleri içerir. Kitaplar, insanın kendini tanımasını, yaşam potansiyelini keşfetmeyi sağlar. Kitaplar genç kuşağa yol göstericiliğin yanı sıra arkadaşlık da eder. Hayatta tek olmadığını hissettirir ve dirençli kılar. Hayal dünyasını tetikler ve yeni pencereler açar. Dünyaya daha geniş pencereden bakan çocuğun hedefleri daha yüksek olur.

1.2.Değer ve Değerler Eğitimi

Değer, insanların toplumsal kurallar çerçevesinde iyi-kötü veya doğru-yanlış kavramlarını ayırması olarak tanımlanabilir. (Yazıcı,2006, s.501) Değerler bireylere, neyin tercih edilmesi gerektiğini, neyin önemli olduğunu özetle nasıl yaşanılması gerektiğini aktarır. Yaşamı anlamlı hale getirir, insana kimliğini bulmasında yardımcı olur. Değerler toplumdan topluma değişiklik gösterse de saygı, hoşgörü, yardımseverlik, iyilik gibi temel değerler evrensellik gösterir.

Değerler, bireylerin kullandıkları mevcut değerleri hayat içerisinde sürdürmeleriyle bir sonraki nesle aktarılabilir veya kullanmamaları neticesinde zamanla kaybolabilir. Değerler ve eğitim arasındaki ilişki karşılıklıdır. Değerler kişilerin sosyal, ahlaki, estetik, karakteristik vb. yönlerden gelişmesini sağlayan, öğretici yönü ağırlıklı bir durumdur. Değerlerin özümsebilmesi ve aktarılması yönünden eğitim çok önemli bir göreve sahiptir. Yani değerler insanlara eğitim verirken, eğitimin de değerleri kişilik haline getirmede etkisi büyüktür.

Telkin ve okuma gibi çeşitli yöntemlerle öğrenilen sorumluluk, saygı, yardımseverlik, vatanseverlik, sabır, adalet, dürüstlük gibi değerler, insanı ‘ideal insan’ olma yolunda hazırlar. Semra Senek, değer ve değerler eğitimi tanımlarken şu ifadeleri kullanır;

“Sahip olunan değerler bireyin gelecekteki kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli

başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerlerin kazanılması, yeni değerlerin kazanılması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine “değerler eğitimi” denilmektedir” (Senek, 2018, s.70).

Değer eğitiminin, genç bireylerin gelecekte daha karakterli bir yaşam sürmesi ve yaşamlarından memnun kalmasını sağlamak, insanlar ve diğer canlılar için iyilik istemek üzere iki hedefi vardır. Değerler eğitimi, eğitim bilimlerinin üzerinde ısrarla durduğu konular arasındadır. Hedef kitlesi genç bireylerdir. Değerler eğitimi ailede başlar. Aile, çocuklarına bu eğitimi verirken yaşayışlarını, inanışlarını, kültürünü de aktarır. Bu şekilde geçmişten geleceğe hem kültür unsurları hem de değerler aktarılmış olur. Klasik eğitim anlayışının içinde bulunan ‘edep’ eğitimi, modern anlamda değerler eğitimi olarak görülmüştür. Aslında eskiden beri süregelen, içeriği benzer olan, geçmişte ve günümüzde farklı adlandırılan bu eğitim, çocuklara ahlaklı, onurlu yaşamaları için verilen bir terbiyedir. Değerler eğitimiyle çocuklar iç motivasyona sahip olurlar, neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilirler ve buna yönelik yorum yaparlar.

Değerler konusunda araştırmalar yapan Şalom Schwartz ve Wolfgang Bilsky değerlerin özelliklerini altı maddede toplamıştır. Bu özellikler sırasıyla şunlardır:

“1. Değerler inançtır. Fakat tümüyle nesnel ve duygulardan arındırılmış değillerdir. Fikir niteliği taşımazlar. Soyut ve kişiseldirler, etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.

2. Değerler bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hak bilirlilik, yardımseverlik...) ilişkilidir.

3. Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedir. Örneğin itaatkârlık değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız ilişkilerin tümünde geçerlidir.

4. Değerler davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görür.

5. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanır. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.

6. Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir”
(Schwartz ve Bilsky 1987, akt. Tavuş, 2015, s.13).

Sağlam değerlerle kendini yetiştiren birey, geleceğin sağlıklı toplumunda daha etkili ve söz sahibi olacaktır. Ahlâkî yargı yeteneği gelişmiş kişiler, her türlü eleştiriye açıktır. Gerçekçi bir müzakere yetenekleri vardır. Kendine uymayan fikirlere hemen karşı çıkmak yerine karşısındakini dinleyebilir, eleştirerek değerlendirebilir, gerekirse kendi düşüncelerini değiştirebilir, erteleyebilir, yenileyebilirler.

Bireyler, değerlerle günün yaşamına uyum sağlar. Birey, bu şekilde sosyal ve kişisel gelişimlerini sürdürür. Değerler sayesinde hayatta doğru veya yanlış olan belirlenir. Bireylerin hayatlarındaki değerler toplumsal düzene de yansır.

Bireylerin değerleri olduğu gibi toplumların da değerleri vardır. Bu değerler milletin ortak değeridir. Toplumun refahını belirler. Değer, bireyde başlar, ailede devam eder son olarak toplum değerlerine dönüşür. Toplumun kabul ettiği değerler doğrultusunda hayatına devam eden kişi iyi insan, bu değerlerin aksi yönünde yaşayan kişi kötü insan olarak kabul edilir. Değerler, toplum düzeninin devam etmesini sağlar.

Değerler, Türk kültürü açısından düşünüldüğünde akla Ahilik Teşkilatı’nı getirir. Ahilik basit tabirle esnaf birliği demektir. 13. yüzyılda, Balkanlar ve Anadolu’da Türkler tarafından kurulmuş üretici ve sanatkâr toplulukları ve topluluğun uyguladığı ahlaki, sosyal, ekonomik prensipleri ifade eder. Ahi kelimesi, yiğit, cömert anlamına gelen akı kelimesinden türemiştir (URL6). Ahilik, evrensel, milli ve dini olarak birçok değeri barındırır. Yardımlaşma, dayanışma, sosyal ve iktisadi düzen, birlik-beraberlik gibi toplumun düzen ihtiyacını karşılamayı amaç edinmiştir. Bu topluluk her ne kadar ekonomik sebeplerle bir araya gelse de toplumun düzen ihtiyacını karşılamıştır ve bir kültür haline gelmiştir. Ahiliğin temel aldığı birçok değer vardır. Temiz ahlaklı olmak, vatanseverlik, sözünde durmak, saygılı ve edepi olmak, kibirden kaçınmak, kötülükten sakınmak, gelenek ve töreye uymak, nefsiyle başa çıkmak gibi değerleri bünyesinde barındırır. (Kahramanoğlu,2019, ss. 97-99)

Günümüzde değerlerin aktarımı kitle iletişim araçlarıyla da verilmektedir. Televizyon, radyo, sinema, gazete ve dergilerle değer aktarımı yapıldığı görülür. Burada edebiyat da devreye girer. Gazete ve dergi makaleleri, roman, hikâye kitapları değerlerin

aktarımında rol oynamaktadır. Dolayısıyla, edebi eserlerin içerikleri ayırt edilmeli, doğru eser seçilmeli ve seçilen eserlerin verdiği mesajlar doğru şekilde aktarılmalıdır.

Değerlerin aktarımında, günümüzde televizyonun yeri büyüktür. Değer yargıları oluşmamış genç kesim, yanlış televizyon programlarıyla, çarpıtılmış gündüz kuşağı programlarıyla yanlış yönlendirilir. Dolayısıyla değer yargıları oluşmamış genç yaştaki bireyler için, doğru seçim yapılması önemlidir.

1.3.Halk Kültürü

Halkbilim, bir ülke ya da bölgede yaşayan halkın maddi ve manevi ürünlerini konu edinen, bunları kendine has yöntemlerle derleyip, sınıflandırıp, yorumlayıp, çözüme ulaştıran ve son aşamada da aynı paydada toplayan bir bilimdir. Halk, içinde yaşadığı kültürü, yaptığı uygulamaları, inandığı inançları kimi zaman batıl, kimi zaman ise akli yollarla kazanmıştır. Geçmişten günümüze aktararak, kültür ve inanış olarak devam etmektedir. Halk kültürü ise sözlü veya yazılı olarak gelecek kuşaklara aktarılacak ürünleri üreten, yaşatan, örgün olmayan ve geleneksel olarak yoğunlaşan ortak değer, davranış ve yaşayış kalıplarının bir bütünüdür.

Pertev Naili Boratav, halkbiliminin, bir toplumun eski din ve inanışlarını temel gösterip ya da miras alıp, mevcut çağın şartlarına uyarlayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiği yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilendiğinden bahseder. Boratav, bu tanımlamasında, uyguladığımız kültür ve inanışların Türklerin eskiden inandıkları Şamanizm dininden geldiğinin savunmaktadır. Bugün hala çeşitli yörelerde uygulanan inanışların ve ritüellerin Şamanizmle alakalı olduğunu düşünmektedir. Bazı ritüelleri incelediğimizde ise Türkiye'nin birçok yöresinde uygulandığını hatta diğer Türk topluluklarında bile görüldüğünü fark ederiz. Bu da Boratav'ın kanısını vurgulamaktadır. İçinde bulunduğumuz kültürün, çoğu inanışı, Türklerin eski dininde bulunup, günümüz şartlarına ve günümüz dinine uyarlanmış bir şekilde hala yaşatılmaktadır. Türkler inançlarını yüzyıllardır bulunduğu dine ve yöreye uyarlayarak yaşamaktadır. (Boratav,1973, ss. 8-9)

“İnanç, insanın veya toplumun, bir düşünceyi, bir olguyu, bir nesneyi ya da bir varlığı gerçek olarak kabul etmeleri demektir” (Boratav,1973, s.8). Türkçeye, boş inanış, batıl

1.4.1.Kitap

1.Güngör, Erol (1980). *Kültür değişmesi ve milliyetçilik* adlı kitap, Türk kültür ve değerleri hakkında makalelerden oluşmaktadır.

2.Kaplan, Mehmet (1987). *Türk milletinin kültürel değerleri* adlı kitapta Kaplan, Türk dili, Türk edebiyatı, Türk tarihi, Türk müziği ve Türk sanatları gibi milli değerler hakkında bilgi vermiştir.

3.Kantarcıoğlu, Selçuk (1991). *Eğitimde masalın yeri* adlı kitapta masalın eğitimsel öneminden bahsedilmiştir.

4.Helimoğlu Yavuz, Muhsine (2013). *Masallar ve eğitimsel işlevleri* adlı kitapta masallar olağanüstü ve gerçekçi masallar olarak sınıflandırılıp eğitimsel ileti dizinleri oluşturulmuştur.

5.Özen, Yener (2019). *Türk millî kültüründe kimlik ve değerler psikolojisi* adlı kitapta Türk kültür, dil, töre ve değerlerinden bahsedilmiştir.

6.Katı, Yasemin (2024). *Türk halk anlatmalarında değerler eğitimi* adlı kitapta değerler eğitimi hakkında bilgi verilmiştir. Halk hikayeleri, efsaneler, masallar, destanlar ve fıkraların değerler eğitimindeki önemini anlatmıştır.

1.4.2.Makaleler

1.Gökşen, Cengiz (2009), *Masalların eğitim yönünden değerlendirilmesi* adlı makalede bir sözlü anlatım türü olan masalın çocuğun sosyal, dilsel gelişimine olan katkısı ve masalların eğitime olan katkısı incelenmiştir.

2.Kalaç, Emine (2010). *Hacı Bektaş Veli, Mevlâna ve Yunus felsefesiyle Türkçe derslerinde değerler ve hoşgörü eğitimi* adlı makalede değerler ve hoşgöründen bahsedilmiş, bunların Türkçe dersi programındaki yeri aktarılmıştır. Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Mevlana'nın hoşgörüsünden bahsetmiştir.

3.Yılmaz, Aliye (2012). *Çocuk eğitiminde masalların yeri (Binbir Gece Masalları örneği)* adlı makalede Binbir Gece Masallarında geçen dini ve ahlaki değerler incelenmiştir.

4.Tok, Mehmet (2012). *Mesnevideki masalların farklılığı ve eğitimsel işlevleri* adlı makalede Mesnevideki anlatılar konuların göre ayrılmış, değerler açısından incelenmiştir.

5.Batur, Zekeriya; Sır, Ayşe Nur; Bek, Hafız (2012). *Nasreddin Hoca fıkralarında değer yargıları ve eğitim* adlı makalede değerler ile alakalı hoşgörü, din, komşuluk, adalet ve eğitim başlıkları altında Nasrettin Hoca fıkraları incelenmiştir.

6.Tahiroğlu, Mustafa; Kayabaşı, Onur Alp; Kayabaşı, Gökçen (2013). *Türk halk masallarının öğrencilerin insani değerlere yönelik tutumlarına etkisi* adlı makalede halk masallarının ilköğretim 8. Sınıf öğrencileri üzerindeki etkisi aktarılmıştır.

7.Akkaya, Nevin (2014). *Keloğlan masallarında yer alan değerlerin incelenmesi* adlı makalede Keloğlan masalları tespit edilmiş, içeriğindeki değerler sınıflandırılmıştır. Güç, başarı ve geleneksellik en sık rastlanan değerler olarak bulunmuştur.

8.Yiğittir, Süleyman (2014). *Türk destanlarının değer odaklı analizi* adlı makalede Türk destanları değerler açısından incelenerek analiz edilmiştir.

9.Bars, Mehmet Emin (2017). *Kültürel değerlerin aktarımında halk edebiyatı ürünlerinden yararlanma* adlı makalede kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarımıyla ilgili bilgi verilmiştir.

10.Akkaya, Nevin (2017). *Kıbrıs Türk masallarında değerler* adlı makalede Kıbrıs masalları değerler açısından incelenmiştir. Tespit edilen 10 değer üzerinden veri çözümlemesi yapılmıştır.

11.Karagöz, Beytullah (2017). *Naki Tezel 'in Türk masalları adlı kitabının değerler açısından analizi* adlı makalede masallar ve değerlerin arasındaki ilişki incelenmiş, sayısal verilerle sunulmuştur. Evrensel değerlerin az, geleneksel değerlerin fazla olduğu tespit edilmiştir.

12.Dağı, Fahri; Alptekin, Mehmet; Kaplan, Tuba (2018). *Türk dünyası hayvan masallarında tespit edilen değerler* adlı makalede ilgili masallar içeriğindeki değerler incelenmiştir.

13.Turhan Tuna, Sibel; Gökçe, Hamdiye Deniz (2020). *Halk kültürü dersi bağlamında kültür bağlamında bir örnek: ninniler*. Makalede, ninniler halk kültürü başlıklarına göre sınıflandırılmıştır. Kök değerler ve kültür aktarımı olarak incelemiştir.

14.Aydeniz, Süleyman (2021). *Masal ve efsanelerde değerler eğitimi: Muş ili örneği* adlı makalede Muş masalları ve efsaneleri incelenerek içerdiği kök değerler ve diğer değerler tespit edilip frekansları belirtilmiştir.

15.Sarikaya, Bünyamin; Aydeniz, Süleyman (2021). *Van yöresine ait halk masallarının değer aktarımı açısından incelenmesi* adlı makalede Van'a ait 70 halk masalı değerler açısından sınıflandırılmış ve incelenmiştir.

16.Can, Melek; Göde, Halil Altay (2022). *Isparta efsanelerinde değerler eğitimi* adlı makalede ilgili efsanelerin içeriğinde dokuz değer tespit edilmiştir.

1.4.3.Tezler

1.Bulut, Sevilay (2011). *Atasözlerinin değerler eğitimindeki yeri* adlı yüksek lisans tezinde değer ve değerler eğitiminin önemi ve işlevinden bahsedilmiştir. Atasözleriyle ilgili bilgi verilmiş, değerler eğitimiyle olan ilişkisinden bahsedilmiştir.

2.Demirtaş, Tuğba (2012). *Değerler eğitimiyle edebi ürünlerden yararlanma: Nasrettin Hoca fıkraları* adlı yüksek lisans tezinden fıkranın tanımlaması yapılmıştır. Nasrettin Hoca fıkralarının eğitimle olan ilişkisinden bahsedilmiştir.

3.Kalaça, Hatice (2013). *Türk atasözleriyle değerler eğitimi* adlı yüksek lisans tezinde atasözleri tanımlanmış ve kaynakları verilmiştir. Atasözleri ve değerlerin ilişkisi verilmiş, bununla alakalı tespit ve yorumlar yapılmıştır.

4.Memiş, Yavuz Selim (2013). *Âşık Şeref Taşlıova'dan derlenen halk hikayelerinde değerler eğitimi* adlı yüksek lisans tezinde Taşlıova'nın aktardığı 12 hikâyenin içerdiği değerler sınıflandırılarak anlatılmıştır. Ahlaki değerleri yoğun bir şekilde işlediği tespit edilmiştir.

5.Kova, Öner (2014). *TRT repertuarında bulunan deyiş ve semâhların müzikal analizi ve değerler eğitimi açısından incelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde deyişlerin ve semahların tanımı ve müzikal incelemesi yapılmıştır. TRT repertuarında bulunan

eserler, değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Eserlerin kök değerleri içerdiği tespit edilmiştir.

6.İlıcak, Nezire Gamze (2014). *1980 sonrası Türk romanında halk kültürü ve halk edebiyatı unsurlarının tespiti ve incelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde roman türleri dönemlere göre incelenmiştir. 1980 sonrası dönemde çok okunan yazarlar olan İskender Pala, Ahmet Ümit, Buket Uzuner ve Elif Şafak'ın eserleri incelenmiştir. Buket Uzuner'in 6, Ahmet Ümit'in 10, Elif Şafak'ın 9, İskender Pala'nın 5 romanı halk kültürü unsurları açısından incelenmiştir.

7.Susar, Serhat (2015). *Dede Korkut Hikâyelerinde değerler eğitimi* adlı yüksek lisans tezinde Dede Korkut Hikayeleri içeriğindeki değerler sınıflandırılmış ve incelenmiştir.

8.Senek, Semra (2018). *Aytül Akal'ın masallarının değerler eğitimi açısından incelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde Aytül Akal'ın 11 masalı incelenmiş, içerikteki değerler yorumlanmıştır. Bazı değerlerin daha yoğun bazı değerlerin daha az kullanıldığı tespit edilmiştir.

9.Yıldırım, Nurşen (2018). *İncili Çavuş fıkralarında eğitici değerler* adlı yüksek lisans tezinde ilgili fıkralar değerler açısından sınıflandırılmış ve incelenmiştir.

10.Özcan, Esmâ (2017). *Türk dünyası masallarının değerler eğitiminde kullanılabilirliği* adlı yüksek lisans tezinde 40 tane masal incelenerek içeriğinde 43 farklı değer bulunmuştur.

11.Bilgen, Sait (2019). *Değerler eğitimi açısından Kutadgu Bilig* adlı yüksek lisans tezinde, eğitim ve değer kavramları açıklanmıştır. Yusuf Has Hacıp'in eseri olan ve değerler eğitimi açısından önemli bir yere sahip olan Kutadgu Bilig eseri incelenmiştir. Eserde bulunan değerler ve öğretim yöntemleri belirlenmiştir.

12.Çoban, Ali (2020). *Değerler eğitimi bağlamında Türk destan örneklerinde kök değerler* adlı yüksek lisans tezinde Oğuz Kağan, Manas, Maaday Kara ve Edigey destanlarındaki kök değerler yorumlanmıştır. Değerlerin sayısal olarak tespiti yapılmıştır. Her destanda farklı değerlerin öne çıktığı görülmüştür.

13.Mutlu, Abdullah (2020). *Türk Dünyası hayvan masallarının değerler aktarımı bakımından incelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde masalların içerisindeki dil zenginliği ve değerler aktarılmıştır.

14.Öden, Utku Mehmet (2023). *Türk destanlarında değer aktarımı* adlı yüksek lisans tezinde Dede Korkut, Başkurt, Kırım-Tatar, Çuvaş, Uygur, Türkmen, Yakut, Gagauz, Tuva, Nogay, Kırgız, Özbek, Hakas ve Kazak destanları, değerler açısından sınıflandırılarak incelenmiştir.

1.5.Modern Dönem Çocuk Edebiyatı Ustalarından Gülten Dayıoğlu

Dayıoğlu, 1935 yılında Kütahya'nın Emet ilçesinde doğdu. Babası Lütfi Uyan 'Yüncü Aliler' lakabıyla anılan bir aileden gelmektedir. Lütfi Bey'in, ailesi keçecilikle uğraşırdı. Lütfi Bey ise onların aksine şapka ustalığıyla uğraşmaktaydı. Bu kararı Atatürk'ün şapka devriminden etkilenerek vermiştir. Annesi Emine Hanım 'Hacı Memişler' lakaplı aileden gelmekteydi. Lütfi Bey evi terk edince Emine Hanım hem annelik hem babalık görevini üstlenmiştir. Dayıoğlu ailenin tek çocuğudur. (Ateş,1998, s.16)

Dayıoğlu, öğrenimine Kütahya'nın Emet ilçesinde başladı. İstanbul'da Atatürk Kız Lisesi'nde okudu. Bir süre İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğrenim gördü. 1958 yılında Ahmet Cevdet Dayıoğlu ile evlendi. Aslında kalbinde öğretmenlik olduğu için dışarıdan sınavlara girerek öğretmen oldu. İlkokul öğretmenliği, Dayıoğlu'na çocukları daha yakından tanımasına ve anlamasına vesile oldu. 15 yıllık öğretmenlikten 1977 yılında istifa etti. Yazma çalışmalarına ağırlık verdi. (URL4)

Dayıoğlu, üçüncü sınıfta iken yazma bilinci edindi. On beş yaşındayken yazdığı öykülerden biri Afyon'da yerel bir gazetede (1950) yayınlandı. İlk kitabının basımı ise 1963 yılında gerçekleşmiştir. '*Bahçıvanın Oğlu*' ismiyle yayımlanan bu kitap çocuk okuyucular için hazırlanmıştır. (URL4)

Dayıoğlu, yazma çalışmaların başlamasını şöyle anlatır: 1963'te ilkokul öğretmenliği yaparken okumayı söken öğrencilerinin pekiştirme yapmak için çokça kitap okumaları gerektiğinden bahseder. Kendisinin bu olanağı sağlayamadığını, çocuk yazını alanının boş olduğundan belirtir. Birkaç yazar dışında kimsenin çocuk kitabı yazmaya hevesli

olmadığına değinir. Aynı zamanda kendi çocukları için de bir şey yapmak istemektedir. Çocuklarına ve öğrencilerine kendi hayal ürünü olan birçok öyküyü anlatır. Anlattığı öykülerin çocuklarından ve öğrencilerinden ilgi gördüğünü ifade eden yazar, sonrasında çocuklar için kısa öyküler yazmaya başlar.

Dayıoğlu, önemli çıkışını Yunus Nadi ödülü alan ‘Döl’ öyküsüyle yapar. Roman, öykü ve oyunlarının yanı sıra yurtdışında yaşayan işçi çocuklarının sorunlarını kapsayan çalışmaları ve ülkemizdeki ilköğretim düzenini irdeleyen araştırmaları vardır. 1965’den bu yana Cumhuriyet gazetesinde (1965-1967) ve Milliyet gazetesinde (1967-1987) yazmıştır. Yazar, 1963’ten bu yana seksen beş eser yayınladı. Bu eserler sayısız baskı yaparak kuşaktan kuşağa aktarıldı. Yayımlanmış yirmiyi aşkın radyo ve televizyon oyunu vardır. (URL3)

Yazarın avukat olarak hayata atılmış iki çocuğu, üç torunu vardır. Fransızca ve İngilizce bilmektedir.

Yazar, çocuk edebiyatına girişinin çeviri ve telif eserlerle başladığını “Ayşegül” serisinin bu eserlere örnek olduğunu belirtir. Çocukluğunda telif kitap sıkıntılarıyla büyüdüğünü, anne ve öğretmen olduktan sonra bu eksikliğin kendisini tedirgin ettiğini ve bütün bunların kendisini neden yazmalıyım sorusunun cevabına yönlendirdiğini söyler. Dayıoğlu içinden gelen sesi dinleyerek, yapabileceği en yararlı görevin bu olduğunu düşünerek yazın hayatına başlar. İlk ele aldığı kitapların pek popüler olmadığını da ekler. Çocuklar için yazma tekniğine ilişkin Ankara’da bir kursa da katılmıştır.

Yakınındaki insanlar, özellikle de eşi, Dayıoğlu’nu bu yolda desteklemiştir. Dayıoğlu, yazarlıktaki hassas yerinin çocuk edebiyatı olduğunu ve bu yoldan vazgeçmeyeceğini söyler.

Dayıoğlu, çocuk edebiyatı hakkındaki düşüncelerini ise şöyle dile getirir;

“Çocuk edebiyatı diye ayrı bir yazın dalı yoktur diyenleri hiç anlamıyorum. Acaba nereye varmak istiyorlar. Ben bu tür görüşlerle savaşa savaşa, çocuk yazınına otuz yılımı verdim. Kimi yazarların zaman zaman çocuklar için kitap yazması da doğal bence. Keşke bunu sıklıkla

yapsalar. Çocuklar için yazmak, özel çaba gerektiren bir uğraştır.”
(Kabacalı,1993, s.55)

Dayıoğlu, kendini çocuk edebiyatına adanmış olduğunu ifade eder. Bu alanı seçme sebebinin çocukluğundan beri okuma açlığını olduğunu, bunu giderecek kitaplar bulamadığını, anne ve öğretmen olduktan sonra çeviriler dışında çocuk kitapları bulamadığını belirtir. Çeviri kitapların ise okuyucuyu hemen kavrayıp içine alabilecek bir tatta olmadığını, dilinin ağır, anlatımının aksak olduğunu da ekler. Bu sorunların içinde kendi kurgusu olan öyküleri anlattığını ve sonra da kaleme aldığını, çocukların da bu durumdan hoşnut olduğunu dile getirir.

Yazar, konularının yaşadığımız dünyanın içinden çekip çıkardığını bunu yaparken arada sırada düşlerini ve hayal ettiği dünyayı da eserlerine eklediğini vurgular. Eserlerinin temel motifinin ise sevgi olduğunun üzerinde durmaktadır.

Dayıoğlu, eserlerinde anlaşılır, akıcı ve sade bir dil kullanmıştır. Eserlerinde yaptığı betimlemeler derinliklidir. Tekerleme, bilmece, mâni, masal gibi sözlü edebiyat ürünlerine yer vermiştir. Diğer söz varlığı olan alkış, kargış, argo ifadeler, bir yörenin ağız özellikleri de eserinde görülür.

Anadolu'nun taşra bölgelerinde geçen eserlerde, karakterlerin bölge ağızıyla konuştuğu da gözlemlenmiştir. Dayıoğlu, genç kuşaklarca anlaşılabilmek için dilini titizlikle kullanmıştır. Akıcı ve sadedir. Yabancı sözcüklere mecbur kalmadıkça yer vermemiştir. Türkçeyi kullanırken özen göstermiş, düzgün kullanmaya çalışmıştır. Kullandığı yabancı sözcükler yetişkin bir kimsenin anlayacağı düzeyde, günlük kullanımda yer alan sözcüklerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.GÜLTEN DAYIOĞLU’NUN ESERLERİNİN HALK KÜLTÜRÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bu bölümde eserlerin içeriğindeki halk kültürü unsurları incelenecektir. Halk edebiyatı, halk kültürünün içeriğinde bulunduğu için bu bölümde yer alacaktır.

2.1.Halk Kültürü Unsurları

2.1.1 Geçiş Dönemi Unsurları

Geçiş dönemleri insan hayatındaki önemli olaylardan oluşmaktadır. Bir insanın doğumu, evlenmesi, ölümü ya da cinsiyetine göre erkeğe askere gitmesi veya sünnet olması gibi hayatında değişiklik arz eden çeşitli olaylardan oluşmaktadır.

Geçiş dönemleriyle insan hayatında yeni sayfa, yeni bir pencere açılmaktadır. Hayatın kırılma, kıvrılma dönemleri de denilebilir. Doğumla hayata başlayan insan, sünnet, askerlik gibi durumlarla sosyal hayatında değişikliğe uğrar, evlilikle hayatına bir insan alır. Ölümüyle hayata veda eder. İnsan hayatının sosyal kırılma noktaları, geçiş dönemleridir.

Doğum aynı zamanda anne-babanın sosyal yaşantısını da değiştirir. Beraberinde çeşitli gelenek ve âdetleri de taşır. Bu da kültür unsurlarını oluşturur. Sünnet, Türk toplumunda Müslümanlığa bir adım olarak görülür. Bu sebeple çeşitli inanış ve âdetleri taşımaktadır. Evlilik her toplumda çeşitli gelenekler taşımaktadır. Türk toplumunda ise gelenek, âdetlerin dışında geniş açıdan düşünüldüğünde dinsel-büyüsel törenlerden oluşmaktadır. Her toplumun temelini oluşturan aile, evlilik yoluyla oluşturulur ve yeni çiftin korunması için çeşitli ritüeller yapılır. Bu durum kültür açısından zenginlik gösterir. Askerlik, Türk toplumunda önemli yer arz eder. Eli silah tutabilen her erkeğin asker olduğu farz edilir. Askerlik görevini yapmış erkeklerse çocukluktan yetişkinliğe geçiş yapmış olarak görülür. Ölüm her insan için kaçınılmaz bir durumdur. Kutsal kitap olan Kur’an-ı Kerim’de belirtildiği gibi her canlı bunu tadacaktır. Bununla birlikte birçok kültürel ögeyi ve dinsel ritüeli de beraberinde getirir.

2.1.1.1.Doğum

Doğum; yeni bir canın hayata katılmasıdır. Bereket olarak addedilir. Doğum öncesinde (gebelik esnasında), doğum esnasında ve doğum sonrasında yörelere göre değişebilecek birçok gelenek ve töre bulunmaktadır. İncelediğimiz romanlarda, bu geleneklerin bir kısmına yer verilmiştir. Dayıoğlu'nun eserlerinin hedef kitlesi genç kesim olduğu için doğum esnasıyla alakalı örnekleri görememekteyiz. Bunun yerine doğum öncesi ve doğum sonrası örneklerine rastlamaktayız.

Dayıoğlu, *Tuna'dan Uçan Kuş* adlı eserinde gebe kadına, doğumunun kolay geçmesi ve sağlıklı bir doğum yapması için 'Allah bir avazda kurtarsın' diye dua edildiğini aktarır.

Kadınlar, yeni ve eski çağlarda, bilinen kültürlerde bereket sembolü olarak görülmüştür. Kadınlara bu durumu sağlayan ise doğurganlıklarıdır. Bedenlerinde saklayarak büyüttükleri ve dünyaya getirdikleri canlı, onların bereket sembolü olarak görülmelerini sağlamıştır. Her kültürün kendi doğum öncesi/ gebelik kültürü vardır. Türk kültüründe de gebe kadın kutsal olarak görülmüştür. İki canlı olduğu gerekçesiyle daha fazla özen gösterilmiş, sağlık durumuna dikkat edilmiştir. Gebe kadının Türk kültüründeki diğer bir kutsiyeti ise ettiği duaların ve o kadına edilen duaların kabul olacağı inancıdır. Gebe kadının çevresindeki insanlar iyi dileklerle o kişiye duada bulunurken, gebenin duası kabul olur inancıyla dua isteyen kişiler de çoğunluktadır.

"Aç bebek, Türkler arasında sorağaç, denilen bu ekmekli emziği, istekle emiyordu." (YGG, s.142). Yeni doğan bebeği çeşitli besleme şekilleri vardır. Anneden ya da dışarıdan beslenir. Dışarıdan beslenirken bebeğin emme refleksi kullanılarak çeşitli maddeleri bebeğe zarar vermeyecek şekilde ince bir tülbent ya da çeşitli kauçuk maddelerin içine koyarak bebeğin emmesi sağlanır.

Fadiş, adlı eserde bebeğe bir süt anne tutulduğundan bahsedilir. Süt anne, bebek doğduktan sonra yapılan bir uygulamadır. Bebek doğduktan sonra, doğum yapan annenin sütü olmamışsa ya da emzirmek istememişse veya doğum yapan anne ölmüşse, süt vermesi ve bebeğe bakması için süt anne bulunur. Süt anne ve bebeğin duygusal ve dinî olarak bağı oluşur.

Bazı yörelerde, erkek çocuğu soy sürdüreceği gerekçesiyle, kız çocuklarından daha değerli görülmüştür. Ataerkil toplumlarda bu duruma sıkça rastlanmaktadır. Doğum haberi ve müjdesi genelde önce evin büyüğüne verilir. Bunun karşılığında hediye, bahşiş vs. alınır.

*“Oğlancık, koskoca Sınıkçıların soyunu sürdüreceksin! Kabıma sığamadım.
“Gayri tutmayın beni. Geleneği melenegi çiğneyip babasıyla dedesine
muştulayacağım torunumun doğumunu.” dedim de fırladım çıktım. Kız
doğsa gelmezdim ya.” (BB, s.9)*

Borataş, Albastı’nın tehlikeli bir varlık olduğundan bahseder. Albastı, atlara ve lohusa kadınlara musallat olur. Lohusahumması, Albastı’dan kaynaklıdır. Bu hastalık albastı, albasması olarak da geçmektedir. (Borataş,1973, s.95)

*“Nine telaşla atıldı. “Kalk da azıcık su iç. Korkudan süütün kaçmaya
kalkar. Sonra hemen oğlanı emzir. Lohusa odası tekin değildir derler.
Belki de babanı al basayazdı. Şeytan lohusanın çevresinde kırk gün
dolanırmış.” Şerife Gelin kuşkuyla sordu. “Neden?” “Yeni doğan insan
yavrusunu kışkandıği için besbelli. Doğana ve doğurana kötülük etmek
için fırsat kollarmış. Öyle derler büyüklerimiz.” (BB, s.13)*

Albastı, lohusa kadınlara musallat olup, bebeklerini kaçıracığı ya da ciğerlerini söküp götüreceğine inanılan kadın kılığında doğaüstü bir varlıktır. Lohusa kadının yakınları Albastı’ya karşı çeşitli önlemler alırlar. Lohusa kadının, yanına erkek ceketi, yastığının altına demir parçası koymak, al renkli kıyafetler giydirmek, al renkli olan lohusa şerbeti, meyan kökü şerbeti gibi içecekler içirmek çeşitli önlemler arasındadır. Bu musallatı önlemek için lohusa kadın yalnız bırakılmaz. Albastı’nın erkeklerden korktuğuna inanılır. Erkeklerin kimi hallerde, Albastı’nın eteğine iğne batırarak ya da başındaki tıraşı alarak, bu varlığa hükmedebildiklerine inanılır.

Çoğu yörede bilerek ya da bilmeyerek Albastı’dan korunma ritüelleri mevcuttur. En yaygın görüleni ise yeni doğum yapmış kadına kırmızı renkli saç süsü takmaktır. Bu fular, kurdele ya da başörtüsü olabilir.

Alkarısını yakalayan kişiler ocaklı olur. Bu kişilere aynı zamanda alcı da denilmektedir. Alkarısı, alcı ve alcının sülalesinden kimseye dokunmaz, üzerlerinde alcıya ait eşya bulunduranlara herhangi bir kötülük yapamaz (Duvarcı, 2005, s.129).

Albastı inancı ile İslamiyet'teki cin inancı benzerlik gösterir. Albastı kılık değiştirerek insanlara görünen kötü ruhtur. İslamiyet inancına göre cin de kılık değiştirerek insanlara görünür. Cin denilen varlık İslamiyet'te yalnızca kötü ruh olarak bilinmez, aralarında iyilerinin olduğuna da inanılmaktadır.

“Konu komşu, hın hısım bebek armağanlarıyla Sınıkçıların evine doluştular. Günlerce lohusa şerbeti kaynatıldı. Nine ilk torununun onuruna hem beşik donattı hem lohusa yatağı bezedi. Lohusa döşegi görkemli olsun diye dört yatak koydu üst üste. Kaneviçe ile güller, karanfiller işlenmiş hasse çarşaflar yaydı. Başları tenteneli kılıflar geçirdi yastıklara. Yatağın baş ucuyla yanındaki duvara, atadan, dededen kalma, sırmalı bohçalar, çevreler, halılar astı.” (BB, s.13)

Bebeği olan ailenin yakınlarının bebeği görmeye giderken bebeğe ya da anneye çeşitli armağanlar sunmaları âdettendir. Çocuğu olan aile de gelen misafirlere çeşitli ikramlar sunar. Lohusa anne için kaynatılan hem albasmasından koruduğuna inanılan hem de doğum yapan annenin sütünü artırdığına inanılan lohusa şerbeti de bunlardan biridir.

Bazı yörelerde doğum yapan kişi ve bebek için çeşitli süslemelerle yatak serilir. Bu yataklar ne kadar gösterişli olursa o kadar güzel olduğuna inanılır. Bunun için çeyiz dediğimiz çeşitli tekstil ürünleri kullanılmaktadır. Çeşitli işlemeler, oyalar, danteller bulunan süslemeler bu yataklarda kullanılır.

Evlat edinme, bir başkasının çocuğunu kendi çocuğu olarak kabul etme durumudur. Bu şekilde yapay soy bağı kurulur. *Gökyüzündeki Mor Bulutlar* eserinde anormal doğumlu bir bebeğin evlat edinildiği şu şekilde anlatılır:

“Birkaç ay sonra, Setima'nın hamile olduğu ortaya çıktı. Köy halkı buna pek sevindi. Bebeğin doğumunu özel bir törenle kutladılar. Setima ile Nangu'nun güzel bir kızları oldu. Bebeğin adını kabilenin şamanı koydu. Jambuna'yı, köyün dinsel başkanı olan şaman evlat edindi.” (GMB, s.19)

Kıyamet Çiçekleri adlı eserde karakterlerden biri olan Ökkeş, oğlu olmadığından şikayetçidir ve yolda bulduğu düşkün bir erkek çocuğunu evlat edindiğini köyüne duyurur.

Şamanizm inancına göre evren üç katmandan oluşmaktadır. Yeryüzü, gökyüzü ve yer altı. Şamanizm’de çok tanrılı bir sistem olduğu için Gök Tanrı’nın birçok yardımcı ruhu vardır. Yer altını, gökyüzünü, yeryüzünü temsilen ruhlar bulunmaktadır. Umay Ana’da yardımcı ruhlardan, iyelerden biridir. Doğumu temsil eder, çocukları korur. Aynı zamanda bereketin de temsilcisidir. Umay Ana, koruyuculuk görevini üstlenmektedir. Bu görev doğumdan önce, doğum sırasında ve doğum sonrasında ve hatta çocuk ergin oluncaya dek çocukları koruma görevini sürdürür. *Ölümsüz Ece* adlı eserde bu durumdan şu şekilde bahsedilir: “Büyükler, dünyanın ve yaşamın, yer, gök, yeraltı ve su tanrılarının elinde olduğunu öğretmişlerdi. Bir de çocukları koruyan yüce bir vardı. Adı Umay’dı. Annem her gün bizi koruması için yüce Umay’a yakarıştı bulunurdu.” (ÖE, s.134)

Umay Ana’ya olan inanış geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Asya’dan Avrupa’ya birçok bölgede görülmektedir. Umay’ın adı ve özellikleri Orhun Abidelerinde ve Divanü Lügati’t-Türk’te de geçmektedir. Bu da Türk kültürü için ne kadar eski ve adının belgeli olduğunu gösterir. Adı Umay, Umay Ana, Umay Ene, Ubay Ebe şekilde de görülmektedir. Zaman içinde Albastı, Alkızı, Ayısıt olarak karşıt biçimle de ilişkilendirilmiş, kara iye olarak da görülmektedir. “Umay’ı bir kadın tanrıça, evini, ocağını destekleyen, evlatlarını koruyan biri olarak nitelemekte ve kadın-ana inanışının yaşayışını görmektedir.” (Yıldırım, 1992, s.758-759)

2.1.1.1.1.Ad Koyma

Yeni doğan çocuğa isim verme aile büyüğü ya da bulunan toplumun ileri gelen kişileri tarafından yapılır. *Gökyüzündeki Mor Bulutlar* eserinde bulunan toplumun dinî lideri olan şaman tarafından yeni doğan çocuğa isim verildiği tasvir edilir (GMB, s.19).

“Okumaya başlamadan önce kadınlara döndü “Oğlanın adını koyacağım.” Sonra okumaya girişti. Bir süre okudu okudu, bebeğe üflledi. Okudu, üflledi. Ağzını torununun kulağına yaklaştırıp üç kez seslenerek “Adın Erek, Erek, Erek!” Daha sonra ekledi. “Adını ben

koydum ömrünü Tanrı versin. Dilerim çok yaşar, iyi günler görürsün.”
(BB, s.10)

Yeni doğan çocuğa ad verme mümkünse doğumdan hemen sonra yapılır. Bu işlem küçük bir törenle yapılır. Ailenin büyüğü ya da bir hoca, yeni doğan bebeğin kulağına önce ezan okur, daha sonra verilen ismi üç kez bebeğin kulağına tekrarlar. Bu bir dini ritüeldir. Bu ritüelde bazı durumlar dikkat çekmektedir. Çocuğun kulağına ezan okurken çocuğu kible yönüne doğru çevirme, adın sağ kulağa üç kez söylenmesi gibi durumlar ad vermenin kutsallığını yansıtır.

Türk kültüründe ad vermenin ayrı bir önemi vardır. İlk yazılı kaynaklardan bu yana ad verme ve ad almayla ilgili örnekler görülmektedir. Kişiler yaptıkları iş ya da kahramanlığa göre isimlendirilirler. Çocuğa kahramanlık yapmadan önce ise eğreti ad denilen geçici bir ad verilir. Belli bir yaşa geldikten sonra ise kendisini ispat etmesi istenir. Gösterdiği kahramanlıktan sonra kalıcı bir isme sahip olur. Bu, Dede Korkut hikayelerinden örneklendirebilir. Hikâye kahramanlarından olan Boğaç Han, Bamsı Beyrek ve Basat yaptıkları kahramanlıklar sonucunda bu isimleri almıştır. İsimleri Dede Korkut vermiştir. Ad verildikten sonra “Adını ben verdim, yaşını Allah versin.” diyerek iyi temennilerde bulunur.

Anadolu’da, aileler içinde bulundukları duruma göre çocuklarına isim verip onların belli bir tılsım içinde olacaklarına inanırlar. Sürekli çocuk kaybı yaşayan bir aile, yeni bir çocuğu olduğunda, kaybetmemek için bir türbeye götürür. Türbeye sattıklarını, çocuğun kendisine ait olmadığını ifade edecek isim olan Satı ya da Satılmış ismi verilerek çocuğun yaşayacağına inanılır. Bu durumun çocuğu kötü iyelerden koruduğu düşüncesi vardır. Kız çocuğu olup erkek çocuğu isteyen bir aile tılsım olarak kız çocuğuna Döne ya da Döndü ismini verir. Bu çocuktan sonra doğacak çocukların erkek doğacağına inanılır. Çok çocuklu bir aile ise doğum kontrol yöntemi olarak yine tılsımlı isimleri tercih eder. Songül, Soner, Yeter gibi isimler koyarak son çocuk olmasını temenni ederler. (Acıpayamlı,1992, s.9)

Doğan çocuğun güçlü olmasını isteyen aile Aslan, Pars, Demir gibi isimler verebilir. Bu isimlerin içinde din büyüklerinin, lider ve siyasetçilerin isimleri de vardır. Bu isimler peygamber ismi olabilir. Muhammed, İsa, Musa gibi... Bölgede bulunan kutsal sayılan türbe-yatır isimleri olabilir. Gaziantep-Kahramanmaraş yöresinde sıkça

rastlanan Ökkeş ismi örnek verilebilir. Lider isimleri de bu doğrultudadır. Mete, Fatih Mehmet, Mustafa Kemal gibi isimler güç teşkil eder. Döneme uygun güçlü siyasetçilerin isimleri de çocuklara verilmektedir. 1960'lı yıllarda Adnan isminin çocuklara sıkça verildiği gözlemlenmektedir. Günümüzde ise Recep Tayyip ismi ebeveynler tarafından tercih edilmektedir. Verilen isimlerle çocuğun bu minvalde yaşayacağına inanılır.

İsim vermede atalar kültürünün izlerini de görürüz. Doğan çocuklara yaşayan ya da ölmüş aile büyüklerinin isimleri de verilebilir. Bu, çocukların geçmişle olan bağlantısını sağlar. Aynı zamanda büyüklere olan saygının da bir göstergesidir.

2.1.1.1.2.Kırklama

Yada'nın Gizilgücü adlı eserde doğumla ilgili motif olarak ata yabguların doğumdan sonra törenler düzenledikleri, bebekleri atalarından kalma yöntemlerle kutsadıkları aktarılmıştır. Yine aynı adlı eserde kutsama işleminin kutsal taşlarla ve kaplumbağa kabuklarıyla yapıldığından bahsedilir. Bu işlemin kırk gün sürdüğü söylenerek 'kırk' motifine de değinilir. Kutsal taşların kırk uçurmadan sonra mağaranın derinliklerine kaldırıldığı aktarılır.

Bebek doğduktan sonraki kırk gün Türk toplumlarınca önemlidir. Türkiye de çeşitli yörelerde çeşitli şekillerde bebeğin kırkinci günü kutlanır. Bebeğin dünyaya geldikten kırk gün sonra dünyaya alıştığına inanılır.

Kırk ritüeli Anadolu'da yöreden yöreye değişiklik gösterir. Çoğunlukla ritüel, bebeği ve anneyi yıkamayı kapsar. Yıkama şekilleri yöreden yöreye değişiklik gösterebilir. Törende bulunan eşyalar Şamanizm izleri taşır. Su baş ögedir. Su kültü Şamanizmde önemli yer tutmaktadır. Ritüelde demir eşyalar da kullanılır. Yine Şamanizme dayalıdır. Türklerin hayatında demir, demir eşyalar ve demircilik önemli yer tutmaktadır. Eski zamanlarda Türkler demircilik yaparak geçimlerini sağarlardı. Aynı zamanda demirin insanları kötü iyelerden koruduğuna da inanılmaktadır.

“Bizim oralarda, bebek kırk günlük olunca, dünyaya ve yaşa alışmış demektir. Ana karnında başlayan hayatının ilk dönemi bitmiş olur. O dönemin bitişini kutlamak için içi boşaltılmış yumurta kabuğu, kırk kez suyla doldurulur. Bu sular, okunmuş bir kova suya karıştırılır. Kovanın

içinde, kırk adet minik taş ve altından yapılma takılar vardır. Bebek ve anası bu suyla yıkanır. Bu töre yerine getirilirken, hem okunup üflenir, hem de yenilip içilir, gülünüp söylenir.” (YGG, s.148)

Bebek doğduktan sonraki ilk kırk gün içerisinde anne ve bebeğin dışarı çıkmamasına özen gösterilir. Bunun sebebi Albastı gibi çeşitli zararlı ruhanî varlıklardan korunmaktır. İlk kırk gün içerisinde, iki tane kırklı kadının karşılaşmamasına da özen gösterilir. Kırkı çıkmayan çocuk ve anne olumsuz etkilerden zarar görmeye meyilli durumdadır; kırkı karışmış lohusa ve bebeklerden birine musallat olabileceği düşünülen olumsuz, doğaüstü varlıklar diğerinden uzak tutulmak istenir.

Kırk çıkarma törenlerinde ise gelenek yöreden yöreye değişebilir. Temelde ise anne ile bebeğin yıkanması vardır. Bazı yörelerde susuz kırklama yöntemleri de görülür. Buna Tahtacılar örnek verilebilir. Çankırı yöresinde kırklama töreni şu şekilde yapılır; içine altın atılmış ılık suya, yıkayacak kişi elini ters yüz ederek dokunur ve onar onar kırka kadar sayar. Daha sonra bu suyla önce bebek sonra anne yıkanır. Bu temizlenmeyle anne ve bebek dış etkilere karşı daha korunaklı hala geldiği düşünülür. Artık dışarı çıkabilen anne ve bebek kırk çıkarma gezmelerine gidebilir. Yine Çankırı yöresinde kırk çıkarma gezmesine giden bebeğe, gittiği evden, çeşitli mana dolu armağanlar verilir. Saçları ağarana kadar yaşasın diye pamuk, tatlı bir ömrü olsun diye şeker, bereketli bir hayat yaşasın diye yumurta, ağzının tadı bozulmasın diye tuz verilerek çocuğun hayatı için duacı olunur.

2.1.1.1.3.Diş Buğdayı

Bebeğin göbek bağı, saçı ve tırnağının, ruhunun bir uzantısı olduğuna inanılır. Bu inanişaya göre bebekle bağıni kopartan saç, tırnak ve göbek bağı, bebeğin hayatına etki etmeye devam eder. Bu sebeple bebekten bağıni kopartan vücut unsurlarının atıldığı yer önemlidir. (Kasimoğlu,2022, s.491) Bu durum göbek bağıının gömüldüğü yeri önemli kılar. Ebeveynler, bebekten ayrılan vücut parçalarını, bebeğin evine bağlı olmasını isterlerse ev bahçesine, okumuş olmasını isterlerse okul bahçesine, dini bütün olmasını isterlerse cami bahçesine gömerler. Bebeğin ilk kesilen tırnağı ve ilk kesilen saçı önemlidir. Tırnak çöpe atılmaz, gömülür. Saç kesildiğinde ise ağırlığınca altın ya da gümüş bedeli kadar sadaka verilir. Bebeğin çıkan ilk dişi de bebekten ayrılan vücut parçaları kadar önemlidir. *Ben Büyüyünce* adlı eserde ilk çıkan diştten şu şekilde

bahsedilir: “Şerife gülerek kaynanasına takıldı. ‘Bak hele ana! İlk dişi ilk kez sen gördün. Gömlek hazırla oğluma.’ ” (BB, s.23)

Anadolu’da bebeğin ilk dişine ve kesilen ilk tırnağına dikkat edilir. İlk diş ve kesilen ilk tırnak hediyelerle ödüllendirilir.

“Ekmekler fırından çıkar çıkmaz, nine fırının ağzındaki közleri mangala aldı. Koca tencereyle buğday vurdu ocağa. Erek’in diş buğdayı olacaktı bu. Şerife Gelin hemen temizliğe girişti. Evi baştan aşağıya bir güzel süpürdü, sildi. Avluyu suladı. Diş buğdayı sofrasına buyur etmek için anasigile koştu. Oradan yakın hısımlarına uğradı. Sonra komşuları çağırdı. İkindiye doğru, buğday pişti. Konuklar geldiler. Şerife Gelin odanın orta yerine sofra bezini yaydı. Üstüne kasmağı oturttu. Onun üstüne de pırıl pırıl kalaylanmış bakır tepsiyi yerleştirdi. Nine kalaylı bakır sahanlara, sıcak sıcak buğday doldurdu. Bir kap da toz şeker kondurmuştu sofraya. Sonra ne zaman başladığı, neden süregeldiği bilinmeyen âdet yineleni.” (BB, s.23)

Anadolu’da bebeğin ilk dişi törenle kutlanır. Bu törene ‘diş buğdayı’ ya da ‘diş hediği’ denilir. Bu kutlama için ikram olarak buğday pişirilir. Konuklar çağırılır, onlarla kutlama yapılır, ikram verilir.

Tören şu şekilde yapılır: ev için yapılması gerekirse hazırlık yapılır, buğday pişirilir. Konuklar davet edilir, gelen konuklara pişen buğday ve toz şeker ikram edilir. Pişen buğday ve toz şekerden bebeğin başından aşağı atılır. Bu saç saçma uygulamasıyla bebeğin ömrünün şeker kadar tatlı, buğday kadar bereketli olacağı inancı mevcuttur. Daha sonra bebeğin gelecekteki mesleğini tahmin için bir ritüel daha yapılır.

“Erek’i sofra bezinin kıyısına oturtular. Başını yüzünü temiz bir tülbentle örttüler. Kocamış ebelerden biri, dua ederek başından aşağıya avuç avuç pişmiş buğdaydan serpti. Tülbenti çektiklerinde Erek şaşkın şaşkın çevresine bakıyordu. O sırada önüne bir tepsi sürdüler. Tepsinin içinde makas, kalem, çekiç ve bir çıkın da toprak vardı. İnanişe göre çocuk, tepsideki kalemi alırsa okumuş bir adam, toprağı alırsa çiftçi, makası alırsa terzi, çekici alırsa zanaatkâr olacaktı.” (BB, s.23)

Diş buğdayındaki meslek ritüeli ise şu şekilde yapılır. Bebeği bir örtünün önüne oturtuktan sonra önüne tespih, kalem, makas, iğne, altın gibi materyaller konulur. Çocuğun bunlardan birini seçmesi beklenir. Seçtiği her ögenin kendince anlamı vardır. Tespih din adamlığını, kalem okumuş bir kişi olacağını, makas berber olacağını, iğne terzi olacağını, altın kuyumcu olacağını temsil eder.

2.1.1.1.4.Adım kesme/köstek kesme

Çocuk büyütürken, çocuğun daha iyi gelişmesi için çeşitli batıl inanışlardan yardım alınır. Yürüme zamanı gelen çocuğa ya da yürümeye başlamış fakat sık sık düşen çocuklara uygulanan bir yöntemdir. Yörelere göre temelinde aynı olup çeşitlilik gösterebilir. Küçük çocuğun ayağına ip bağlanır ve kesilir. Eğer başka bir çocuk varsa hızlıca koşarak uzaklaşması söylenir. Küçük çocuğunda bu şekilde hızlı yürüyeceğine inanılır. Bu işleme adım kesme ya da köstek kesme adı verilir.

“Bir Cuma, öğle ezanı okunurken, çocuğu alıp camiye götürdü. Avlunun bir köşesine dikiltti. Ayak bileklerini iple bağladı. Bir yandan da okuyup üflüyordu. Çocuğun cebine kağıtlı şeker doldurmuş, eline de alı yeşilli bir fırıldak vermişti. Camiye gelirken komşusunun beş yaşındaki oğlunu da yanına almıştı. Okuması sona erince çocuğa döndü. “Erek’in ayağındaki ipi kestiğimde, sen onun cebindeki şekerlerle elindeki fırılдаğı alıp kaçacaksın. Hem de hiç ardına bakmadan koş koş kaçacaksın.” (BB, s.31)

Çankırı yöresinde bu âdet şu şekilde uygulanır: Cuma namazı vakti çocuk ve ebeveynlerinden biri namaz çıkışına gider. Çocuğun ayağına ip bağlanır. Namazdan çıkan ilk kişiye bu ip kestirilir. Çocuğun çabuk yürüyeceğine inanılır.

2.1.1.2.5.Sünnet

Erkek çocukların cinsel organlarının ucundaki derinin kesilmesi işlemine sünnet denilir. Sünnet işlemi, İslam dininin kuralları arasında yer almaktadır. İslam dininin mezheplerine göre uygulama zorunluluğu farklılık gösterir. Hanefilik ve Malikilik mezhebine göre yapılması sünnetken, Şafilik ve Hanbeliliğe göre vacip bir işlemdir (Çinpolat,2017, s.123). Yahudilikte de sünnet geleneği görülür, hatta sünnetsiz

kişilerle kadınlarını evlendirmeyeceklerini belirtirler. Yahudilerin sünnet törenleri ‘britmila’ olarak adlandırılır (Çinpolat,2017, s.115). Hristiyan topluluklarında ise sünnetle alakalı görüşler birbirinden farklıdır. Bu konuda görüş birliği yoktur. Diğer toplumlarda da sağlık sebepli uygulandığı görülmektedir.

Sünnet düğünü geleneği, Türk toplumlarında ergenlik çağına girmemiş çocuğun sünnet adlı cerrahi ameliyatı olduktan sonra çeşitli şenliklerle kutlanması şeklinde olur. Çeşitli yörelerde gelenekler farklılık gösterebilir.

Sünnet merasimi, erkek çocuğun Müslüman yapılması ve Müslüman alemine tanıtılması olarak açıklanabilir. Müslüman halkları arasında İslamiyet’in kurallarından biri olarak görülmektedir. Sünnet olmayan erkeğin Müslümanlığı halk arasında kabul görmez. Bu yüzden de özel bir törenle kutlanır. Aynı zamanda bu durum sembolik olarak erkekliğe geçişi temsil eder. Sünnet olan çocuk, artık çocukluktan çıkmıştır. Delikanlı denilebilir. Sosyal çevresinde sünnet olduğu bilinen çocuğa artık çocuk gözüyle yaklaşılmaz. Bazı yerleşkelerde toplu olarak sünnet töreni düzenlenebilir. Bu tören varlıklı kişiler tarafından ya da belediyeler tarafından yapılmaktadır.

Dayıoğlu, varlıklı ailelerin yoksul çocukları sünnet ettirmesine *Dört Kardeşiler* eserinin otuz altıncı sayfasında değinmiştir. Köyde ikamet eden varlıklı bir aile, kendi çocuklarıyla birlikte sünnet çağına gelmiş çocukları da sünnet ettirir. Aile, çocukların hem cerrahi işlemini hem merasimini üstlenir. Kendi çocuklarından ayırmadan tüm çocukları eğlendirir. Köy içi dayanışmanın bir örneği eserin bu bölümünde işlenir.

Sünnet merasimine, düğünlerde olduğu gibi davetle başlanır. Konukları düğüne davet şekli, günümüzde ve geçmişte farklılık göstermektedir. Günümüzde davet, kâğıt davetiyelerle yapılır. Bölgeye göre bu davetiyeler elden ya da postayla verilebilir. Bazı büyük şehirlerde ise davet elektronik ortamdan yapılmaktadır.

Dayıoğlu, *Dört Kardeşiler* eserinde, eserin geçtiği zaman ve mekâna uygun olarak geçmişte bulunan davet şekline örnek vermiştir. Eserin otuz altıncı sayfasında bir kadının düğüne üç gün kala ev ev dolaşıp, düğüne buyurun çağrısını yaptığını tasvir eder.

Burada ‘okuyuculuk’ geleneğinin örneği verilmiştir. Bu geleneğe taşra bölgelerinde daha sık rastlanmaktadır. Düğün davetlerinin yazılı ya da elektronik ortamlarda

yapılmadığı dönemlerde düğün sahibinin yakınları kişiler tarafından yüz yüze davet edilir. Bu görevi yapan kimselere okuyucu adı verilir. Okuyucular genellikle kadın olur. Bu kadınlar ya düğün sahibinin bir yakını, akrabası olur ya da bu iş için hediye ya da para karşılığında tutulur. Okuyucu kadın düğün sahibinin yakınlarını tanır, onların evlerini düğünden bir süre önce gezerek düğüne buyur eder. Geçmiş dönemlerde her türlü düğüne davet şekli bu şekilde yapılır. Bunu kadın dayanışması olarak da nitelendirebiliriz. Okuyucu kadınlar yalnızca davet yapmaz düğünde yapılacak işleri de yerine getirir. Misafir karşılama, düğün için yemek yapma ya da dağıtma işlerini de yaparlar. İnsanların özel günlerinde dayanışmasına güzel bir örnek olarak nitelendirilir. Yardımlaşma ve dayanışma kültürümüzün temel değerlerinden biridir. Bu tip özel günlerde bu değerin örneklerine sıkça rastlanmaktadır.

Sünnet törenlerinde, sünnet olacak çocuk öncesinde küçük bir geziye çıkarılır. Bu gezi dönem şartlarına göre at arabasıyla ya da otomobille olabilir. Gezi grubunun başına davulcu ve zurnacı geçer. Arkasından gelen kalabalığı eğlendirir. Bu geziyle çocuğun geçireceği operasyon öncesinde eğlenerek dikkatini dağıtması amaçlanır. Gezi esnasında kimi yörelerde duraksanır. Bu sırada çocuk yakınlarını ziyaret ederek el öper. Bu gelenek büyüklere saygının bir göstergesidir.

Dayıoğlu bu geleneği eserinde şu şekilde anlatmıştır: “Sünnetten bir gün önce, yaylı at arabaları süslendi. En öndeki arabada, davulcuyla zurnacı vardı. Çala söyleye köyün içinde dolaşıldı. Bu gezi akşama dek sürdü. “(DK, s.37)

Düğünde geziden sonraki etkinlik kınadır. Dayıoğlu, *Dört Kardeşiler* eserinin otuz yedinci ve otuz dokuzuncu sayfasında, sünnet töreninde görülen kına merasiminden bahsetmiştir. Kınanın biraz su dökülerek hamur kıvamına gelmesi ve türkü, mâni eşliğinde sünnet çocuğunun eline kına yakılmasını tasvir eder.

Aslında bir süs malzemesi olan kına bazı merasimlerde özelleştirilmiştir. Kına merasimi toplumumuzda birkaç ritüelde görülür; kurban edilecek hayvanlara, evlenen gelinlere, sünnet olan çocuklara ve askere giden gençlere kına yakılır. Burada, sünnet olan çocuğa yakılan kınaya örnek verilmiştir.

Sünnet düğünleri ve evlenme törenleri benzerlik gösterirler. Bazı yerlerde sünnet düğününün olduğu geceye kına gecesi adı verilmektedir. Törene katılan kadınların

ellerine kına yakmaları gelenek olarak kabul görmüştür. “Artan kına, düğün sahibinin akrabalarının kızlarına yakılırdı.” (DK, s.40)

Dört Kardeştiler eserinin kırkıncı sayfasında sünnet düğününde kadınlar ve erkeklerin ayrı olarak eğlendiği belirtilir. Kadınlar evde türkülerle ve oyun oynayarak eğlenirken, erkeklerin köy meydanında eğlenceler düzenlediği tasvir edilir.

Bazı yörelerde dinî gerekçelerle kadınlar ve erkekler aynı alanda eğlenmezler. Kadınlar genelde ev ya da salon gibi kapalı alanlarda kendi aralarında eğlenirken, erkekler de evin dışında, özellikle avlu denilen bahçesinde kendi aralarında eğlenirler.

Dört Kardeştiler adlı eserin elli dördüncü sayfasında Dayıoğlu sünnet düğününü aktarmıştır. Kazanlarla çorba, et, pilav pişirildiğini, tepsiler dolusu un helvası olduğunu belirtir. Düğünlerde yemek verme geleneği tüm yörelerde görülür. Yalnızca sünnet töreninde değil, düğünlerde de yemek verme âdetine rastlanmaktadır. Bir odaya sünnet yatağının kurulduğunu, bu yatağın oyalı krepler, bürümcük çarşaflar, allı yeşilli ipeklerle süslendiğini söyler. Yatağın kanaviçe ve dantellerle süslendiğini bu süslemelerin herkesten eşya toplayarak yapıldığından, sünnet karyolasının köyün ortak malı olduğundan bahseder. Çocuğun sünnet olmadan sünnet yatağına yatamadığını da ekler.

Sünnet olan çocuğun, sünnet yatağı denilen çeşitli tekstil ürünleriyle bezenmiş yataкта ağırlandığını görülmektedir. Bu tekstil ürünleri sünnet çocuğunun ailesinin ve yakınlarının ‘çeyiz’ adı altında oluşturulan çeşitli işleme, oya, dantellerden oluşan süsleme ürünleridir.

Sünnet merasimi genellikle belirli bir sıralamadan oluşur: önce çocuk sünnet kılığıyla süslenir. Daha sonra yine süslenmiş bir taşıtla (bu geçmişte at arabasıyken günümüzde otomobil olmuştur) büyüklerinin elini öpmek için gezer. Bu işlemden sonra kurban kesme ve mevlit okutma birçok yörede görülür. Sünnet çocuğunun ailesi davetlilere yemek verir. Davetliler çocuğa ve ailesine armağanlarını sunar. Çeşitli çalgılarla eğlenceler yapılır.

Kuruyemiş, para gibi şeylerin dağıtılması saçı saçmak olarak bilinmektedir. Bu uygulama bolluk ve bereketi simgeler. Ayrıca davetli çocukları mutlu etmek için de yapılmıştır. Saçı saçmak *Dört Kardeştiler* eserinde şu şekilde aktarılır: “Öğle namazı

biter bitmez Arif'i sünnet yatağının bulunduğu odaya aldılar. O sırada Arif'in anası içeriye girdi. Konukların üstüne doğru, avuç avuç fıstık ve para serpmeye başladı.” (DK, s.57)

2.1.1.3.Askerlik

Bazı toplumlarda, belirli yaş aralığındaki erkeklerin (hatta bazı ülkelere kadınların da), uzun ya da kısa süreli olarak aldıkları askerî eğitim, Türkiye’de askere gitmek, askerlik yapmak olarak tanımlanmıştır. Askerlik görevi, Türk halkı için ulvî olarak görülür. Askere giden delikanlıların uğurlanması ve karşılanması çeşitli geleneklerle yapılmaktadır. Çağı gelen delikanlıyı askere uğurlamak önemli bir olaydır. Askere gidecek olan kişilerin, askere gitmeden bir süre önce işlerini bırakması istenir. Delikanlı, gitmeden önce bir süre dinlenir ve yakınlarıyla vedalaşır, helallik ister. Taşra bölgelerinde birbirini tanıyan tertipler görüşüp eğlenirler. Bazı aileler mevlit okuturlar, kına gecesi düzenlerler. Gençler askere giderken belli kutlamalar yapılır. Asker uğurlama ve karşılama günümüzde sürdürdüğümüz bir gelenektir. Yine bu ritüeller düğün ve sünnetteki ritüellerle benzeşme göstermektedir.

Asker adayı gideceği gün davul zurna gelir, asker olacak kişi arkadaşlarıyla oynar. Davul ve zurnayla yapılan kutlamalar esnasında hem asker adayı hem onu uğurlayan kişiler vatan-millet sevgisinin işlendiği türküler söyleyerek eşlik eder. *Fadıuş* adlı eserde bu coşku şu şekilde aktarılmıştır:

“Gerçekten o gün, askere giden gençler köyden ayrılıyorlardı. Delikanlılar, çıkınlarını sırtlarına sarıp bir kamyonla dolmuşlardı. Oğullarını askere giden ana babalar ve onları uğurlayan köy halkı yavaş yavaş ilerleyen kamyonun arkasından gidiyorlardı. Kamyonun önünde gençlerin söylediği askerlik türkülerine eşlik eden davulcu yürüyor ve var gücüyle tokmağı davula indiriyordu.” (F, s.107)

Bazı yörelerde ise askere giden kişiye miktarı önemli olmaksızın harçlık verilir. Askere gidecek olan kişi türbe ziyaretlerinde bulunur ve sağ salim gelmek için kurban adar. Gencin askere gitmesine birkaç gün kala eline kına yakılır. Kınanın kültürümüzde yeri büyüktür. Kına, eğlence yapılması için kişilere bir amaç verir ve eğlenceye eşlik eder. Koçlara, gelin kızlara ve askere giden delikanlılara yakıldığına

dair genel kanı vardır. Halk arasında koçlara yakılan kına yakılmasının sebebi, Allah’a kurban olmaları için, gelinlere yakılan kına kocalarına kurban olmaları için, askerlere yakılan kına ise vatanlarına kurban olmaları içindir.

2.1.1.4.Düğün

Aile, toplumun temel taşıdır. Toplumsal hayatta, ailenin önemi kaçınılmazdır. Aileler kurulurken yapılan törenlere ise düğün denilir. Düğün, kendi içinde birçok geleneği barındırır. Toplumdan topluma ise bu gelenekler çeşitlilik göstermektedir.

Seyit Veyis Örnek, evlenmenin kadın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşaması olduğunu belirtir. Aileler arasında dayanışma kurar, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirler ve düzenler. Bu sebeple önemli bir olay olarak görülmüştür. Toplumsal yapının temeli ailedir, bundan dolayı evlenme olayı dünyanın her yerinde kabul gören bir durumdur. Her aşaması bağlı bulunduğu kültüre, kurallara ve kalıplara uyarak gerçekleşir. Evlenme törenleri her kültürde zengin bir tabloyla karşımıza çıkar (Örnek, 1977 s. 185).

Dayıoğlu’nun eserlerinde düğün aşamalarından olan düğün öncesi görüşme, çeyiz, söz, nişan ve nikâh evrelerinin örneklerini gözlemleriz.

Çeyiz, sözcüğü dilimize Arapça cihâz sözcüğünden geçmiştir. TDK sözlüğünde “Gelin olacak kız için hazırlanan her türlü eşya” şeklinde tanımlanmaktadır. *Gizemli Güvercin* adlı kitapta nişanlanan kızların büyük bir taban halısı dokuduğundan bahsedilir. Bu halıyı dokuyamayanlar isteklerine kavuşamazlar. (GG, s.124)

Türk törelerinde, evlilik öncesi kadın ve erkeğin sıklıkla görüşmesi pek hoş karşılanmaz. Dinî esaslara göre evlilik öncesi kadın ve erkek bir ya da iki kez yanlarında bir başkası bulunarak görüşebilir. Bunun dışında görüşmek pek hoş karşılanmayan bir durumdur.

Evlenecek kişilerin tanışması *Tuna’dan Uçan Kuş* eserinde şu şekilde anlatılır: “Törelere aykırı da olsa, tek dileği Gülfidan Hanım’ı görmektir. Terzi başı, Rum’du. Türk törelerine saygılıydı. Ama, kendi törelerine inanmıştı. Onlar, evlenecekleri kızla daha önce tanışıp anlaşıyorlardı. Bundan bir kötülük çıkmıyordu.” (TUK, s.96)

Şerbet töreni, damat ve gelinin yakınlarının okuntu ile çağırıldıkları törendir. Gelinin evinde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı toplanırlar. Damadın ailesinin yolladığı şekerle, şerbet yapılıp dağıtılır, çerez, meyve ve tatlılar yenir. Tören, çalgılı bir şekilde eğlencelerle sürdürülür. Bu arada damadın annesi, geline yüzük takar. “Söz şerbeti içildikten sonra, damadın, kayınpederinin elini öpmesi âdettendi. Bu iş olup bittikten sonra sıra nişana gelecekti.” (TUK, s.97)

Günümüzde şerbet merasiminin uygulama alanları azalmıştır. Söz kesim merasimi genellikle kız isteme merasiminin hemen sonrasında yüzük takma şeklinde görülmektedir.

Evlilik hayatında kullanmak için, düğün esnasında veya öncesinde kız ve erkeğin birbirlerine ve yakınlarına hediye etmek üzere hazırlanan ya da satın alınan malların tümüne birden çeyiz demektedir.

Çeyiz eski Türk dilinde kalın (kalın) şeklinde ifade edilir. Ahmet Bican Ercilasun, Orhun Kitabeleri’nde geçen çeyiz kelimesini şu şekilde anlatmıştır: “*Ağılım ör, yılmım sansız erti. İnım yiti, urım üç, kızım üç erti. Ebledim; oğlumun kızım kalınsız birdim*” “On ağılım, sayısız at sürülerim vardı. Evlendirdim; oğlumu kızımı çeyizsiz verdim”. (Ercilasun,1985, s.77)

Görüldüğü üzere Türk kültüründe çeyiz önemli yer tutmaktadır. Geçmişten günümüze çeyiz kültürü varlığını sürdürmektedir. Çeyiz tekstil ürünlerinden oluşabileceği gibi sultanlara başka şekilde çeyizler de verilmiştir. “Selçuklu Sultanı Melikşah’ın kızı Mehmelek Hatun, 1087’de Halife ile evlenmiş ve düğün, Türk âdetlerine uygun olarak yapılmıştı. Gelinin cihazı yüz otuz deve yüküydü. Mehmelek Hatun’un on iki sandık dolusu hazinesi bulunuyordu.” (Kademoğlu’ndan akt. Karakelle, 2008, s.17) Ayrıca Germiyanoglu Süleyman Şah, kızını I. Bayezid’e verdiği Kütahya’yı çeyiz olarak Osmanlı Devleti’ne vermişti. (Yılmaz,2019 s.67)

Çankırı yöresinde ise çeyiz çeşitli tekstil ürünlerinden oluşup, üzerine çeşitli gelenekler türemiştir. Bu yörede çeşitli el işi malzemeleri ve havlu, örtü gibi ürünler çeyiz olarak kıza verilir. Düğünden evvel kız tarafı ‘çeyiz serme’ âdetini yaşatır. Çeyiz serme kadınlar arasında yapılır. Gelinin çeyizine konulan ürünler eve serilip akraba ve komşulara gösterilir. Çeşitli ikramlar sunularak tamamlanır.

Yörelere ve toplumlara göre düğünün yapılış şekli ve süresi değişkenlik göstermektedir. Metinlerde çoğunlukla karşımıza düğün süreleri formel sayı şeklinde çıkar. Üç gün, kırk gün gibi. “Behram’la padişah kızının düğünü üç gün üç gece sürdü. Yenildi, içildi, çalındı, söylendi, gülündü, oynandı.” (TUK, s.99)

Cumhuriyetten önce nikahlar, dinî vekil tarafından yapılmaktaydı. Bazı durumlarda ise gelin, kendi nikahında bulunmamakta, yerine erkek bir vekil göndermekteydi. Günümüzde ise devlet memurları tarafından yapılmaktadır. “Nikâhı, Şeyhülislam kıydı. Töreye göre gelin nikâha katılmıyordu. Onun yerine vekili bulunuyordu.” (TUK, s.100)

“Sıra gerdek gecesine geldi. Damat bey yatsı namazından sonra yeni evinde gelinle buluşacaktı. Damat dualarla konağa getirildi. Behram, gelinin odasına girdiğinde eli ayağı titremeye başladı. Cebinden elmas ve zümrütlerle bezeli yüz görümlüğü gerdanlığı çıkardı. Gelinin yüzünde, üstü sırma işli, al bir duvak vardı. Saygıyla varıp kaldıracak, sonra yüz görümlüğünü takacaktı.” (TUK, s.100)

Medenî nikâh ya da dinî nikâhtan sonra gelin ve damadın yan yana gelmelerine gerdek denir. Böylece gelinin ve damadın evliliği yasal, dini ve toplumca geçerli sayılmış olur.

Nikâhın amacı kadın ve erkeğin birlikte olduklarını ilan etmeleridir. Yasalar önünde geçerli olmasa da gerdek, nikâhın bir parçasıdır. Dinî açıdan ve toplum üyelerinin açısından bakıldığında ise gerdek nikahın tamamlayıcısıdır. Gerdeğe giren gelin ve güvey artık evlidir denilebilir. Bu evlilik toplumun gözünde geçerlidir. Gerdeğin de kendi içinde çeşitli ritüelleri vardır. Gelinle damadın yan yana geldikleri gece damadı sırtına vurarak gelinin bulunduğu odaya sokarlar. Bu yaygın bir gelenektir. Dinselliğin ağır bastığı yörelerde kadın ve erkek beraber olmadan önce gerdek namazı adı verilen bir namaz kılarlar. Gelin ve damadın bu gece ettiği duanın kabul olacağına inanılmaktadır. Gelin ve damat bu gecede, dünyaya getireceği nesil için hoş dileklerde bulunur.

Yüz görümlüğü, gelinin yüzündeki duvağı açmadan önce damattan istediği hediyedir. Gelin önce damadın kendisi için uygun gördüğü yüz görümlüğü hediyesini alır ve daha

sonra damadın duvağını açmasına müsaade eder. Bu hediye genelde altın ya da takı olmaktadır. Yüz görümlüğü uygulaması da yaygın olarak görülmektedir.

Şaman, TDK'nin güncel sözlüğünde; büyü yapan, gelecekte haber verdiğine, ruhlarla ilişki kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inanılan kimse; bakışı, kam olarak tanımlanmaktadır (URL1). Şamanlar, Şamanizm dininin dinî liderleridir. Kadın ya da erkek olabilir. Cenaze ve evlilik törenlerinde bulunmaktadır. Ölülerin gömülme esnasında ölünün ruhunun dünyada kalmaması için ritüelde bulunur. Evlilik esnasında ise evlenen çift kötu ruhların zarar vermemesi için orada bulunurlar. *Gökyüzündeki Mor Bulutlar* eserinde şu şekilde aktarılır: “Şaman onları dağlılara özgü bir törenle evlendirdi.” (GMB, s.18)

Şaman, yalnızca dinsel ritüellerde akla gelmez. Birçok alanda şamana başvurulabilir. Şamanın, insanlar ve ruh dünyası arasında bir aracı olduğuna inanılır. Ayinleri esnasında kendilerine özgü giysilerini giyerler ve kendilerine özgü olan, üzerinde çeşitli simgeler bulunan davullarını kullanırlar. Ayinleri çeşitli esrime hareketlerinden oluşmaktadır. Şamanın şekil değıştirdiğı yönünde de inanç vardır. Yani insan formundan bir hayvanın görünümüne bürünebilir. Şamanların şair özellikleri de vardır ve aynı zamanda halk hekimliğı de yaparlar. Sağaltıcı özellikleri vardır, kısırlık ve doğum esnasında eski Türklerin şamana başvurduğu bilinmektedir.

2.1.1.5.Ölüm

Ölüm, yaşamın sona ermesidir. Türk inançlarına göre ölümden sonra başka bir yaşama geçilir. Ölünün ruhunun yaşayanlarla ilişkileri devam ettiğine inanılır. Ölümden hemen sonra yapılan belli başlı ritüeller vardır. Çene bağlama, göz kapama, karnına bıçak ya da başka herhangi bir metal eşya koyma, odasının pencerelerini açma, Kur'an okuma yapılanlardan bazılarıdır. Ölü mümkün olduğunca çabuk gömülmelidir. Bu, yaygın inanış olup sebepleri yöresel olarak çeşitlilik göstermektedir. Cenaze gömülmeden önce, cenaze namazı kılınır. Tabut ise cenazenin cinsiyetine, yaşına, mesleğine göre çeşitli şekillerde süslenir. Kadınlara başörtü, genç kızlara duvak, şehitlere bayrak örtmek bunların örneklerindendir. Türk-İslam geleneklerinde ise cenaze gömüldükten hemen sonra talkın verilir ve mezar başında ölü için Kur'an okunur.

Tuna'dan Uçan Kuş adlı eserde ölüm haberinin getirilmesi şu şekilde anlatılmıştır: “Şehzadeye, padişahın ölüm haberini Darüssaade ağası getirdi. Sonra onu koluna girerek ölü padişahın yanına götürdü. Cesedin yüzünü açıp oğluna gösterdi.” (TUK, s.159)

Dayıoğlu ölünün arkasından Kur'an okuma eylemini *Yeşil Kiraz* eserinde anlatmıştır. Türk âdetlerine göre ölen kişinin arkasında yiyecek dağıtılır ve bundan ölünün ruhunun huzur bulacağına inanılır.

“Ölünün gömüldüğü gece, ev dolup taşı. Önce erkek hafızlar, Kuran okudular. Sonra helva dağıtıldı. Kadınlar arka bölmede oturma odasında toplaşıp yere halka oldular. Kuran hatmine başladılar. Necmiye Hanım aralarına girmedi. O ayakta, gelene gidene ve ikramlara göz kulak oluyordu. Hanımlar, hafız kızıdan ilahi okumasını istediler. Hafız kız, hiç nazlanmadı. Gür sesiyle hemen, ilahi söylemeye başladı.” (YK, s.33)

Ölümsüz Ece adlı eserin yetmiş yedinci sayfasında bir yas görünümü olarak Mısırlı rahiplerin saç sakal bıraktıkları tasvir edilir. Doğal görünümünde olan rahiplerse tepeden tırnağa tıraş olmuşlardır. Burada Mısırlıların genel olarak matem döneminde saç ve sakal uzattıkları belirtilir.

Dayıoğlu, farklı olarak Türk âdetlerinden başka Mısırlıların cenaze törenlerinden de bahsetmektedir.

“Önce, evdeki tüm kadınlar, bedenlerine, göğüslerini açık bırakacak şekilde, kalın ipler doladılar. Benim gövde mi de kalın iple bir sucuk gibi sardılar. Sonra yüzlerimize çamur sürdük. Ölüyü evde tek başına bıraktık. Sokağa fırladık. Göğüslerimizi yumruklayarak ağlayıp bağırışmaya başladık. Saatlerce sokaklarda ağlaşıp döğündükten sonra, yorgun ve bitkin eve döndük. Dedemi mumyalatmamız gerekiyordu. Kız çocuğu olmadığından bu görev babama düştü. Babam ağabeylerimle beni de mumyalatmaya götürdü. Kız çocuk olarak gelecekte ana babamı mumyalatmakla yükümlüydüm.” (ÖE, s.78)

Dayıoğlu, Mısır geleneklerinde cenaze törenleri için kız çocuklarının daha ön planda olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Cenazelerin mumyalandığından da bahseder. Bu,

Mısırlılarda ahiret inancının olduğunun göstergesidir. Son zamanlarda yapılan araştırmalara göre, eski Türk geleneklerinde de mumyalanmanın olduğu ortaya çıkmıştır. Orta Asya’da ilk mumyalanan cesetlere Altay kurganlarında rastlanmıştır. (Karadağ Çınar, 2020, s. 327)

“O sıralar Mısır’da ölen insanların hatta hayvanların, bilinmeyen bir zaman sonrasında, yeniden dirileceklerine inanılıyordu. Ölüler bu nedenle mumyalanıyordu. Gömütlere, mumyalanan kişinin en sevdiği eşyalar konuyordu. Hatta sadece eşya değil, sevdikleri hayvanların insanların yontularıyla altın ve değerli takıları da gömüte bırakılıyordu. Özellikle firavunlarımızın gömütlerine odalar dolusu altın yığılırdı. Kendilerinin, günü gelip de yeniden yaşama döndüklerinde bu altınlarla sıkıntı çekmeden yaşayacaklarına inanılırdı. Firavun gömütlerine, altından başka, sevdikleri, güvendikleri insanların, hayvanların küçük yontuları konurdu. Firavun dirilince, onların dirilip yeniden firavuna hizmet etmeye başlayacağı sanılırdı. Yetmiş gün sonra dedemin mumyasını, bu süslü sandukaya yerleştirdik. Ailemizin gömüt odasındaki duvarlardan birine, ölü ayak üstü gelecek şekilde dayadık. Eve döndüğümüzde, babam hemen oturup babasının ölümünü ve onun için yaptıklarını, papirüslere yazdı. Bu da herkesin uyguladığı törelerden biriydi.” (ÖE, s.79)

Firavunların gömülme şekilleri, eski Türklerin kurganlarında da görülmektedir. Aynı şekilde Türk liderler için de büyükçe kurganlar yapılır, eşyaları, silahları, köleleri, atı da kendiyile birlikte gömülür. Yeni yaşamında ona hizmet etmesi amaçlanırdı.

“İskit kralı ölünce, içi temizlenir, çeşitli baharatlar konularak mumyalanmış. Sonra ölü, tören arabasına yerleştirilmiş. İskit boyları arasında aylarca, sürececek bir geziye çıkarılmış. Her boy beyi, ölü krala değerli bir armağan sunarmış. Bu gezi ülkenin kuzeyinde bulunan Kral gömütlüğünde son bulurmuş. Orada törenlerle kazılan gömüte, yumuşak bir yatak serilmiş. Kralın mumyası bu şiltenin üzerine konurmuş. Çevresine de sağlığında sevdiği eşya ve silahlar dizilmiş. Kralın aşçısı, kahyası, uşağı, danışmanı da boğularak öldürülüp Kral gömütünün yanındaki gömütlere yerleştirilmiş. Çevrede bulunan herkes, Kral

gömütünün üstüne toprak yığmak zorundaymış. İskit halkı bu görevi seve seve yerine getirirmiş.” (ÖE, s.94)

İslamiyet Öncesi Türklerde cenaze törenleriyle alakalı dikkat çeken uygulamalardan birisi cenazenin defin için hazırlanma sürecidir. Burada karşılaşılan işlemler gereği bunu mumyalamak olarak özetlese de aslında bedeni ilaçlamadan ibaret olduğu söylenebilir. Yapılan çalışma ve araştırmalarda Türklerin bulunduğu Avrasya bölgesinde incelenen kurganlarda mumyalanmış cesetlerle karşılaşılmıştır. (Karadağ Çınar, 2020, s. 327)

Kralların üzerine toprak yığma âdeti Türklere ait bir gelenektir. Kralın üzerinde ne kadar toprak olursa halk tarafında sevildiğinin göstergesidir. Günümüzde kullanılan ‘toprağı bol olsun’ deyiimi buradan gelmektedir. Ölünün üzerinde ne kadar toprak yığıntısı varsa o kadar çok sevildiği anlamına gelmektedir.

“Ölen kişi halktan biriye, ona da halk töreni uygulanırmış. Ölünün iç organları çıkarılır, içine baharatlarla oluşturulmuş bir hamur doldurularak mumyalanırmış. Mumya arabaya yerleştirilir, komşuların, akrabaların evlerine vedalaşmaya götürülürmüş. Bu veda gezisi kırk gün sürermiş. Ev sahipleri, ölüyü getirenleri, şölen sofralarında ağırlarmış. Ölüye de çeşitli armağanlar sunulurmuş.” (ÖE, s.94)

Bu bölümde yine formel sayı olan kırk kullanılmıştır. Kırk gün boyunca cenazeyi son kez görmek isteyen yakınlarına ziyarette bulunulur. Ölüye armağan sunma, cenaze yakınlarına yiyecek sunma günümüzde İslamiyet’e uyarlanarak cenaze arkasından Kur’an okumak ve yemek dağıtmak olarak halen sürdürülmektedir.

“Oba içinde biri öldü mü, halk hemen acı çığlıklarla ortalara dökülürdü. Ölen kişi yas çadırına konurdu. Sonra yuğ dediğimiz, ölüm törenine başlanırdı. Ölü için kurban edilen at ya da koyunlar, çadırın yanına dizilirdi. Sonra, ölünün yakınları ata binip çadırın çevresinde yedi kez dönerlerdi. Bu sırada, yüzlerini bıçakla çizip kanatır, çığlıklar atarak, içlerinin acısını dışa vururlardı. Ölü hemen gömülmezdi. Eğer o sırada mevsim yaprak dökümüyse, ölü, ağaçlar yeşerinceye dek çadırda bekletilirdi. Ölüm olayı ilkbaharda olmuşsa, bu kez son bahara değin, ölü olduğu yerde kalırdı.” (ÖE, s.134)

Ölü arkasından bu şekilde yas tutmak İslamî kurallara göre hoş karşılanmadığından günümüzde rastlanmamaktadır. Fakat eski Türklerde ölü arkasından ‘kan ağlamak’ rastlanan bir davranış olduğundan yüzlerini kanatarak ağlama ve yas tutma burada görülmektedir.

“Gömme günü gelince, önce, ölenin atı yakılır, külleri bir kaba konurdu. Sonra ölü gömüte yerleştirilirdi. Yanına, atının külleriyle sağlığında kullandığı silahlar, önemli eşyalar ve ölüye verilen armağanlar konurdu. Ölen kişi savaşta düşman öldürmüştse, gömütün üzerine öldürdüğü düşman sayısı kadar ‘balbal’ denilen onur taşlarından dikilirdi.” (ÖE, s.134)

Bu motifte, Türklerin ahiret inancına değinilmiştir. Ayrıca Türkler için kahramanlığın önemi de aktarılmıştır. Ölen kişinin savaşlarda öldürdüğü düşman sayısınca ‘balbal’ denilen heykeller dikilmekte ve kahramanlığı vurgulanmaktadır. Balbal sayısı ne kadar fazla olursa, kişi o kadar onur sahibi sayılır. Balbal ayrıca Türklerin heykel sanatında da ürünler verdiğinin bir göstergesidir.

Dayıoğlu, farklı bir inanç olan Hristiyanlıkta cenaze merasiminin nasıl yapıldığını aktarır. Bu inanışta cenaze için ayin düzenlendikten sonra gömüldüğünü anlatmıştır. “Tam bu günlerde Kardinal Dimitras öldü. Cenaze için günlerce ayin yapıldı. Sonra ölü, toprağa verildi.” (ÖE, s.135)

Dayıoğlu, *Ölümsüz Ece* adlı eserinde ana karakterin defalarca kez dünyaya yeniden geldiğini aktarır. Bu durum Türk kültürü ve inanışlarında bulunmaz. Bu inanışa reenkarnasyon adı verilir. Kişinin bedeni ölür fakat ruhu başka bir bedende yeniden dünyaya gelir. Bahsedilen inançta yeniden dünyaya gelme herhangi bir bedende olabilir. Bir hayvanın ruhu bir insanda, bir insanın ruhu bir hayvanda dirilebilir. Ruh ölümsüzlüğünü korumaktadır. Ruhun ölümsüzlüğünü koruma durumu Türk inançlarında da görülür fakat yeniden dünyaya gelme şeklinde görülmez. Farklı bir alemde aynı ruhun yaşama devam edeceği inancı vardır. Türklerin ölümden sonraki yaşam inancı, dinlerinden bağımsızdır. Bilgi edinilen ilk kaynaklara göre Şamanizm inancına bağlı olan Türklerde, ahiret inancı vardı. Müslümanlığı kabulünden sonra da ahiret inancı aynı şekilde devam etmiştir. İnançları, bu geçiş aşaması kültürünü oluşturmuştur. İslamiyet’te görülmeyen mezar taşı, ölü ardından yemek dağıtma,

cenazenin yedinci, kırkinci gününde yapılan anma gibi uygulamalar dinsel ritüeller değil, kültürel ritüellerdir. Türk toplulukları geçmişten günümüze temel olarak aynı ahiret inancına sahiptir.

2.1.2 Halk İnanışları

2.1.2.1.Dünyanın Yaratılışı ve Gökyüzü Olaylarıyla İlgili İnanışlar

Yaratılış insanların hep merak ettiği ve üzerinde teoriler kurduğu bir durumdur. Evrenin ve insanların yaratılışı hakkında, dünyanın dört bir yanındaki değişik kültürlerde hikâyeler anlatılmaktadır. Günümüzde bilgi edindiğimiz dinlerde de yaratılış hakkında bilgiler verilmektedir. Bu inanışların kitaplardan halk geleneğine geçmiş olabileceği düşüncesine varılır. Halk geleneğinin içinde evren üzerine pek çok inanış vardır. Türk kültürü sözlü bir kültür olduğu için, bu inanışlar sözlü olarak aktarılacak süregelmiştir. Türkiye coğrafyasında yaratılış, İslami kültür ve Türk kültürüyle harmanlanarak ortaya çıkmıştır. Dayıoğlu, çeşitli eserlerinde yaratılışla ilgili farklı kültürlerin örneklerine yer vermektedir. Dayıoğlu'nun incelediğimiz çalışmalarında adeta yaratılış hikayesinin karşılaştırmalı bir örneğini görmemiz mümkündür. Örneğin *Ganga* adlı eserinde evrenin yaratılışı bir patlamayla ortaya çıkar daha sonra da yıldız ve gezegenler oluşur. Dünya da bunlardan biridir. Bu patlamadan sonra yeryüzü suların altında kalır ve ilk canlılar bu sularda ortaya çıkar. Canlıların suda, karada ve havada yaşayabilmesi sudaki başkalaşımı sebebiyledir. İnsan ise en son ortaya çıkar. *Ganga* eserinde yaratılış hikayesinden bahsedilmiştir.

“Bildiğin gibi evrende ortaya çıkan patlamalar sonucunda, bir takım yıldız ve gezegenler oluştu. Dünyamızda bunlardan biri. Bu oluşum sürecinin ardından, yeryüzünü sular kapladı. İlk canlılar bu sularda belirdi. Sonra bu canlılar başkalaşım geçirerek suda, karada, havada yaşayabilen çeşitli canlılara dönüştüler. En sonunda insan ortaya çıktı.”
(GN, s.133-134)

Dayıoğlu, *Gökyüzündeki Mor Bulutlar* eserinde ay ile ilgili bir yaratılış hikayesini paylaşır. Bu hikâyede insanlar kendilerinin aydan geldiklerine inanırlar. Bununla ilgili hikâye şu şekildedir.

“Dağlılar öteden beri kendilerini Ay’dan gelme insanlar olarak değerlendiriyorlardı. Bunun nedeni, dolunay zamanı Ay ile krater gölü arasında görülmemiş güzellikte bir ışıklı yol oluşmasıydı. Göle vuran ay ışığı demetleri suda yansıyınca, Ay ile göl birbirlerine bağlanarak bütünleşmiş gibi oluyordu. Bu inançla yetişmiş olan kimi insanlar, dolunay zamanı kendilerini göle atarak, Ay’a, atalarının yanına gitmeye kalkışıyorlardı. Bu uğurda boğulanlar oluyordu. Ama bu duruma aldırان yoktu. Böyle kişilerin ruhunun Ay’a ulaştığına inanılıyordu. Ruhun barınağı olarak nitelendirilen ölü bedenleri, gölden çıkarıp yakıyorlardı.” (GMB, s.21)

İnsanoğlu ezelden beri nereden geldiğini bulmaya çalışan bir varlıktır. Dünyanın çeşitli yerlerinde, çeşitli kutsal inanışlarda, çeşitli milletlerde bu durumla ilgili farklı inanışlar vardır. Bahsedilen toplumda insanlar, aydan geldiklerine inanarak çeşitli ayinler düzenlemiştir.

İnsanoğlu çeşitli gökyüzü olaylarının Tanrı’nın bir işareti olduğuna inanmaktadır. Güneş tutulması da bunlardan biridir. Gök Tanrı inancında da güneş tutulması Tanrı’nın bir uyarısı olarak kabul edilir. Güneş tutulmasının olduğu vakit kötü ruhların yeryüzüne geldiğine inanılır. Onları kaçırmak içinse metalden yapılmış çeşitli araçlarla ses çıkararak onları uzaklaştırdıklarına inanırlar.

“Gerçekten bir süre sonra, gökyüzü kararmaya başladı. Sanki güneşin önüne kara bulut kümeleri yığılmaktaydı. Kararma giderek yoğunlaşınca insanların bir bölümü, ellerindeki bakır ve tunç kapları tokmaklamaya giriştiler. Ortalık dayanılmaz gürültüye boğuldu.” (ÖE, s.67)

Dolunay zamanları, vampir, kurt adam, hayalet, hortlak gibi varlıkların yeryüzünde olduğuna inanmışlar, insanlara zarar vereceklerini düşündükleri için, korunma amaçlı bazı inanışlar uygulamışlardır. *Tuna’dan Uçan Kuş* isimli eserde dayıoğlu bu memorattan bahsederek alınan önlemler hakkında şunları söylemektedir: “Dolunay zamanında, hortlakların ortaya çıktıklarına inandıklarından, o sırada, ormandan uzak duruyorlardı. Ormana giderken her biri boynuna dizi dizi sarımsak asıyor, ellerine kocaman haçlar alıyorlardı.” (TUK, s.8)

Gelecek, insanlar için bilinmezlik ifade eder ve insanlar bu bilinmezliği çeşitli yöntemlerle aşmaya çalışır. Bu da insanları batıl inanışlara yönlendirir. Kendi geleceğini ya da bir başkasının geleceğini öğrenmek isteyen kişiler, gelecekte haber aldığına inandıkları bilici, büyücü, medyum, hoca gibi kişilere yönelirler. Bu yöntemle geleceklerini öğreneceklerine inanırlar. Türk halk kültüründe geleceği öğrenmenin bir yolu gökyüzüyle ilgili bulguların işaret olarak kullanılmasıdır. Örneğin, halk inancına göre “gökteki yıldızların sayısıyla yerdeki insanların eşit olduğuna her yıldız kaydığında bir insan eksildiğine inanılmıştır. İnsanların yazgıları ile yıldızların arasında bağ olduğuna inanan Türk toplumu ölümü ‘yıldızı kaymak’ insanlar arasındaki anlaşmazlıkları ‘yıldızı barışmamak’ deyiimiyle ifade etmiştir.” Dayıoğlu, eserinde de yıldız sembolünün halk arasındaki gelecekle ilgili bilgi verdiğiine dair inançla ilgili örnek sunar. Örnek şu şekildedir: “Haydi, biliciye gidiyoruz. Bebeğin yıldızına baktıracağız. O bize yol gösterecektir.” dedi. (GN, s.21)

Ölümsüz Ece adlı eserin altmış altıncı sayfasında güneş tutulmasının uğursuzluk göstergesi olduğu, önemli bir kişinin öleceğini ya da kıtlık göstergesi olduğundan bahsedilir. Gökyüzü olayları, insanlar tarafından Tanrı’dan gelen bir uyarı olarak algılanmıştır. Uğur ya da uğursuzluk olarak nitelendirilmiştir. Güneş tutulmasını ise bir korku unsuru-uğursuzluk olarak nitelendirmişlerdir. Şamanizm inancında ay ve güneş tutulmasının iyi ve kötü ruhların mücadelesinden doğduğuna inanılır. Kötü ruhlar, ay tutulduğunda, ayı ele geçirir, güneş tutulduğunda, güneşi ele geçirir şeklinde bir inanç mevcuttur.

Ölümsüz Ece adlı eserin altmış yedinci sayfasında güneşin önüne bulutlar yığılarak gökyüzünün karardığını, kararma yoğunlaştığında ise insanların bakır ve tunç kaplarla tokmaklayarak gürültü yaptığını tasvir eder.

Güneş tutulmasının etkisiyle uygulanan bazı ritüellerden bahsedilmiştir. Güneş tutulması esnasında gürültü çıkararak kötü ruhları, iyeleri kovma ritüeli halen Anadolu’nun bazı yörelerinde mevcuttur. Muğla, Malatya, Tokat, Kırşehir, Mut, Adana gibi illerde güneş tutulması esnasında havaya ateş edilerek, teneke aletlerle gürültü yapılarak kötü ruhlar, cinler kovulur. Güneş tutulmadan çıkana değin bu inanca devam edilir. Tutulma uzun sürerse, dua edilir, Kur’an okunur, hatim indirilir.

2.1.2.2.Ağaç kültü

Gizemli Güvercin eserinin içinde geçen *Akgüvercin ile Yeşilsalkım'ın Aşkı* masalda ağaç ve ormanın gücüyle alakalı şu kısım geçer: “Ne var ki ben buradan ayrılamam. Çünkü gücümü, atam olarak değerlendirdiğim, yaşlı meşe ile bu ormandan alıyorum.” (GG, s.152)

Eserde bahsedilen, farklı bir durumu anlatan bir ayrıntıdır. Ağacı, atası olarak gören ve ormanda yaşayan bir kadından bahseder. Fakat ağaç kültü Türk kültürü için önemlidir. Ağaç kültürünün Tanrı'yı işaret ettiği düşünülerek Tanrı kutunun kaynağı olarak görülmüştür. Ağaç kutsal olarak tanımlanmıştır ve üç katmanlı alemi (gökyüzü, yeryüzü ve yer altı) birleştirdiğine inanılır. Üç alemi birleştiren ağaca ‘hayat ağacı’ denilmektedir. (Arslan,2014, s.64) Bu ağacın dünyanın merkezini temsil ettiğine inanılır. Bu ağaç meyvesizdir ve kendinde bulunan özsuyla etrafındakileri besler. (Uslu,2019, s.121) Bu sebeple bir anneye benzetilir. Aynı zamanda ölüm ve doğumu da simgeler. Türkler ağaca tapınmazlar fakat hürmetleri büyüktür. Tanrı ile ağacın arasında bir bağ olduğuna inanılır. Türkler için ormanın tamamı kutsal sayılmaktadır fakat kayın ağacına daha fazla hürmet gösterilir. (Özarslan,2003, s.98)

Ağaç mevsimsel olarak kendini yenilediği için hayatı ve sonsuzluğu da simgeler. Anadolu’da ağaç kültürünün etkileri halen devam etmektedir. Ağaca zarar vermemek, kutsal saymak, ağaca kumaş, çaput vb. ürünler bağlamak, dua etmek örnek verilebilir. Halk hikayelerinde servi ağacının önemi üzerinde durulur. Servi düz bir ağaç olduğundan Tanrı’ya ulaşmanın bir yolu olarak görülür ve sonsuzluğu temsil eder. (Alptekin,2007, s.36)

Türkler ağaçlara olan saygılarını ve hürmetlerini hayatın her alanında sergilerler. Mezarlara dikilen ağaçlar buna bir örnektir. Aynı şekilde bu kültü farklı şekillerde de görebiliriz. Tahta ağaçtan elde edilen bir madde olduğu için bu da bir ritüelin parçası haline gelmiştir. Günümüzde bile halen insanlar neden yaptıklarını bilmeseler bile kötü bir şey konuşulduğunda bundan korunmak için tahtaya üç kez vururlar. Bu ağaç kültürünün bir parçasıdır. Ağacın kötülüklerden, çağırılan kötü iyelerden inanç gereği koruduğuna inanılır. Bu sebeple korunulmak istenilen bir durum olduğunda bir ağaca üç kez vurarak ağaç iyesini uyandırıp, korunulmak istenmektedir.

2.1.2.3.Su kültü

Türk mitolojisinde yağmur yağdıran taş olarak bilinen yada taşı büyüsel bir taş olarak bilinir. Tanrı tarafından hediye edildiğine inanılır bu sebeple Türkler yada taşına kutsiyet vermişlerdir. Yada taşının gök olaylarını düzenlediğine inanılır. Kuraklıkla mücadele eden Türkler için yağmurun oldukça önemi vardı. Yağmur yağdığını düşündükleri bu taşı bu sebeple kutsal saymışlardır. Yakutlar, yada taşını yıldırımla ilişkilendirir. Eski Türkler yadayı birbirine sürterek yağmur yağdıracaklarına inanırlardı. *Yada'nın Gizilgücü* eserinde yada taşı şu şekilde anlatılır: “İşte o kahinler, gözleriyle görüp elleriyle tutamamış olmalarına karşın, gizilgüçlerine inandıkları bu taşlara Yada adını vermişlerdi.” (YGG, s.107)

Yada taşı su kültürünün bir parçasıdır. Şamanizm'den izler taşır. Taş hakkında İslam tarihi kaynaklarından ve eski Çin kaynaklarından bilgi edinilebilir. Yağmur, kar ve dolu yağdırma konusunda yada taşından ve bu taşı kullananlar hakkında pek çok rivayet bulunur.

Yada taşına farklı anlamlarda yüklenmiştir. Milli birliği, halkın mutluluğunu, devletin idealini temsil ettiğine de inanılır. Taşın ülke dışına çıkarıldığında devlet ve halkın çeşitli felaketlere uğrayacağı da rivayet edilmiştir.

Usta alpler yada taşını bir silah olarak kullanırlar ve hava durumuna istedikleri gibi şekil verirler. İstedikleri zaman yağmur, kar, dolu yağdırırlar istedikleri zaman havanın açmasına sebep olurlar. Yada taşı İran bölgesinde de bilinir ve yeşim taşı olarak da anılır. Osmanlı sözlüklerine de yeşim taşı olarak girmiştir. (Öğreten,2000, s.863) Yada taşı ve Kâbe'deki Hacerül Esved taşı arasında bir bağ olduğu savunulur.

“Ve sonrada, kutsal saydıkları bu renkli taş parçalarını, boş kaplumbağa kabuklarının içine koyarak, koruma altına almışlardı. Bu kaplumbağa kabuğu kırk gün süreyle bebeğin üstünde kalıyordu. Kırk uçurma töreni yapıldıktan sonra, yeniden, mağaraların derinliklerindeki yerlerine saklanıyordu.” (YGG, s.126)

Bu kısımda Dayıoğlu, yada taşına koruma özelliği de atfetmiştir. Yine burada kırk formeline rastlanmaktadır. Bebeğin kırkı çıkana kadar kara iyelerden korunması gerekir. Bu koruma rolü yada taşına verilmiştir.

2.1.2.4.Sayılarla İlgili İnanışlar

Halk arasında bazı sayılara önem verilir ve sık sık kullanılır. 1, 3, 5, 7, 9 rakamları 40, 70, 99 gibi sayıların kutlu, uğurlu olduğu düşünülerek günlük hayattaki işlerini bu sayıları kullanarak yapmaya çalışan kimseler vardır. Bu sayılar yalnızca Türk kültüründe değil diğer kültürlerde de çeşitli anlamlar ifade etmektedir. Mısırlılar, Sümerler, Yunanlar gökyüzünün onlara ifade ettiği bazı sayıları uğurlu olarak görmüşlerdir.

Üç sayısı birçok kültürde kutsal kabul edilir. Dinsel-büyüsel anlamda özel bir anlam yüklenmiştir. Türk kültüründe 3 sayısının özel bir anlamı vardır. Örneğin, dünyanın gökyüzü, yer yüzü ve yer altı olarak üç katmandan oluştuğu düşünülür. Türk kültürüyle yetişmiş insanların davranışlarını üçleme olayı görülmektedir. Bayrağı üç kere öpmek, Allah'ın hakkının üç olduğuna inanmak, doğumdan sonra isim verilirken bebeğin kulağına üç kez söylemesi gibi. Masallarda ve halk hikayelerinde üç sayısı sıklıkla karşımıza çıkar.

“Behram’la padişah kızının düğünü üç gün üç gece sürdü. Yenildi, içildi, çalındı, söylendi, gülündü, oynandı.” (TUK, s.99)

Türk töresinde üç gün düğün yapma âdeti mevcuttur. Günümüzde de üç gün düğün yapma âdeti taşrada devam etmektedir.

Yedi sayısına kutsal kitaplarda rastlanmaktadır. Bu da yedi sayısına uğur anlamı yükler. Masallarda uğur ya da uğursuzluk durumlarında karşımıza çıkmaktadır.

“O kişi, öncelikle yol boyunca karşısına çıkacak olan, yedi beladan canını kurtarmak zorundaymış.” (GG, s.116)

“Kadın kendini savundu. ‘Birincisi yerin yedi kat altındayız.’ ” (DÇO, s.102) Masal ve hikayelerde karşılaşılan yedi sayısı formeline yerin yedi kat altı, göğün yedi kat üstü şeklinde rastlamaktayız.

Kırk sayısı kültürel, inançsal ve tarihsel olarak birçok yerde işlenir. İslamî kültür ve Türk kültüründe kırk sayısının yeri önemlidir. Bu sebeple sayıya kutsiyet verilmiştir. Metinlerde sıkça rastlanır.

“Kırk yıl önceki uğursuzluk hala sürüyor. Bu laneti yağdıran her kimse, Allah onu benden beter etsin.” diyerek ilenmeye başlamış. (GG, s.129)

Başa gelen herhangi beladan kırk gün boyunca kurtulunamayacağı inancı vardır. Herhangi bir kötü durumda kırk gün boyunca o durumun tesirinde bulunulacağı batıl inancı çeşitli yörelerde devam etmektedir.

“Sarayda kırk gün kırk gece sürecektir olan düğün hazırlıklarına başlanmıştır. Gökten üç elma düşmüş.” (GG, s.190)

Kırk gün kırk gece düğün formeli masallarda oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Yine gökten düşen üç elma metaforu da masallarda görülmektedir.

“Ölen kişi halktan biriye, ona da halk töreni uygulanırmış. Ölüünün iç organları çıkarılır, içine baharatlarla oluşturulmuş bir hamur doldurularak mumyalanırmış. Mumya arabaya yerleştirilir, komşuların, akrabaların evlerine vedalaşmaya götürülürmüş. Bu veda gezisi kırk gün sürermiş. Ev sahipleri, ölüyü getirenleri, şölen sofralarında ağırlamış. Ölüye de çeşitli armağanlar sunulurmuş.” (ÖE, s.94)

Ölü ve arkasından yapılan etkinliklerin kırk gün sürmesi formeli özellikle Türk âdetlerinde sık sık görülmektedir. Günümüzde bile cenazenin kırkinci gününde ‘ölünün ruhu için’ etkinlikler yapılır, Kur’an okunur, yemek dağıtılır.

Yada’nın Gizilgücü adlı eserde bebeğin kırk günlük olunca dünyaya alıştığı, anne karnında başlayan hayatının bu süreçle bittiği söylenir. Bu dönemin bitişini kutlamak için yumurta kabuğu kırk kez suyla doldurulur, bu sular başka bir suya karıştırılır. Suyun içinde kırk minik taş ve altın takılar vardır. Bebek ve anne bu suyla yıkanır. Tören esnasında dua ve eğlence mevcuttur.

Doğum sonrası kırk gün formeline, Türk kültüründe geçmişten günümüze sık karşılaşılır. Günümüzde halâ inanılan durum şöyledir; kırk gün boyunca yeni doğan bebek dışarı çıkarılmaz ve korunur. Yine kırk gün boyunca doğum yapmış kadına

yardımcı olunur, yalnız bırakılmaz, kötü ruhların ele geçirmemesi için çeşitli ritüellerde bulunulur.

Gizemli Güvercin adlı eserin yüz yirmi beşinci sayfasında kahraman düşerek kolunu kırar ve kırıkçıya gider. Kolu sarılarak kırk gün beklemesi söylenir. Kolu yanlış kaynayınca kırılarak yeniden sarılır ve tekrar kırk gün beklemesini söyler. Halk hekimliğinde, kırk gün formeli iyileşme süreçlerinde görülmektedir.

“ ‘Kırk yıl önceki uğursuzluk hala sürüyor. Bu laneti yağdıran her kimse, Allah onu benden beter etsin.’ diyerek ilenmeye başlamış.” (GG, s.129) Uğur, uğursuzluk, lanet gibi inanışlarda görülen kırk sayısı ve formeline burada da rastlanmıştır.

2.1.2.5.Hayvanlarla İlgili Halk İnanışları

Dayıoğlu, *Suna'nın Serçeleri* romanında kara kediden bahseder. Karakter kara kedileri sevmediğini onların uğursuzluk getirdiğine inandığını aktarır.

2.1.2.6.Şeytanla İlgili Halk İnanışları

Hristiyanlık inancında bulunan inançtan bahsedilmiştir. Dolunay zamanları, vampir, kurt adam, hayalet, hortlak gibi varlıkların yeryüzünde olduğuna inanmışlar, insanlara zarar vereceklerini düşündükleri için, korunma amaçlı bazı inanışlar uygulamışlardır. *Tuna'dan Uçan Kuş* isimli eserde Dayıoğlu bu memorattan bahsederek alınan önlemler hakkında şunları söylemektedir: “Dolunay zamanında, hortlakların ortaya çıktıklarına inandıklarından, o sırada, ormandan uzak duruyorlardı. Ormana giderken her biri boynuna dizi dizi sarımsak asıyor, ellerine kocaman haçlar alıyorlardı.” (TUK, s.8)

İslamiyet'te şeytan, kötü ruh olarak bilinir ve korunulması gerektiğine inanılır. Korunmak içinse Besmele çekmek, dua etmek, Kur'an'dan ayetler okumak gerekir. Şeytan, karabasan gibi kötü ruhlardan dua ederek ve Kur'an okuyarak korunulacağına inanılır. Dayıoğlu, *Kıyamet Çiçekleri* eserinde şu şekilde işler: “Ökkeş onu görünce korkuyla irkildi. Şeytanla filan karşılaştığını sanarak, Destur Bismillah, Destur Bismillah! diye bağırıp korkusunu yenmeye çabaladı. Ökkeş karabasanlara çattığını sanarak, bildiği bütün duaları, yüksek sesle okuyordu.” (KÇ, s.24)

İnaniş'a göre insanın yeryüzüne inmesi cennetteki yasak olan yiyeceği yediği içindir. Allah, insan ruhunu cennette yaşamak için yaratmış, insanoğlu ise cennette Allah'ın yasakladığı yiyeceği yediği için yeryüzünde yaşayarak cezalandırılmıştır. Bu yiyecek kaynaklara göre çeşitlilik gösterir. Kimi kaynaklarda elma olarak geçerken kimilerinde buğday, incir, hurma olarak da geçer.

“Eşsiz Yaradan, dünyayı ve canlı varlıkları yarattıktan sonra, tüm canlılardan üstün konumda, yepyeni bir canlı daha yaratmak istemiş. Özene bezene, çamurdan insan kalıbı yapmış. Sonra ona can vermiş. Bu ilk yaratılan insan, insanoğlunun atası Adem'miş. Onun ardından, Havva yaratılmış. Yaradan, Âdem ile Havva'yı çok seviyormuş. Kimi inaniş'a göre, bu sevgili kullar, cennette yenmesi yasak olan elmayı yemişler. Kimi inaniş'a göre, yine cennette yenmesi yasak olan Tuba ağacının meyvesinden yemişler. Yaradan, cennetin yasalarını hiçe sayan bu iki kulunu cezalandırmak istemiş. Onları yok etmeye kıyamadığı için, o zamanlar cenneti andıran dünyaya göndermiş. Ancak onlarla ilişkisi kesmemiş. Zaman zaman, bu iki kuluna ve onların soyundan gelen insanlara, yardımcı oluyormuş.” (KÇ, s.90)

“Çünkü şeytanla iş birliği yapanlar, camilere yaklaşamazlar.” (GG, s.154) İslamiyet inancında, şeytan lanetlenmiş bir varlıktır. Dayıoğlu, şeytana inananların, kutsal yer olarak kabul edilen camilere yaklaşmayacağını dile getirmiştir.

2.1.3. Halk Hekimliği

Halkın, olanak bulamadığı için veya başka nedenlerden dolayı doktora gidemediği ya da gitmek istemediği zaman, hastalıklarını tanılamak ve sağaltmak amacıyla yapılan işlemlere halk hekimliği denir.

Halk hekimliğinin sınırı yalnızca fiziksel sağlık sorunları değildir. Ruhsal etkisi olan rahatsızlıkları da sağaltır.

Halk hekimliği geçmişten günümüze sürmektedir. Orta Asya'da yaşayan Türklerde halk hekimliğini emci, otacı diye tabir edilen kişiler ve şamanlar yapmaktaydı. Bu uygulamalar Anadolu'ya da taşınmıştır.

Halk hekimleri belirli hastalıklar konusunda uzmanlaşırlar. Uzmanlıklarını usta- çırak ilişkisiyle öğrencilerine aktarmışlardır. Bu da ‘ocak’ kavramının ve ‘el alma- el verme’ terimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Halk hekimlerinin tedavi yöntemleri içinde, bitkisel- hayvansal ürünler, bazı ocaklarda dinî güç, bazı ocaklarda ise atalar kültüründen alınan güç bulunmaktadır.

“Dilsiz uşak, hemen koşup lokman ruhu getirdi. Padişaha içirdi. Sonra hünkârın bileklerini portakal çiçeği yağıyla ovdu.” (TUK, s.122) Lokman ruhu, TDK sözlüğünde eter olarak tanımlanmaktadır. (URL1) Burada tedavi edici özelliğiyle vurgulanmaktadır. Portakal çiçeği yağını ise ferahlatıcı olarak kullanmışlardır.

Gizemli Güvercin adlı eserin yüz yirmi beşinci sayfasında kahramanın kolunun kırıldığından bahsedilir. Kahraman kırıkçıya giderek tedavi olur. Halk hekimliğinde kırık, çıkık, çatlak gibi kemikleri ilgilendiren bir sağlık sorunu olduğunda kişiler ‘kırıkçı’ diye tabir edilen el alarak (ocak) hekim olmuş kişilere başvururlar. Bu kişilere sınıkçı da denilmektedir. Kırıkçılar, kemik onarımı yaparlar. Bahsedilen bu bölümde kırıkçı, kırık olan kolu bilgisiyle sağaltmıştır. Burada yine ‘kırık gün’ formeline rastlanmıştır.

“Nalbant Nuri’nin dedeleri, sınıkçıydı. Sınıkçılığa ilk kez atların, katırların, eşeklerin, sığırların, davarların kırılan çıkan yerlerini onarmakla başlamışlardı. Gitgide sınıkçılığın ocağı olmuşlardı. Kuşaktan kuşağa sürdürüp gidiyorlardı bu işi.” (BB, s.15) Sınıkçı, kırık- çıkık gibi sağlık sorunlarını şifalandıran kimselere denilir. Ocak ise asıl anlamının dışında, şifa dağıtan kimselerin usta-çırak ilişkisiyle yetiştikleri halk hekimleridir. Ocaklar inançsal olarak ya da farmakolojik olarak hizmet verebilir.

“Daha olmazsa, kulağının içine süt sağarsın göğsünden. Ana sütü iyi gelir. Burnu tıkanınca da burun deliklerine süt sağmalısın. Hemen açılır. Bir de ağlarken ayaklarını karnına doğru çekerek kıvranıyorsa, kesin kes ağlamasının nedeni, karın ağrısıdır. Bir kahve kaşığı çörek otu yağı içir. Geçirtir de ağrıyı alır. Daha da geçmezse, tarhana lapası yap, üstüne nane kurusu ek, ılık ılık karnına sar. Tavada kepek kavurup tülbente sararak göbeğinin üstüne koyarsan da ağrı diner. Anason akbaşı otları kaynatılıp sularını içirmek de iyidir karın ağrısına. Öksürse, sırtına yılanmış bal sür. Üstüne karabiber ek. Kızıttırır da öksürüğü keser.

*Kandilden bir beze gaz bulaştır. Onu da sırtına, öksürüğe o da iyi gelir.
Ne bileyim, şu sıralar bunlar geliyor aklıma. Oğullarımı bunlarla
büyüttüm. Ebeden nineden kalma görenekler dediklerim.” (BB, s.17)*

Bahsedilen uygulamalar, annelerin genel olarak uyguladığı hatta bazı yörelerde günümüzde dahi uygulanan yöntemlerdir. Anne sütünü dezenfekte için, enfeksiyonları gidermek için kullanırlar. Bebeğin gazını almak için karnını sıcak tutacak bazı maddeler koymak, öksürük için bal kullanmak, büyükannelerden annelere geçen kadim bilgilerdir.

Ölümsüz Ece adlı eserin sekseninci sayfasında Mısırlı bir ailenin ayda birkaç kez kusarak içlerini temizlediği daha sonrasında ise bir süre yemek yemedikleri anlatılır. Bununla arındıklarına ve güçlendiklerine inanırlar. Bahsedilen mide-bağırsak temizleme yönteminin bilimsel bilgisi tartışılabilir. Fakat yemek yememek ya da az yemek halk bilgisi yönünden, bağırsak temizliği açısından sıkça uygulanan bir yöntemdir. Günümüzde yaşanan dinler bunu ibadet haline getirmişlerdir. İslamiyet, Hristiyanlık gibi dinlerde oruç tutarak sağlıklı olunabileceğine inanılır.

“Oğlanın sağır olmadığı kesinleşince, dilinin çözülmesi için Şeyh Efendi’ye okutmuşlardı. Cuma vakti oğlanın ayağı dibinde, kara bir tavuk kesip, kanını alnına sürmüşlerdi. Hatta ocaktan, dil kesmeye eli olan, yaşlı bir kadın, çocuğun konuşması için, dilinin altındaki perdenin birazını kesmeye kalkışmıştı.” (KÇ, s.35)

Bahsedilen sağaltma işlemi, inanç yoluyla, üfürük, afsun işlemleriyle yapılmıştır. Okuma, kan sürme işlemlerinin bilimsel bir katkısı yoktur. Ocaklı birinin dil kesmesi ise cerrahi bir yaklaşımdır. Ocaklı kimse el alma-el verme yoluyla sağlıkçı statüsüne kavuşur. Bu statü o kişiye halk arasında verilir. El alma- el verme işlemi, hoca-öğrenci ilişkisiyle olur. Sağlıkla alakalı bir konuda ustalaşmış kişi yanına yardımcı olması için birisini alır. Sağlık vakaları gören yardımcı, bu işi görerek ve yaşayarak öğrenir.

2.1.4. Giyimle İlgili Halk Kültürü Unsurları

Giyimi insanoğlu, doğa şartlarından korunup bezenmek amaçlı kullanmıştır. Giyim, gündelik yaşamın içinde halk kültürünün ön planda olan ve sürekli kullanılan bir koludur. Giyim, cinsiyete, yaşa, medeni duruma, inanca göre çeşitlilik gösterir. Günlük yaşamda daha pratik bir giyim örneği görülürken, özel günlerde giyim daha özenli olur.

Yeşil Kiraz adlı eserin on beşinci sayfasında karakterlerin günlük kıyafetlerinden bahsedilmiştir. Güllü şalvar üzerine giyilen çarşaf, başa dolanan tülbent, kadın giyimi ifade ederken, ceket, pantolon, kasket, lastik ayakkabı erkek giyimi ifade eder. Bunlar günlük giyimin bir parçasıdır. Yine adı geçen eserin yirminci sayfasında tesettür giyimin özelliklerinden de bahsedilmiştir. Zerrin adlı karakterin türban kullandığını ve ayaklarına kadar uzanan bir manto giydiği aktarılır.

Yeşil Kiraz 2 adlı eserin altmış ikinci sayfasında Kiraz'ın Arabistan'a gittiğinde giydiği çarşaftan bahsedilmiştir. Çarşaf adı verilen vücudun tamamını kapatan bu giyim, bölgenin zorunlu ve günlük kıyafetidir.

Fadiş adlı eserin elli altıncı sayfasında ana karakter olan Fadiş'in saçlarına takılan kurdeleden ve kızın bundan aldığı zevkten bahsedilir. Kurdele küçük kızların saçlarını bezediği süs eşyalarıdır. Yine adı geçen eserin doksan yedinci sayfasında saç süslemesi olarak örgülü saçlardan bahsedilir. Genç kız giyiminin entari, şalvar, nakışlı yün çoraplar ve takunyalardan oluştuğu belirtilir. Bahsedilen eserin yüz dördüncü sayfasında genç kız giyimine ekleme yapılır: on bir yaşına giren kızların üstlük adı verilen örtülerle kapandıkları, on beş yaşına gelen kızların car denilen çarşaf benzeri bir kıyafetle gezdiği aktarılır. Bu bölümde bahsedilen giyim, kız çocuklarının toplumdaki yerini belirlemek amaçlı kullanılmıştır. Belli yaşlarda belli giyimlere bürünen kız çocukları, yaşlarını ve durumlarını belli ederler.

Kadınlar, inançları çerçevesinde örtünürler. Bu örtünme vücutlarını kapama şeklinde görülür. Tesettür giyim ya da çarşaf denilen giyimle kapanılır. Bazı kimselerin yüzlerini de kapattığını gözlemliyoruz. Örtünme, kadınların yabancı erkekleri gördüğünde yaptıkları bir işlemdir.

“Komşu kadınların genç olanları, evlerine sokuldular. Sami Bey’den kaçmayan (yüzlerini yabancı erkek görünce kapamayan) yaşlı kadınlar orada kalıp olayı Gülsüm kadınla birlikte özetlediler.” (F, s.40)

2.1.5. Oyunlar –Eğlenceler

Günümüz şartlarında insanların boş vakitlerinde eğlence amacıyla yapabileceği pek çok meşguliyet vardır. Bundan önceki zamanlarda ise insanların eğlence amacıyla oluşturdukları oyunlar vardır. Bunlar nesilden nesile aktarılmış günümüze kadar ulaşmıştır.

Geleneksel toplumda kadınların ve erkeklerin eğlence mekânı farklılık göstermektedir. Kadınlar genellikle evlerinde toplanarak çeşitli etkinliklerle eğlenirken, erkeklerin eğlence mekânı mevsime göre açık alan ya da köy odası olarak değişir.

Köy odaları, köye mensup kişilerin eğlence yaptığı yerlerdir. Yalnızca erkekler tarafından kullanılır. Kırsal alanlar için, halk eğitim merkezi, okul, konukevi görevini üstlenen alanlardır. Odanın düzeni ve disiplini gelen kişiler tarafından sağlanmaktadır. Her odanın kendine ait kuralları vardır ve uymayanlara cezalar verilir. Cezalar, toplum düzenini oluşturur. *Fadiş* adlı eserin yüz kırk üçüncü sayfasında köy odalarından bahsedilir. Köy odalarında şenlikler yapılır, yabancı konuklar ağırlanır.

Kırsal bölgelerde, uzun kış gecelerinde eğlenmek maksatlı toplantılar olur. Bu toplantılarda çocukları eğlendirmek için masal anlatılır. Genelde içlerinde bulunan yaşı büyük kadınlar çocuklara masal anlatırlar. Bu kişilere masal anası adı verilir. “Gece oturmaları, çocukların en sevdiği şeydi. Oturma evlerinde bir masal anası olurdu. Bu kadın, o denli tatlı, heyecanlı, gülünç, korkunç masallar anlatırdı ki... Onu dinlerken çocukların nefesi kesilirdi.” (F, s.143)

Dayıoğlu kırsal alanda görülen eğlencelere de yer vermiştir. Kadın toplantılarında erkek kılığına girip toplantıya katılmak sık görülen eğlence çeşididir. Günümüzde Anadolu’da yapılan kız kınalarında hâlen bu geleneği gözlemlemekteyiz.

“Masallar bitince, toplantıda bulunan gelinlik kızlar oyuna kaldırılırdı. Bu arada köyün en güzel türküleri hep bir ağızdan söylenirdi. Bazen eğlence arasında, birden oda kapısı açılır, içeriye bir erkek girerdi. O

sırada kadınlar, kızlar çığlık çığlığa birbirlerine sokulurlardı. Gelen erkek değil, erkek kılığına girmiş bir kadın olurdu... Sonra karşılıklı maniler atılırdı. Mâni atışma, iki taraftan birinin mâni bulamayıp pes etmesine dek sürerdi.” (F, s.144)

Beş taş, çocuklar tarafından taşlarla grup şeklinde oynan bir oyundur. Asya bölgesindeki Türk topluluklarında bu oyun aşık kemiğiyle oynanır. Milli bir oyun olarak tanımlanabilir. Bazı Asya ülkelerinde turnuvaları yapılmaktadır.

“Beş taş oyunu karşılıklı oynanırdı. Mahallede birkaç çift beş taş oyununa başladı mı, ötekiler de onların yanına oturup dizi dizi olur, beş taş oyununa girişirlerdi.” (F, s.101)

Çocuklar arasında longuz adı verilen, oyuncunun çevikliğini gösteren bir oyun vardır. *Fadiş* eserinde örneği verilmiştir.

“Longuz, büyük küçük herkesin sevdiği bir oyundu. Toprağa çizilen bir dairenin ortasına, bir hayvan boynuzu konurdu. Ebe; boynuzun başında dururdu. Ötekiler arkada olurlardı.” (F, s.101)

2.1.6. Karşılama- Uğurlama

Günlük hayatta selamlaşmak için çeşitli ritüeller uygulanır. Karşılaşılan ve uğurlanan kişilere farklı davranış gösterilir. Büyüklere saygı göstermek için farklı, küçüklere sevgi ifade etmek için farklı davranışlarda bulunulur.

“Bitkisever hanımın ellerini yeniden öptü.” (PDE, s.131) El öpme geleneği, Türk dünyasında küçüklerin büyüklerine saygısını gösterdiği bir hürmet şeklidir. Sosyal yaşantımızda duyduğumuz saygıyı eylemsel olarak el öpme şeklinde gösteririz. Türk toplumunda el öpme davranışı el öpülüp alına götürülerek ortaya konulur. Batı toplumlarında ise kadına olan saygıyı göstermek maksatlı el öpme vardır ve bu yalnızca el öpülerek ifade edilir.

“Yaşlı kadın yavaşça ayağa kalktı. İyice yaklaştıklarında Li, Kiraz’ı bırakıp yaşlı kadına doğru yürüdü. Avuçlarını iç içe getirip, ellerini göğsünün üstüne koydu. Dizlerini kırarak onu selamladı.” (YK2, s.98)

Avuç içlerini bir araya getirip hafifçe eğilerek selamlama yöntemi Uzak Doğu ülkelerinde görülmektedir. Dayıoğlu'nun bahsettiği kısım, Çin'den alınmış bir örnektir.

“Giderken “Sağlıcakla kal” diyorlardı Zehra Kadın’a. O da komşularını, “Sağlıcakla gidin, yine buyurun.” diye uğurluyordu.” (F, s.94)

Bu kısımda karşılama-uğurlamaya örnek verilmiştir. Giden kişi hoş karşılandığını belirtmek için hoş temennilerde bulunurken, kalan kişide, misafirinden memnun kaldığı için hoş temennilerle uğurlar.

2.1.7. Sofra Adabı

Sofra, insanların fiziksel gereksinimlerini gidermelerinin, beslenmelerinin yanı sıra sosyalleşmelerini de sağlayan bir ortamdır. Sofra, aileyi ve toplumu bir araya getirir, sosyalleştirir, kaynaştırır. Her sosyal ortamın olduğu gibi bu ortamında kendine özgü kuralları vardır. Sofra, kültürel izler taşır, sofra adabı kültüre göre şekillenir. Dayıoğlu, eserlerinde Türk kültüründe sofra kuruluşundan bahsetmiştir. “Odaya döndüğünde sobanın önüne soluk bir sofra örtüsü yayılmıştı. Zehra Kadın, örtünün orta yerine, bir kalbur kasnağı koydu. Onun üstüne de bakır tepsi oturttu. Tahta kaşıkları tepsinin çevresine dizdi. Sobanın üstünde tarhana çorbası kaynamaktaydı.” (F, s.91)

Bu kısımda Dayıoğlu, Türk kültüründe geleneksel sofra düzeniyle alakalı bilgi vermiştir. Geleneksel kültürdeki sofra adabında, yer sofrası tercih edilmektedir. Sofranın altına yiyeceklerin dökülmemesi için bir bez serilir, sofra tepsisini yükseltmek amaçlı altlık konulur. Sofra erbabı, tepsinin etrafına halka şeklinde otururlar ve yemek yerler.

“İlk kaşığı baba uzatırdı yemeğe, Fadiş bunun böyle olduğunu biliyordu.” (F, s.92) Türk kültürü sofra adabında, yemeğe ilk kaşığı sofradaki en büyük kişi uzatır, diğer kişiler daha sonra yemeğe başlarlar.

Türk-İslam kültüründe her nimete değer verilir. Fakat ekmeğin yeri başkadır. Ekmek, büyük nimet ve bereket sembolü olarak görülür ve hürmet gösterilir. Ekmeğe olan saygıyı göstermek için, sanki bir büyüğe saygı gösterircesine, öpülüp başa konulur. *Tuna'dan Uçan Kuş* isimli eserde ekmeğe olan saygının işareti şu şekilde belirtilir:

“Ekmeği görmek, dikkatinin nice bilenik olduğunu gösteriyor. Onu öpüp başına koymak, bizim törelerimize yatkınlığını belirtiyor.” (TUK, s.14)

2.1.8. Ramazan Etkinlikleri

Ramazan ayı, İslam dinince kutsal sayılır. Bu ayda oruç tutulur. Mübarek bir ay olduğuna inanıldığı için çokça ibadet edilir. Ramazan ayı çeşitli gelenekleri de beraberinde getirir. Türk kültüründe, Ramazan ayı etkinlik, şenlik ve eğlenceyi de barındırır. Bazı etkinlikler her yörede görülürken, bazı etkinlikler yörelere göre farklılık gösterebilir. Ramazan davulcusunun sahura kaldırması, yapılan sahur ve iftar, iftar sonrası eğlenceler, mevlit ramazan etkinliklerine örnek gösterilebilir.

Mevlit, insanların ibadet için yaptığı bir toplantıdır. Çeşitli sebeplerle toplanılabilir; düğün, cenaze, doğum... Kur'an okunur, ilahiler söylenir, mevlit okunur sonrasında ise gelen konuklara ikramda bulunulur. “Çünkü ben mevlûtten bir şey anlamıyorum. Kendimi sıkıp anlıyormuş gibi dinliyorum. İşin sonunda dürgü dürgü şeker var.” (F, s.57)

Türk- İslam kültüründe Ramazan ayını iyi ve rahat geçirebilmek için çeşitli hazırlıklar yapılır. Dayıoğlu bu kısımda bu hazırlıkların bir kısmına değinmiştir. Kimi taşra yörelerinde Ramazan ayı başlamadan çeşitli yiyecekler hazırlanır, temizlik yapılır. Bu sayede oruç rahat geçer.

“Zehra Kadın, Ramazan yaklaşıırken, Topal Ayşe'ye gitti. “Avluya saç vuracağım” diye izin istedi. O gün Zehra Kadın, bir tekne hamur yoğurdu. Hasan'la Fadiş, ahırda avluya, kucak kucak odun taşıdılar. İki büyük taş arasına ocak yapıldı. Yerle süpürülüp hasır yayıldı. Onun üstüne çul serildi. Hamur tablası, pişirgeç, hamur teknesi, ura kabı, oklava hazır. Zehra Kadın, önlüğünü takıp tablanın başına oturdu.” (F, s.105)

“Ertesi gün, Ramazan temizliğine başlandı. Ev baştan aşağıya temizlenecekti. Köyün çamaşırlığı, köyün dışında akan çay kıyısındaydı. İçinde altı ocak, altı tane taş vardı. Taşlar, yüzleri gözenekli çamaşır taşlarıydı. Kütüklerin üstüne doğru eğik oturtulmuştu. Çarşaf gibi büyük

parçalar, bunların üstünde rahatça döğülürdü. Çamaşırı taşa sürtmek ve taşla eller arasında ovalamak, köylülerin geleneğiydi.” (F, s.106)

Bu kısımda günlük hayatın içinde bulunan çamaşırhane ve çamaşır yıkama geleneği aktarılmıştır. Kırsal ve su bulunmayan yörelerde çamaşırhane adı verilen, içinde su akan yapılar vardır. Bölgede bulunan kişiler kimi zaman bireysel kimi zaman imece usulü, deterjan veya geleneksel yöntemler kullanarak evlerindeki çamaşırları yıkarlar.

Dayıoğlu, *Fadiş*’te sahur geleneğinden bahsedilmiştir. Davulcular, kendi bölgelerindeki kişileri sahura kaldırmak için sokakları dolaşarak davul çalarlar. Uyanan yöre halkı oruç tutmak için sahur sofrası hazırlayıp, sahur yaparlar.

“Sahurda, Zehra Kadın kalkıp ocağı yaktı. Çabuk çabuk erişte pişirdi. Erik hoşafını tencereden çinko tasa boşalttı. Sofrayı kurdu. Ekmeği dilimlerken çocuklara seslendi. İkisi birden yataklarından fırladılar. Yüzlerini yıkayıp sofraya oturdular. Tam bu sırada uzaklardan bir davul sesi yayıldı.” (F, s.115)

“Köyde, Ramazan’ın ilk günü, yedi yaşını geçmiş tüm çocuklar oruç tutarlardı.” (F, s.116) Dayıoğlu, romana göre Ramazan geleneğini aktarmıştır. Taşra yörelerinde ise bu âdetin karşılığı vardır. Oruç tutmaya özenen çocukları heveslendirmek amaçlı zaman zaman onların oruç tutmasına müsaade edilir. Hatta bunun karşılığında harçlık verilir.

Fadiş adlı eserin yüz yirmi altıncı sayfasında Ramazan geleneklerinden bahsedilmiştir. Ramazan davulcusu kapıları harçlık toplamak için dolaşır, durduğu her kapının önünde mâni söyler. Kapıya çıkan ev sahibi kesesine göre davulcuya harçlık ya da yiyecek verir. Çocuklar bu durumu eğlence amaçlı kullanır. Davulcunun peşinde gezerler. Onlarda davulcunun harçlıklarından paylarını alırlar.

2.1.9. Halk Hukuku/Töresi

Halk kendi içinde, toplumsal düzeni sağlamak ve hukukî sorunları çözmek için birtakım kurallar ile yaşar. Bu kurallar sözlü kurallardır. Kurallara uymayanlar belli yaptırımlarla karşılaşır. Türk toplumunda ataerkil aile yapısı mevcuttur. Kadına saygı duyulmakla beraber soyun erkekten türediği düşünülür. Bu sebeple bir ailenin erkek

çocuğunun olmasına önem verilir. Dayıoğlu, erkek çocuğun hem bireysel hem toplumsal önemine dikkat çekerken “eski çağlardan kalma törelere göre, erkek çocuğu olmayan adam, kabile içinde, pek insan yerine konmuyordu.” (KÇ, s.26) demektedir. Benzer şekilde aynı eserde “Kaç çocuğun var diye soran yabancılara, bir oğlum var, yanıtını veriyordu. Çünkü kızlar evlenip gideceği için, töre gereği, evlattan sayılmıyordu.” (KÇ, s.39) diyerek toplumsal açıdan erkek çocuk sahibi olmanın Türk töresindeki yerine de işaret etmektedir.

Eski Türk töresinde ‘at, avrat, pusat’ olarak tabir edilen, erkek için namus ve onuru temsil eden ahlaki değer yargıları bulunmaktaydı. Erkeğin atına, silahına ya da eşine el uzatmak ya da dil uzatmak onur meselesi olurdu. Servet Karçığa’nın da belirttiği gibi “Türklerin fütihat hislerinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır” (Karçığa, 2016, s.267). Bu önem, Dayıoğlu tarafından “Türk erkeklerinin üç tane onur simgesi vardı: Atı, silahı, eşi. Bunlara el uzatanı ya da göz koyanı yaşatmazlardı.” (ÖE, s.133) denilerek anlatılmaktadır.

Türk töresindeki inceleme alanlarından biri kardeş olmakla ilgilidir. Kan yalaşık kardeş olma geleneği doğal yollarda kardeş olamamış fakat kardeş gibi hisseden kişilerin kullandığı bir uygulamadır. Türklerdeki eski ant içme törelerinden biridir. (Durmuş,2009, s.98) Bir tür yemin töreni olan bu durum karşılıklı güven esasına dayanır. Bu törenden sonra kişiler kardeşçesine yaşamaya başlar. Kan kardeşliği, Anadolu’da hâlen yapılan bir uygulamadır.

“Kan kardeşlik töresini bildikleri için, durumu hiç yadırgamadılar. Birer birer bileklerini uzattılar. Dede, her birinin bileğine, keskin çakının ucunu değdirip, susak kabağından yapılma tasın içine, birkaç damla kan akıttı. Sıra olanları dikkatle izlemekte olan oğlancığa geldi. Ökkeş onu sevip okşayarak: “Bak oğul” dedi. “Ablalarınla kan kardeş olacaksın. Uzat kolunu, sakın korkma.” Oğlan hiç tepki göstermeden, kolunu uzattı. Göz açıp kapayana kadar geçen sürede, çakı onun bileğini de deldi. Tasın içine bir damla kan aktı. Dedenin buyruğuyla kızlar, işaret parmaklarını, üçer kez, tastaki kan karışımına bandırıp yaladılar.” (KÇ, s.29)

Dayıoğlu'nun *Ben Büyüyünce* adlı eserinde kan davası konusu işlenir. Ana karakter Ereğ'in amcası bir kan davası sonucu öldürölür. Sonrasında Ereğ dünyaya gelir. Ereğ'in ninesi onu intikam duygusuyla yetiştirmek ister fakat anne-babası bu duruma karşıdır. Ereğ'in diğler amcası karşı taraftan intikam almak için iki kişiyi birden öldürölür. Bu şekilde sıra Ereğ'in ailesine geçmiştir. Karşı ailenin intikamını küçük çocuğun üzerinden alacaklarını düşünölrlöler. Aile üyeleri bulundukları bölgeden ayrılır. Anne ve baba çalışmak için Almanya'ya gider. Ereğ, ninesi ve dedesi İstanbul'a göç eder, burada hayata tutunmaya çalışır. Ereğ okula başlar. İlk zamanlarda zorlanır, sonra ortama uyum sağlar. Derslerini başarıyla verir. Aradan zaman geçer ve tesadüf eseri düşman olduğu ailenin bir ferdiyle karşılaşır. Her iki taraf da ölmenin, öldürmenin zararlarından bahseder. Fakat nine ve dede yine de korku içindedir ve çocuğu sakınırlar. Eserin sonunda Ereğ bir terör saldırısına kurban gider.

kısımda masaldaki formülistik sayılar üzerinde durmuştur. Bu masalda kahramana bir tomar anahtar veren biri ona kırk kapıyı açmasını ancak kırk birinci kapıyı açmamasını söyler.

Merakına yenilen kahraman kırk birinci kapıyı açar. Eserde şu şekilde geçer:

*“Bayan bilgin “Çocukluğumda çevremdekiler masal anlatırdı.” dedi.
“Her masalda, masal kişinin karşısına üç, yedi, ya da kırk tane kapı çıkardı. Demin tünellerden geçerken, o masallardaki kapılar geldi aklıma. Masal kişinin eline bir tomar anahtar veren kimse, ‘Aman ha! Bütün kapıları aç, üçüncü, yedinci ya da kırk birinci kapıyı açma!’ diye öğütlerdi. Ama başkisi de açardı yine yasak edilmiş o kapıları. Şimdi o masalları yaşıyor gibiyim. Tünelde bir ara boğuluyorum sandım. Ama şu iki koridoru araştırmadan duramayacağım. Tıpkı masallardaki meraklı kişi gibi... İstersen beni burada bekle.” (DÇO, s.94)*

Gizemli Güvercin eserinde, *Akgüvercin ile Yeşilsalkım’ın Aşkı* adlı masal, çerçeve şekilde işlenir. Eserin ana karakteri olan Canevi komşusundan masal derlemeye gider. Komşu, Canevi’ni düzenli olarak çağırır ve her geldiğinde masalı anlatmaya devam eder.

Suna’nın Serçeleri eserinde ana karakter Suna kendisini ziyarete gelen serçelerle konuşmaktadır ve onlardan küçük öyküler dinlemektedir. Eserin kurgusu masalsıdır, fabl özellikleri de görülür.

Geleneksel kültürde masal anlatıcıları genellikle masal anaları ya da masal nineleridir. Bilhassa uzun kış gecelerinde evde çocukları ve torunlarıyla vakit geçiren kadınlar çeşitli masallar anlatarak onları eğlendirmeye çalışırlar. *Fadiş* isimli eserde masal analarından bahsedilir. Eserde masal analarının bilhassa çocuklara masal anlatmak amacıyla toplandığı belirtilerek bulunduğu ortam canlı bir şekilde bahsedilmiştir.

Akıllı Pireler eseri hayvanların dilinden yazılmış bir eserdir. Fabl özellikleri görülür. Eserde zaman ve mekân hayalidir ve eserin öğüt verici bir yanı vardır. Dolayısıyla masalsı özellikler gösterir.

2.1.10.2.Efsane ve Memoratlar

Efsane, TDK sözlüğünde eskiden beri söylenegelen, doğaüstü varlıkları hikâye eden söylence olarak tanımlanır (URL1). Efsanelerin içinde doğaüstü varlıklar bulunur. Hayali ya da gerçek geçmiş olayları ya da kişileri barındırır. Kutsallık yönü olduğu için bu anlatılar büyük oranda dinleyenleri kendisine inandırır. Efsanelerin belirli bir türü olan memoratlar içerisinde cin, şeytan, peri, hortlak, cadı gibi şahıs kadrosuyla efsanelerin bir alt dalıdır. Dayıoğlu, çalışmalarında memorat örneklerine de yer vermiş bunları bir takım batıl inanışlarla da desteklemiştir. Örneğin *Tuna'dan Uçan Kuş* adlı eserinde hortlakların dolunay zamanında ormanda ortaya çıktığını söylemekte ve bu zaman aralığında insanların o bölgeden uzak durduklarını belirtmektedir. Şayet bölgeden uzak duramıyorlarsa halkın çeşitli önlemler aldığını ifade etmektedir. Bu önlemlerden bazıları sarımsak asmak ya da insanların yanlarında büyükçe bir haç taşımalarıdır. (TUK, s.8)

İslamiyet inancında yatır ve türbeler kutsal yerler olarak kabul edilir. İnanan kişiler buralara adak adarlar, duaları kabul olduğunda adaklarını yerine getirirler. Yatır ve türbe inancında, ahiret inancı ve İslamiyet'ten önce inanılan atalar kültü adı verilen inancın izleri görülür. Ahiret inancına göre ruh ölümsüzdür, farklı bir alemde yaşamaya devam etmektedir. Atalar kültürüne göre ruh dünyayla olan ilişkisini kesmez, insanlara iyilik ya da kötülükleri dokunabilir. Günümüzde yatır-türbeye giderek dua etmek bu kültürün izlerini taşır. Atadan gelen iyilik beklenir. Bir ulunun mezarına giderek 'onun yüzü suyu hürmetine' yapılan dua, atalar kültürünün bir parçasıdır. Ölen kişinin ruhundan iyilik yapması istenir.

Şamanizm inancına göre, insanlar ruhun huzur bulması için kansız kurbanlar sunardı. Bu durum günümüzde ruhuna yemek dağıtmak olarak görülür. 'Ölünün canına değsin' şeklinde yapılan dua aslında arkaik olarak kansız kurbanı temsil etmektedir. Çünkü her ikisinde de ölünün ruhunun huzur bulacağına inanılır.

Dayıoğlu, *Fadiş* isimli eserinde dedeli ev isimli memorattan bahseder. Memorata göre dedeli ev adı verilen tekinsiz bir ev vardır. Söylentiye göre burada bir yatır bulunur. Yatırda var olduğuna inanılan kişi geceleri evde dolaşır, bazen yatan kişilerin üzerine basıp geçmiştir. Hatta evde olduğu düşünülen ruh eve sevmediği biri gelince çatıya

çıkıp kiremitleri kırarmış. Dayıoğlu, Fadiş karakteri üzerinden oldukça inandırıcı bir şekilde anlatmıştır (F, s.65). Bu memoratı Türk halk kültüründeki “ev iyesi” kavramıyla da ifade etmek mümkündür. Bu inanışa göre her evin içinde oraya ait olan ve orada yaşayan kişilerin hareket ve eylemleriyle şekillenen bir ev iyesi bulunmaktadır. Aynı inanışa göre bu ev iyelerini kızdırmamak ve küstürmemek için azami seviyede dikkat edilmektedir.

2.1.10.3. Sayışmacalar–Tekerlemeler

Tekerleme, TDK sözlükte basma kalıp söz, birbiriyle uyumlu söz kalıbı olarak tanımlanır (URL1). Çocuk dünyasından izler taşırlar. İçerdiği ses uyumu nedeniyle dil eğitiminde de kullanılır. Tekerlemeler, ebe seçme gibi çocuk oyunlarında kullanıldığında sayışmaca denilir (Oğuz, 1992, s.24).

Dayıoğlu, eserlerinde bilmece, sayışmaca ve tekerlemelerden çokça yararlanmış, çocukların kitap okurken eğlenmesi için bir unsur olarak görmüştür. Eserlerde, çocuk oyunlarına yer verirken, tekerlemeler ve sayışmaları da eklemiştir.

Dayıoğlu’nun eserlerinde çocuk oyunlarının içinde geçen bilmece, tekerleme ve sayışmalar şu şekilde verilmiştir:

“Körebe oynamaya karar verildi. Halka olup sayışmaya başladılar:

*-Han kapısında girdim içeri,
Adamlar oturmuş dört köşeli,
Endo mendo güzeli,
Güzeller içinde en güzel.
Sonra sözü Emine aldı:*

*-İnne minne,
Ucu düğme,
Çalama çardak,
Gümüşlü bardak,
Akçan gupçan,
Aradan sen çıkcan!*

Hatice de işaret parmağını koyup yeni bir tekerlemeye başladı:

*Ooo... makara,
Kalk gidelim yukara,
Yukar bize dar geldi,
Yaptıralım bir oda,
Aya bak, yıldıza bak,
Şu güzelim kıza bak!” (DK, s.20)*

“Sıra Feten’e geldi. O da işaret parmağını halkadaki çocukların göğsüne değdire değdire, tekerlemesini söylemeye başladı:

*-Eveleme develeme,
Tazi tuzi,
Merkep kızı,
Nereye gitti?
Yazıya gitti.
Ne zaman gelecek?
Güzün gelecek.
Yazılalım, dizilelim,
Şu köşeye büzülelim.
Ancık, boncuk,
Kerevete sen gir, sen çık”! (DK, s.21)*

“Hep bir ağızdan düdüğün tekerlemesini söylemeye başladılar:

*- Gav gav gav gavladi,
Bizim söğüt ağladı,
Söğüdüm gavlayıver,
Söğüdüm ağlayıver.” (DK, s.25)*

*“Elimi vurdum helvaya,
Mevlam hayır eyleye,
Helvayı bekleyenler,
Kollara kuvvet dileye.
Kar kapıda savrulur,*

*Un ocakta kavrulur,
Helva böyle yoğrulur,
Yedi komşuya duyurulur.
Tepsi başında güzeller,
Halkada kınalı eller,
Mevlam helvayı teller,
Sağ olsun helvamızdan yiyenler.” (DK, s.73)*

*“Her küpecik küpecik,
Yağdan, baldan küpecik,
Yağ olmazsa bal olsun,
Ev sahibi sağ olsun.*

*Ev sahibi evde misin?
Evde değil, dağda mısın?
Dağda yılan kışlasın,
Allah çocuklarını bağışlasın.*

*Ambar altında tazıyım,
Molla beyin kızıyım.
Çağırın gelin Ayşe’yi,
Gelin edelim Maşayı.*

*Tenarından, menarından,
Baklavanın kenarından,
Altı okka pekmez,
Sepetimiz boş gitmez.” (F, s.129)*

2.1.10.4. Atasözleri- Deyimler /Söz Kalıpları

Belli durumlarla karşılaşıldığında söylemesi âdet olan sözlere, kalıp sözler denir. En az iki sözcükten oluşur. Kalıp sözler, kültür ve yaşayışa ait unsurlar barındırır. Dayıoğlu, eserlerinde genç okuyuculara hitap ederken çeşitli atasözleri, söz kalıpları

ve deyimlere de yer vermiştir. Bu kalıplar günlük hayatta sıkça kullanılmaktadır. Okuyucuya hitap ederken, onların günlük hayatının içinde olmayı, günlük dili aktarmayı amaçlamış, genç okuyucu da ise merak duygusu uyandırarak bu kalıpları günlük konuşmalarına aktarmalarını hedeflemiştir.

“Yaşargilin radyosu köy yerinde kabak tadı verdi.” (SS, s.67)

“Evet, yoktu radyo... Başından aşağı kaynar su dökülmüş gibi oldu Mehmet’in.” (SS, s.68)

“Deli gibi oradan oraya atılarak odanın dibini köşesini aramaya girişti” (SS, s.68)

“Bir anda sandığı, sepeti, dolabı her yeri didik didik etti.” (SS, s.68)

“Odanın içi yangın yerine döndü.” (SS, s.68)

“ ‘Yok, yok yok!’ diyerek saçını başını yolmaya başladı.” (SS, s.68)

“Tüyleri diken diken oldu.” (SS, s.68)

“Elif kara sıpayı ele vermedi.” (SS, s.71)

“İnsanlar uzunca bir süre onların köklerini kazıyamazlardı artık?” (AP, s.88)

“Aman anne, sen de yangına körükle gidiyorsun.” (GN, s.140)

“Dudak büküp kaşlarını çatarak bir süre sustu.” (PDE, s.106)

“Bu doyumsuz düşler, başkanların sabrını törpülüyordu.” (PDE, s.110)

“Ona kavuk salladığı için anasına da kızıyordu.” (YK, s.27)

“O el etek öperken, Sultan sabırsızlıkla bağırdı.” (YK2, s.226)

“Geceyi gündüze katarak avlanıp tekneyi tepeleme balıkla doldurduk?” (AP, s.102)

“Herhalde kan gövdeyi götürürdü.” (GN, s.117)

“Bunun üstüne bir de evi yanınca, kolu kanadı kırıldı.” (F, s.10)

“Bilginin öfkeden yüzü karardı. Bilgin uzay aracına değin kendini zor tuttu. Araca girer girmez patladı.” (DÇO, s.59)

“Dev demir kuş, süzüle süzüle alçalırken, birden Bombay Havalimanı uçuş kulesindeki telsizden coşkuyla bir ses yükseldi.” (GMB, s.9)

“İzbandut gibi bir Amerikalıyla uğraşmaktansa, başında kocası bulunan, eksik etek bir kadınla baş etmeyi yeğlemişti.” (YK2, s.221)

“Suna, ‘Mehmet’e acımadım’ dedi. ‘İğneyi kendine çuvaldızı başkalarına batır.’ demiş atalarımız.” (SS, s.68)

“‘Anaları hoşnut kılmanın en etkin yolu, çocuklarını sevindirmektir.’ der insanoğlu.” (AP, s.99)

2.1.10.5. Alkış-Kargış

Alkış, günlük dilimizde kullandığımız duaların, muratların ve iyi dileklerin bütünü; kargış ise yine günlük dilde kullanılan kötü dilek ve bedduaların bütünü içermektedir. Alkışı dua, iyi dilek; kargışı beddua ve ilenç olarak nitelendirebiliriz. Alkış-duada kişi güzel düşünce ve duygularını dile getirir. Kişiler, beddua- ilencin hoş olmadığını bilmelerine rağmen canı yandığı, haksızlığa uğradığı durumlarda kullanırlar.

“Seni dövmeye ne hakları varmış, elleri kırılsın inşallah.” (SS, s.67)

“Sesinin olanca gücüyle ilenç yağdırmaya başladı: ‘Ellerin kırılsın! Bacak kadar çocuğa öylesine acımasızca tokat atmaya utanmıyor musun? Yavrucak sana ne yaptı?’” (AP, s.20)

“Kırk yıl önceki uğursuzluk hala sürüyor. Bu laneti yağdıran her kimse, Allah onu benden beter etsin.” diyerek ilenmeye başlamış. (GG, s.129)

Ardından da töreye uyarak “Allah bir avazda kurtarsın” diye dua ettiler. (TUK, s.106)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI VE DEĞERLER EĞİTİMİ

Dayıoğlu, eserlerinde değerlere ve değerler eğitimine çokça yer vermiştir. Karakter üzerinden nasihatler vermiştir. Eserlerin pek çok bölümünde özellikle yardımlaşmadan ve yardımlaşmanın güzelliklerinden bahsetmiştir. Örneğin halk kültürü incelemeleri bakımında zengin bir eser olan *Fadiş*'in büyük bir bölümünde köy hayatından bahsedilir. Kültürle entegre olan değerler insanların birbirine saygısı, güveni ve iyi ya da kötü her olayda bir araya gelerek yardımlaşmaları eserde aktarılır.

3.1. Dört Kardeşiler Eserinin İncelenmesi

Dört Kardeşiler eserinde, ailesini kaybetmiş dört kardeşin hikayesi aktarılmaktadır. Eserde mekân, taşra ve kent olarak iki yerde geçer. Eserin taşrada geçen bölümü aktarılırken halk kültürü unsurları zengin bir şekilde işlenmiştir. Kültür unsurlarının içine bireysel ve toplumsal değerler katılarak aktarılmıştır. Eser aynı zamanda bilmece ve tekerlemeyle de zenginleştirilmiştir.

Eserde yardımseverlik ön plandadır. Feten, küçük yaşta evin hanımı durumuna geldiği için komşu kadınların ona sık sık ev işlerinde, kışlık yapımında, yemek yapımında yardım ettiği aktarılır.

Eserde betimlemeler ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Yaşamın içinden olan olaylar da ayrıntısıyla anlatılır. Günlük yapılan işler, çocukların oyunları, tekerleme-mani söylemeleri, kızların kulaklarını deldirmeleri, harman sürmeleri halk kültürüyle yoğurularak içten bir şekilde verilir. Tüm bunlar çocukların anlayabileceği bir dille aktarılır.

Dört Kardeşiler romanında aktarılan sünnet merasiminde dayanışmanın güzel bir örneği aktarılmıştır. Sünnet yatağı hazırlanırken bölgede yaşayan halk, yatağı süslemek için seferber olur. Aynı zamanda kullanılan yatak, bölgede ortak bir maldır ve ihtiyacı olan kişi almaktadır.

Eserin onuncu sayfasında köyden bir kadının hastalığından bahsedilir. Çevresindeki kişiler, halk hekimliği uygulayarak kadını iyileştirmek için çabalarlar. Burada yardımlaşmanın bariz bir örneğini görürüz. Yine adı geçen eserde köyde bulunan

çocukların sıklıkla oyun oynadığını görürüz. Akran dayanışması ve akran öğrenimi gözlemlenmektedir.

Dört Kardeştiler romanında, köyün âdeti olarak sünnet merasimi yapan varlıklı ailelerin yoksul çocukları da sünnet ettirmelerinden bahsedilir. Merasimi yapan kişi, çocukların cerrahi operasyonlarının yanı sıra giyim ve merasim masraflarını da karşılar. Merasim esnasında yapılan sünnet yatağı yine köylülerin ortak malzemelerinden yapılmaktadır. Burada toplumsal dayanışmanın bir örneğini görürüz. Adı geçen eserde köy hayatı anlatılır. Köyde halk hekimliği yapan kişiler tedavi ettikleri kişilerden herhangi bir maddi talepte bulunmazlar. Bu da köy içindeki dayanışma örneklerinden birisidir. Eserde okuyuculuk geleneğinden bahsedilir. Bu gelenek toplumsal dayanışma ve komşuluk değerlerini içermektedir.

Eserde köy eğlencelerinden bahsedilir. Köy odasında misafir ağırlarlar. Bu, misafirperverlik değerini bize göstermektedir.

Dört Kardeştiler eserinde sevgi değeri açık şekilde ifade edilir. Feten karakterinin ailesine olan hisleri ve kardeşlerine olan düşkünlüğüne eserde yer verilmektedir. Kardeşlik değeri burada görülür. Aynı şekilde komşuların birbirine, özellikle öksüz olan Feten'e yardımcı olduğu da tasvir edilir. Komşuluk ve acıma değeri de gözlemlenir.

Eserde yoksulluk ve buna bağlı olarak çocuk istismarı işlenmiştir. Anne, baba ve dedesini kaybeden dört kardeş yoksulluk çekmektedir. Mekân, köy olduğu için bu yoksulluk derin bir şekilde aktarılır. Çünkü kardeşlere yalnızca köylüler yardım etmektedir. Bu durumda olan dört kardeşten ikisi evlatlık verilir. Zaman içinde ana karakter olan Feten de para karşılığı evlatlık verilmiştir. Evlatlık verildiği yerde zorla çalıştırılır ve sevgi görmez. Günümüzde görülmeyen fakat geçmişte rastlanan bir durum olan 'besleme' şeklinde tabir edilen bu durumu, Dayıoğlu eserinde bize aktarmıştır. Ana karakter Feten 'in içinde bulunduğu bu durumdan dolayı eser melodram özelliği gösterir. Tüm ailesini kaybeden ve gittiği yerde sevgi görmeyen Feten'in hikayesi okuyucuda güçlü bir acıma duygusu uyandırır.

Eserde kız çocuklarının okutulmasıyla ilgili mesajlar da verilmiştir. 1970'li yıllarda, Anadolu'da kız çocuklarının okutulmasıyla ilgili bir eğilim bulunmamaktaydı.

Dayıoğlu, öğretmenlik yaptığı yıllardan bu duruma aşına olduğu için eserinde bu durumu işlemiş, kız çocuklarının okutulmasıyla alakalı telkinlerde bulunmuştur.

Eser, genel açıdan toplumsal huzuru bulunan, insanların birbirlerine değer verdikleri bir toplumu yansıtır. Değerler ön plandadır. Yardımlaşma, dayanışma, sevgi ve saygı üzerinde özellikle durulur. Olumsuz durumlardan da bahsederek değerlerin önemi vurgulanmaktadır.

3.2. Gökyüzündeki Mor Bulutlar Eserinin İncelenmesi

Gökyüzündeki Mor Bulutlar adlı eserde farklı bir coğrafyadan bahsedilmektedir. Fakat yine bu eserde sevginin gücünden, insanlara zarar vermemekten, insanlığı yaşamaktan ve toplumun huzur içinde yaşayıp gitmesinden sıkça bahsedilmektedir.

Eserde şamanın nikah kıydığı tasvir edilir. Aynı zamanda reenkarnasyon da geçmektedir. Bunlar dini değer olarak ele alınır. Eserde yeni doğmuş bir çocuğun evlat edinilmesinden bahsedilir. Şefkat, merhamet ve sorumluluk değerleri bu durum vasıtasıyla aktarılır.

Gökyüzündeki Mor Bulutlar'ın ana karakteri olan Jambuna'nın kişisel özelliklerinden bahsedilir.

“İnsanları insanlara kıskırtmıyordu. Kimseyi yargılamıyor, suçlamıyordu. Sevgi, dostluk, barış, kardeşlik, eşitlik, dürüstlük, yardımlaşma, acıma vb. duygu ve davranışların eksikliğini yaşam içinde gözlüyordu. İnsanı insan kılan bu kavramları, İnsanlık İlkeleri adıyla yayarak çevresindekilere benimsetmeye çabalıyordu.” (GMB, s.27)

Dayıoğlu, burada ideal insanın özelliklerini tanımlamaktadır. Yine aynı adlı eserde sevginin gücü ve yararından bahsedilir. İnsanların birbirlerini öldürmemelerini, birbirlerinin mallarını çalmamalarını öğütler. İnsanlık ve toplumda olumlu gelişmeler yaşanması için değerleri anlatır, aktarır. Bu eserde değerler örneklem yapılarak değil, açıkça anlatılarak işlenir. Eserin içinde sıkça nasihatler gözlemlenmektedir. Dayıoğlu, bu eserdeki değerler eğitimi nasihat ve öğütlerle desteklemiştir. Gerçek dışı kurguyla ütöpik dünya düzenini aktarmıştır. Dünyanın daha iyi bir yer olduğunu, değerlerin herkes tarafından benimsendiğini hayal ederek kurgulamıştır.

Dayıoğlu, bu çalışmada “bir gün insanlık eski çağlarda olduğu gibi ilkelleşerek sevgisizlik ve duyarsızlık hastalığına tutulursa Jambuna’nın ruhunun yeniden dünyaya geleceği” inancını taşıyan efsaneyi okuyucusuna anlatmaktadır. Bu efsane bağlamında okuyucuya ve içinde bulunduğu topluma umut vaat edilmektedir. Bu bağlamda efsanelerin önemli bir işlevi yerine getirdiği görülmektedir. Efsaneler içinde bulunduğu toplumun ne kadar zor dönemden geçerse geçsin bir gün yeniden eski güzel günlerine döneceği inancını vurgulamakta ve topluma bunu inandırmaktadır.

Eserin dokuzuncu sayfasında eserin geçtiği yerin Hindistan olduğu söylenir. Dolayısıyla Türk halk kültürü unsurları yerine yabancı kültür unsurlarına daha fazla rastlanmaktadır. Eserin karakterleri iyi kişiler olarak verilir. Dayıoğlu, diğer bilim kurgu romanlarına göre daha gerçekçi karakterler oluştursa da ana karakterin doğüstü güçleri bulunmaktadır. Roman gerçekçi bir şekilde başlayıp bilim kurgu olarak devam eder. Mekân ise geniş bir coğrafyayı kapsar. Hindistan, Amerika, Zürih gibi gerçek mekanları işler.

3.3. Ben Büyüyünce Eserinin İncelenmesi

Ben Büyüyünce adlı eser kan davası üzerine kurulmuştur. Kan davasının karakterler arasında süregitmesi romanın akışını belirler. Bu durum ana karakter olan Ereğ’in yaşamını oldukça etkilemiştir. Dayıoğlu, bu romanla kan davasının sonu olmayan, insanlara ve ailelerine zarar veren, bitmesi gereken kötü bir eylem olduğu mesajını vermiştir.

Ben Büyüyünce adlı eserde yeni doğmuş bebek için getirilen hediyelerden bahsedilir. Anne olan kadına fiziksel ve manevi destek olma, bebeğin bakımını üstlenmek gibi yardımlar yapılır. Bu konuda aile büyüklerinin ön planda olduğu görülür.

Eserde kız-erkek çocuğu ayrımı yapılmaktadır. Burada, eşitlik değerinin doğru anlaşılmadığı görülür. İnsanlar cinsiyetleri fark etmeksizin eşit haklara sahip olmalıdır.

Diş buğdayı ritüeli anlatılmaktadır. Bu ritüelde bebeğin ailesi, gelen konuklarına ikramda bulunur. Misafirperverlik değerinin örneği verilir.

Eserde anlatılan ailenin mesleği hayvan sınıkcılığıdır. Günümüz tabiriyle veterinerlik olarak ifade edilen bu meslek, hayvan sevgisiyle yapılır. Burada hayvan sevgisinin örneği verilmiştir.

Ana karakter Ereğ'in ninesi, annesine halk hekimliği hakkında bilgi verir. Çocuk büyütme konusunda bilgili olmayan anne, nine tarafından desteklenir. Bu kısımda sorumluluk değeri gözlemlenir.

Bu eser, gerçekçi bir kurguyla oluşturularak örneklem üzerinden değerler verilmiştir. Eserdeki karakterlerin olumlu ve olumsuz davranışları örnek gösterilerek okuyucuyu doğruya yönlendirmek istenmiştir.

Eser üçüncü kişi anlatımıyla yazılmıştır. Diyalog, betimleme, öyküleme anlatım şekilleri görülmektedir. Dayıoğlu, bu eserinde psikolojik çözümlemeleri diğer eserlerine nazaran daha fazla kullanmıştır.

3.4. Yurdumu Özledim Eserinin İncelenmesi

İnsanları ırk olarak ayırmamak eylemi *Yurdumu Özledim* adlı romanda anlatılmıştır. Almanya'da geçen romanda ana karakterin yaşadığı ırksal ayrılık ve akran zorbalığı aktarılmış, okuyucuya insanların kardeşçe yaşaması gerektiği mesajı verilmiştir.

Yurdumu Özledim romanında vatanseverlik değerinden de sıkça bahsedilmektedir. Ana karakterin, Almanya'ya göç edişinden sonra vatan topraklarına duyduğu özlem eserde dile getirilir. Almanya'da yaşayan karakterlerin dil sorunu yaşadığından, oradaki kişilerle konuşup anlaşılamadığından bahsedilir. Ana karakter dil sorunundan dolayı yaşlı bir kadından dil dersleri alır. Dil bilinci bu kısımda anlatılmak istenmiştir. Pek çok zorlukla mücadele eden aile, eserin sonunda vatan topraklarına geri dönmektedir.

Yurdumu Özledim eserinde, bir taşra bölgesinden Almanya'ya göç eden bir aile anlatılır. Mekânın taşra olduğu bölümlerde halk kültürü unsurlarına değinilir. Aile göç ettikten sonra ise Dayıoğlu, gidilen bölgenin göreneklerini üstünkörü aktarmıştır. Bu eserde değerler, mekân fark etmeksizin aktarılmıştır.

Yurdumu Özledim eserinin didaktik yönü daha güçlüdür. Eser içindeki olaylar düz çizgi halinde, klasik roman tekniğiyle verilmiştir. Üçüncü kişi anlatımıyla yazılmıştır.

3.5. Dünya Çocukların Olsa Eserinin İncelenmesi

Dünya Çocukların Olsa adlı eserin yüz yirmi ikinci sayfasında Dayıoğlu, insanoğlunun kendi soyuna sevgi ve saygı duyması gerektiğini öğütler. Geçmişte güneş gibi doğan uygarlıkların, insanların kendi soyunu sevip saymaması yüzünden batıp karanlıklarda kaybolduğunu dile getirir. İnsanları sevmek, barış, yardımlaşma ve hoşgörü değerlerinin gelecek nesillere aktarılması gerektiği eserde dile getirilir. Bu değerler ana karaktere yüklenerek örnek gösterilir. Olumlu değerlerden bahsedilirken olumsuz değerler de eklenir. Olumsuz değerlerin insanı yanlışla sürüklediğinden bahsedilir. Nefret, yalan, sömürü gibi olumsuz değerlerin insanları ve insanlığı yanlış yollara sürüklediğinden söz edilir. İyi ve kötü karşılaştırılarak okuyucuya sunulur. Dünya üzerindeki olumsuzlukların kötü duygu ve düşüncelerden, bencillikten, buyrukçuluktan, sömürüden olduğu dile getirilir. Gelecek nesilleri olumlu duygularla etkileyerek dünyayı iyileştirmek istenmektedir.

“Analar, babalar çocuklarına insan sevmeyi, barışı, yardımlaşmayı, hoşgörüyü öğretiyorlardı. Sıcak yağmurun verdiği acıyla etlerinden, kanlarından, iliklerinden söküp attıkları ‘insan öldürme eylemini’ eylemini, nefreti, yalanı dolanı, buyrukçuluğu, sömürüyü çocuklarına öğretmiyorlardı.” (DÇO, s.122)

Dayıoğlu gerçek dışı kurguyla oluşturduğu *Dünya Çocukların Olsa* romanında, dünyanın ve insanlığın içinde bulunduğu durumdan bahsetmiş, bunları iyileştirmenin yollarını söylemiş, tüm insanlığın iyi duygularla dolduğunu hayal ederek bu eseri oluşturmuştur. Eserde yer yer ütöpik dünya düzeni görülmektedir. Davranışsal örneklem ve öğütlerle değerler aktarılmaya çalışılmıştır.

Kurgusu gerçekliğe yakın değildir. Bu sebeple kültür öğeleri oldukça sınırlıdır. Eserde ulusal meselelerden ziyade evrensel meseleler konu edilmiştir. Dayıoğlu, insan öldürme ve savaş konuları üzerinde durmaktadır. Kötülüklerin olmadığı temiz bir dünyayı çocukların kuracağını telkin eder. İnsanlığı hiçbir ayırım gözetmeksizin ele alır. Eserde zaman ve mekân düşseldir. Bilim kurgu tarzında oluşturulduğu için tipler keskin çizgilerle ayrılır. Üçüncü kişi anlatımıyla yazılmıştır. Bu eserde betimlemeler sık kullanılmamıştır.

3.6. Ganga Eserinin İncelenmesi

Ganga adlı eserde dürüstlüğün öneminden, yalanın yanlış bir şey olduğundan bahsedilmektedir. Ana karakter üzerinden ideal insanın özellikleri tanımlanmış, değerlerin önemi ve güzelliklerinden bahsedilmiştir.

“Yöredeki pirinç çiftliklerinin sahipleri, ürünler toplanınca, yoksullara birer kap pirinç dağıtıyorlardı. Nine, Ganga’ya bu olayı örnek göstererek, yardımseverlik ilkesini anlatıyordu. Başka bir gün, yolda buldukları bir kazmanın sahibini aramaya çıkıyorlardı. Kimseyi bulamazlarsa, kazmayı buldukları yere bırakıyorlardı. Nine Ganga’ya bu davranışın dürüstlük olduğunu belirtiyordu.” (GN, s.27-28)

Adı geçen eserde pirinç çiftliği sahiplerinin hasattan sonra yoksul kimselere pirinç dağıtarak yardım yaptıklarından söz edilir. Yardımseverlik ilkesinin üzerinde durulur. Dürüstlük ilkesinin örneğini ana karakter Ganga ve ninesinin kayıp bir kazmanın sahibini arayıp bulamadıktan sonra kazmayı buldukları yere tekrar bırakarak gösterirler.

Ganga’da değerler, öğütler ve davranışsal örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Yer yer olumsuz duygulara da örnekler verilmiş, bunun üzerinden değerlerin önemi aktarılacak istenmiştir.

Ganga adlı eserde kahraman üstün özelliklidir. Eser, yer yer gerçeklikten uzak kurgu öğeleri barındırır. İncelenen kurgu öğeleri mekânda, karakterlerde, olaylarda gözlemlenmektedir. Değerler eğitimi eserde, kültür öğelerinden daha ağırlıklı incelenmiştir. Eserde verilen kültür öğeleri Türk kültüründen bağımsız yabancı kültür öğeleridir.

3.7. Suna’nın Serçeleri Eserinin İncelenmesi

Eserde ana karakter olan Suna, kaza geçirir ve bir süre yatağa bağlı kalır. Bu süreçte serçelerle kurduğu dostluk aktarılır. Eser serçelerin anlattığı küçük öykülerden oluşmaktadır. Her öykünün verdiği bir ileti vardır. Bu iletiler değerleri kapsar, okuyucuya ders niteliğindedir.

Dayıoğlu, *Suna'nın Serçeleri*'nde farklı bir tarz benimsemiştir. Eserde hem gerçekçi kahramanlar vardır (burada Suna ve ailesinden bahsedebiliriz) hem de olağanüstü kahramanlar (burada ise Suna'yı ziyarete gelen ve onunla konuşan serçelerden bahsedebiliriz) vardır. Eserde zaman ve mekân sabit değildir. Her öyküde farklı olay, farklı zaman ve farklı mekândan bahsedilir. Aynı zamanda her öykünün anlatıcısı da farklıdır. Serçeler (anlatıcı) ve Suna(dinleyici) arasında geçen konuşmalar öykülerin başında ve sonundadır. Bu çerçeve anlatıyı oluşturur. Diyaloglar öyküler arasında bağlantı ve bütünlüğü sağlar (Ateş, 1998, s.82). 1001 Gece ve 1001 Gündüz masallarında, Tutiname'de örneği görüldüğü üzere eser çerçeve hikâyesinin bir örneğini sunmaktadır. Asıl olay Suna ve camda karşılaştığı serçeler arasında geçmektedir. On sekiz bölümden oluşan romanın iki bölümün anlatıcısı yazar, diğer bölümlerin anlatıcısı serçelerdir. Romanda diyaloga sıkça yer verilmiştir.

Suna'nın Serçeleri adlı eser küçük öykülerden oluşmaktadır. 10-11 yaşa hitap eden bu eserin her öyküsünde okuyucunun anlayacağı dilde bir mesaj aktarılmıştır. *Buz Üstünde Yolculuk* öyküsünde, oynamaya dalan çocuklar evlerinden uzaklaşıp kaybolurlar, sonrasında ise güç bela evlerine dönerler. Bu hikâyede masalvâri bir anlatımla okuyucuya kendi eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiği öğretilir ve özdenetim kazandırılmaya çalışılır. *Kendini Beğenmiş Salyangoz* adlı öyküde, dış güzelliğin değil iç güzelliğin öneminden bahsedilir. *Çiftlikteki Boğalar* öyküsünde, hayvanlara zarar vermenin kötü bir şey olduğu üzerinde durulmaktadır. *Yeşim'in Canı Sıkılıyordu* öyküsünde, kendi saçını kesen bir kızın gülünç duruma düştüğü hikâye edilerek özdenetim anlatılmıştır. *Kara Kedi* adlı öyküde, yalan ve düzenin er geç açığa çıkacağı dersi verilmiştir. *Altın Zincirli Kolye* öyküsünde, engelli insanların durumuyla alay etmenin kötü olduğu vurgusu yapılmıştır. *Hırsız Bacadan Girmişti* adlı öyküde, kişinin başkasına ettiği bedduanın kendine dönmesi ile alakalı bir ders verilmiştir. Bir nevi başkalarına beddua edilmemesi gerektiği nasihati okuyucuya hatırlatılarak dikkatli olmaları konusunda uyarılmıştır. *Kara Sipa* adlı öyküde, alın terinin değeri vurgulanmıştır. Öyküde, en tatlı yiyeceğin alın teriyle elde edilen olduğu belirtilmiş, emek vermenin önemi vurgulanmıştır. *Yılanların Dostu* adlı öyküde, kişinin başkasına kurduğu tuzağın kendine döndüğü hikâye edilmiştir. *Büyülü Mağara* adlı öyküde, bencil ve açgözlü bir kahramanın başına gelen kötü olaylar aktarılmıştır. *Leylek ile Akilopanta Kuşu* öyküsünde, güven ve güvenirliliğin önemi vurgulanmıştır. *Cüce Cin*

adlı öyküde, çalışkanlık ile ilgili hoş bir mesaj verilmiştir: İşsize şeytan iş bulur, iş kişinin şeytana uymasına engel olur. Bu hikâyede çalışmanın önemi vurgulanmıştır. *Ümit'in Gördüğü Düş* öyküsünde, tembel ve haylaz bir çocuğun kötü duruma düşmesi aktarılmıştır. *Korkuluk ve Yararlı Serçe* öyküsünde, iyiliğin değeri vurgulanmaktadır. *Damdaki Korkuluklar* öyküsünde ise yabanî yaşam alanlarının kentleşmesinin doğaya verdiği zarar aktarılmıştır. *Geri Gelen Armağan* öyküsünde, verilen tüm armağanların değerli olduğu, bir kimseye götürülen en küçük bir armağanın bile önemsenmesi gerektiği aktarılmıştır. *Çöp Kutusundaki Ayakkabı* öyküsünde, haklı olduğun konularda susmanın doğru olmadığını, haklı olduğunu uygun bir üslupla karşındakine anlatman gerektiği dersini vermektedir. *Piyangodaki Kurbağa* öyküsünde, karakterin başkasına kurduğu oyunun kendine döndüğünü ve kendinin oyuna geldiğini aktarmaktadır. *Köpek Paltosu* öyküsünde, iyiliğin değerinden bahsetmektedir. *Bencil Karga* adlı öyküde, bencilliğin zararları anlatılmaktadır. *Soylu Köpek ile Soysuz Köpek* hikayesinde, asıl asaletin paylaşmak olduğu anlatılmaktadır. *Evdeki Sincap*, hayvanların doğal hayatını anlatır. Hayvanlar doğal hayatlarında daha mutlu yaşamaktadır. *Gökten Düşen Ateş* öyküsünde, yaşı küçük olan bireylerin tehlike unsuru olabilecek işleri yetişkin gözetiminde yapması gerektiğini anlatmıştır. *Haylaz Ağaçkakan* öyküsünde, her şeye burnunu sokan bir karakterin hazin sonu aktarılır. *Fatma Nine'nin İneği* öyküsü, açgözlülüğün kötü ve zararlı olduğundan bahseder. *Yalan Üç Ayaklıdır* öyküsü, yalancılığın kötü bir şey olduğunu, dürüst olmanın insan hayatına olumlu etki bıraktığını aktarır. *Barış İçinde Yaşamak* adlı öykü, barış içinde yaşamamanın güzelliğini ve dedikodu yapmanın kötü olduğunu aktarmaktadır. *Sucu Uluç* öyküsü, işini ve çalışma hayatını dürüstlükle sürdürmek gerektiğini anlatır.

Suna'nın Serçeleri eserinde geçen “Öğretmen, ‘Piyango için bırakın herkes dilediği armağanı getirsin. Böylesi daha ilginç olur.’ dedi.” bölümünde Dayıoğlu, karakterler üzerinden yardımlaşma, hediyeleşme kazanımına değinir. Karakterler piyango şeklinde hediyeleşerek bir grup içinde tesadüfi olarak bir kimseye hediye alırlar. Bu durum yeni arkadaşlar edinmeyi ya da bir arkadaşla samimiyet kurmayı sağlar. Yardımlaşmayı güçlendirir. Okuyucu bu hoş uygulamaya yönlendirilir.

Dayıoğlu, *Suna'nın Serçeleri* eserinde genç okuyucuya değerleri küçük hikayeler üzerinden ders verecek ve hayatı şekillendirecek şekilde aktarmıştır. Bireysel

değerlerin (özdenetim, sorumluluk, sevgi, saygı, çalışkanlık gibi) her birine değinmeye çalışan Dayıoğlu, okur kitlesini öğretici öğelerle destekler.

3.8. Akıllı Pireler, Tuna'dan Uçan Kuş, Gizemli Güvercin, Parbat Dağı'nın Esrarı Eserlerinin İncelenmesi

Fabl türünün bir örneğini sunan *Akıllı Pireler* eserinde anaları hoşnut kılmanın en etkin yolunun çocuklarını sevindirmek olduğundan bahsedilir. Yine *Akıllı Pireler* adlı eserde şeytan ve kötülüğün ortaklığından bahsedilmiştir. Masalsı bir anlatımı olan eserde, şeytan ve kötü insanların plan yaptığı bir mekân tasvir edilir. Bu eser de masal türünün bir örneğini oluşturur.

Dayıoğlu, *Akıllı Pireler* adlı eserinde değerlerin yalnızca insanların insanlara göstermesi gereken davranışlarla sınırlı kalmadığını anlatır. İnsanların, hayvanlara karşı da olumlu duygular besleyebileceğini, hayvanların cinsinin ne olursa olsun onlara zarar verilmemesi gerektiğinin örneklerini aktarır. Eser, hayvanların bakış açısıyla oluşturulduğu için, okuyucuya empati yapabilme olanağı sunar. Karşı tarafın gözünden bakabilmek yani empati, anlayış duygusunun içinde bulunduğu için değerlerden kabul edilebilir. Dolayısıyla eserin tamamı bir değer üzerinden oluşturulmuş denilebilir. Eserin içinde sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma gibi başka değerler de gözlemlenmektedir. Eserde aynı zamanda bir kurultay sahnesi aktarılır. Eşitlik değeri üzerinde de durulmuştur. Romanda pirelerin gözünden insanların hicvedildiğini görürüz. İnsanların bencilliği ve acımasızlığı en çok üzerinde durulan konudur. Bunun dışında yalancılık, para düşkünlüğü, yardımdan hoşlanmayan kimseler çevreye ve hayvanlara karşı duyarsız kimseler, kendini beğenmişler ve sevgisiz insanlar da eleştirilir. Dayıoğlu bize bunları aktarırken tamamen karamsar bir bakış açısı sergilememiştir. Zaman zaman insanlığın olumlu yanlarını da aktarmıştır.

Eserde zaman ve mekân belirsizdir, bilgi verilmemiştir. Geçen olaylar ise belli bir yere özgü değildir. Tüm insanlığı ilgilendirmektedir. Eser üçüncü kişi anlatımıyla yazılmıştır. Uzun betimlemelere yer verilmez. Karşılıklı konuşmalar yoğun görülür. Zaman zaman bu diyaloglar küçük öykülere dönüşmektedir. Bu öyküsel anlatımın konusu insan ve doğadır.

Tuna'dan Uçan Kuş adlı eserde, karakterin, yere düşen ekmeği öperek yüksekçe bir yere koymasından bahsedilir. Bu, saygının bir örneğidir. Yine aynı eserde Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rum asıllı bir karakterin Türk törelerine olan saygısından bahsedilir. Bu eserde evliliklerin saygı üzerine kurulduğu, eşlerin ilk günden birbirlerine saygıyla davranmaları gerektiğinin örneği de verilir. Eser tarihî özellik taşıdığı için o devrin değerlerinden bahsedilir. Değerler derinlikli anlatılmıştır. Eserde karakter dua ederken tasvir edilir. Dini değer de örneği görülür.

Tuna'dan Uçan Kuş eserinde bir Türk kızına âşık olmuş devşirme bir erkekten bahsedilir. Evlilik öncesi görüşmek isteyen erkek reddedilir. Toplumsal yaşayış farkına bir örnek verilmiştir. Eserde padişahın bayıldığı ve onu ayıltmak için pek çok kişinin yardım etmeye çalıştığı anlatılır. Merhamet örneği verilmiştir. Ana karakter olan Behram'ın devşirme olmadan önce çektiği vatan hasreti eserde tasvir edilir.

Tuna'dan Uçan Kuş, tarihi roman özelliği göstermektedir. Eser geçmiş zamanda, Osmanlı Devleti zamanında geçmektedir. Kültürel özellikler buna uygun olarak verilmiştir. Eserde kültürel öğeler, değerlerden daha baskın olarak aktarılmıştır. Türk törelerinden bahsedilmiş, eserde geçen düğün, ölüm gibi geçiş dönemi kültür unsurları döneme uygun şekilde aktarılmıştır. Dayıoğlu, bu eserde yalnızca Türk-İslam kültüründen değil, eserin Balkan Yarımadasında geçen bölümünde Hristiyan kültüründen de bahsetmiştir.

Eser, çocuk romanı olma özelliğini yitirmeden tarihi derinliğe değinir. Ana karakter üzerinden aile sevgisinin insanın kişiliğini nasıl etkilediği aktarılır. Arkadaşlık, dostluk kavramına da değinilmiştir. Tarihi olayları eğlenceli ve maceracı bir şekilde anlatır. Eserde, tarihi olarak gerçek olay ya da gerçek kişiye rastlanılmaz.

Gizemli Güvercin adlı eserde halk hekimliği örneği görülür. Hekimlik yapan kişi hastadan herhangi bir talepte bulunmadan yardım amaçlı tedaviyi gerçekleştirir. Bu eserde değerlerin tersine örnekler de görülmektedir. Bu durum, olumlu değerlerin önemini vurgular. Kendisine kötülük yapılan bir karakter, affetmek yerine beddualarda bulunur, intikam alma yeminleri eder. Yine kötülüğün ve kötü insanların kutsal yerlerde olmaması gerektiği aktarılır. Eserde ormanda geçen bir olaydan bahsedilir. Dayıoğlu, doğaya saygıyı bu kısımda anlatır.

Gizemli Güvercin adlı eser kahramanın masal derleme ödeviyle başlamaktadır. Akgüvercin ile Yeşilsalkım'ın hikayesini okuduğumuz bu eser öykü-masal özelliklerini taşımaktadır. Ana karakterin hikayesi anlatılırken değerlere yer verilir. Yardımlaşma değeri ön plana alınmıştır. Eserde halk kültürü unsurları zayıftır.

Parbat Dağı'nın Esrarı adlı eserde doyumsuzluk ve açgözlülükle alakalı örnekler verilir. Bu davranışların yanlış olduğu belirtilir. Aynı eserde büyüklere saygı gösterilmesi gerektiğinin üzerinde durulur ve el öpme şeklinde örneklendirilir. Eserde olumsuz duyguların örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Bu duyguların ne kadar yanlış sonuçlara yol açtığıyla ilgili durumlar aktarılmıştır. Sınırsızlık, sabırsızlık, açgözlülük, hükmetme isteği gibi olumsuz duyguların üzerinden okuyucuyu olumluya yönlendirir. Eserde atasözü örneklerine yer verilmektedir. Eser, çocuklarda dil bilincinin geliştirilmesine katkı sağlar. Dayıoğlu, eserlerinde yalnızca insanların birbiriyle olan yanlış tutum ve davranışlarını değil, doğaya karşı olan olumsuz tutumlarını da işlemiştir. "Seven canlı sevdiğine kötülük yapmaz." (PDE, s. 62) diyerek bu eserde de çözüm sevgiyle aranmıştır.

Romanın ana karakteri önce Küçük Bahçıvan olarak anılır, daha sonra adı Bilgin olarak zikredilir. Karakterin doğaüstü özellikleri olduğu vurgulanır. Ana karakter bir süre Parbat Dağı'nda yaşar. Burada doğaüstü varlıklarla karşılaşır.

Parbat Dağı'nın Esrarı eserinde gerçek dışı kurgu ön plandadır. Bu sebeple halk kültürü unsurları zayıf kalmıştır. Eserin konusu çevresel faktörler ve bunların eleştirisidir. İnsanlığın doğaya ve bitkilere karşı olumsuz tutum ve davranışları nankörlük olarak aktarılır.

Dayıoğlu, diğer bilim kurgu romanlarındaki gibi bu romanda da betimlemeleri kısa tutmuştur. Daha çok öyküleme ve diyalog tekniklerini kullanmıştır.

3.9. Yeşil Kiraz ve Yeşil Kiraz 2 Eserlerinin İncelenmesi

Yeşil Kiraz, iki ayrı devam eseridir. İlk kitapta ana karakter olan Kiraz'ın büyüme çabaları verilmiştir. Değerler üzerinden Kiraz'ın ideal insan olma yolunda ilerlemesi, zaman zaman yaptığı hatalar, ruhsal gelgitler, ergenlik bunalımları, iyi insan olma çabaları gerçekçi bir dille aktarılmıştır. Eserde halk kültürü unsurlarına da yer verilmiştir. Kiraz'ın yaşadığı bölgeyle ailesinden gelen kültür çatışması üzerinden bu

unsurlara değinilmiş, farklı yaşam tarzlarını da aktarmak için bulunduğu apartmandaki diğer karakterler de anlatılmıştır.

Yeşil Kiraz'ın ikinci kitabında Kiraz, artık ideal insan olma yolunda hızlıca ilerlemiş, yol katetmiştir. İlk kitapta kendini bulmaya çalışan, sıkça hata yapan, kararsız Kiraz gitmiş, ne istediğini bilen, değerlerle donanmış, güçlü bir karakter olmuştur. İkinci kitapta Kiraz'ın seyahatlerinden dolayı Türk halk kültürü unsurlarının yanında, yabancı kültür unsurlarını da gözlemlemekteyiz.

Yeşil Kiraz adlı eserde cenazelerde yapılan uygulamalar anlatılarak yardımlaşmanın önemi vurgulanır. Cenaze evinde yapılan okuma, eve yemek götürme, gelen konuklarla ilgilenme gibi uygulamalar, cenaze sahibi değil çevresindeki kişiler tarafından uygulanır. Böylece zor durumda olan kişinin dinlenmesi sağlanır. Burada dini değerlerin, komşuluğun ve yardımlaşmanın örnekleri görülmektedir.

Aynı adlı eserde hoş olmayan uygulamaların örnekleri de vardır. Kadınlara yapılan negatif ayrımcılıktan bahsedilir. Ana karakter olan genç Kiraz'ın negatif ayrımcılıkla nasıl başa çıktığı anlatılır. Kiraz bu durumla başa çıkarken cesurca davranır. Bu kısımda aynı zamanda eşitlik değerinin doğru anlaşılmadığı da gözlemlenir.

Yeşil Kiraz'ın devam kitabı olan *Yeşil Kiraz 2*'de pek çok değer bir arada verilmiştir. Her milletten insandan bahsedilmiş, büyük-küçük, genç-yaşlı fark etmeksizin kişilerin birbirlerine saygı duyması gerektiğinin örnekleri üzerinde durulmuştur. Karşılıksız sevgiden bahsedilmiştir. Her milletin törelerine saygı duyulması gerektiği örneklendirilmiştir. Kiraz, serinin bu bölümünde karşılaştığı negatif ayrımcılıkları pozitif ayrımcılıklara çevirmiştir. Akıllı oluşu, çalışkanlığı, dürüstlüğü, çabaları, çevresine olan saygısı, ahlaklı duruşuyla ana karakter Kiraz, Dayıoğlu tarafından örnek genç profiline uygun, ideal genç tipi olarak aktarılmıştır. Dayıoğlu, seri olarak ele aldığı bu eserinde ana karakteri önce hata yapan, daha sonra hatalarından ders çıkararak düzgün bir hayat yaşamaya çalışan karakteri anlatır. Burada okuyucu hata yapmaktan korkmamayı öğrenir. Önemli olan hata yapmak değil, hatalardan ders çıkarmaktır.

3.10. Fadiş Eserinin İncelenmesi

Fadiş adlı eserde büyüklere saygı örneği olarak sofradaki en büyük kişinin yemeğe başlaması örneği verilir. Gelen misafire hürmet gösterme vardır. Misafir, güzel ifadelerle karşılanıp uğurlanır. *Fadiş* romanının taşrada geçen bölümünde, ana karakter Fadiş yabancılık çektiği sırada akranları tarafından desteklenir. Oyunlara alınır, çevre hakkında bilmedikleri öğretilir. Burada güzel bir dayanışma ve arkadaşlık örneği görmekteyiz. Yine aynı eserde evdeki küçüklerin büyüklere yardımını anlatılır. Ramazan hazırlığı yapan Zehra Kadın'a, oğlu ve Fadiş yardımcı olurlar. Eserde Ramazan hazırlığı kısmı oldukça geleneksel ve canlı bir şekilde anlatılmıştır. Eserde dini geleneklere, geleneksel komşuluk ilişkilerine misafirperverlik gibi toplumsal değerlere canlı örnekler sunulur. Yine aynı eserde halk biliminin önemli bir konusu olan askerlikten de bahsedilir. Milli değerlerin üzerinde de durulur.

Eserde askere giden gençlere maddi olarak yardım yapılır, harçlık verilir. Manevi destekte bulunulur. Gitmeden eğlendirilir, giderken neşeli bir uğurlama yapılır. Köy odalarından ve orada yapılan eğlencelerden bahsedilir. Gelen konuklar usulünce ağırlanır, eğlendirilir, yemek ikram edilir. Yabancı konuklara, yolculara, yardımcı olunur. Bu eserde toplumsal ve kültürel değerlerin önemli bir miktarını görmek mümkündür. Eser köy odaları, askerlik, Ramazan hazırlığı gibi Türk toplumuna has olan gelenek ve inanışlardan bahsederek hitap ettiği okuyucu grubuna bu değerleri tanıtmaya ve yaşatmaya amacı gütmüştür.

Aynı eserde çocukları eğlendirmek amaçlı masal anlatılır. Masal anaları, çocukları eğlendirirken öğretir. Eser, değer eğitimi açısından geniş kapsamlıdır. Sevgi, saygı üzerinde çokça durulmuştur. Yardımlaşma ve dayanışma açısından zengin örneklerle sahiptir. Hoşgörü, acıma, sorumluluk gibi diğer değerler açısından da örnekler mevcuttur. Ana karakterin, küçük yaşta kendi hayatının sorumluluğunu kaldırmaya çalışması temel olarak alınmıştır. Tek başına sorumluluk sahibi olan karakterin çevresine karşı sevgi ve saygı yüklü olması hoş bir davranış olarak sunulmuştur. Masal anaları ile ilgili Dayıoğlu'nun yapmış olduğu bu nitelemeler kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarımı açısından önemli yere sahiptir. Özellikle iletişim araçlarının gelişmediği dönemde halkın eğlence anlayışını önemli bir örneği olan masal

anlatıcılığı Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu konuya yer verilerek gelecek nesillerde gittikçe azalan bu gelenek hakkında önemli bir hizmet vermektedir.

Fadiş romanında temel değerlerin üzerinde durulmuştur. Fadiş'in arkadaşlarıyla olan ilişkilerinden dostluk, dürüstlük ve adalet öğelerini, büyüklerine davranışlarından sevgi, saygı, sabır, yardımseverlik öğelerini, bulunduğu durumdan ise sorumluluk ve öz denetim öğelerini açık bir şekilde gözlemleyebiliriz. Dayıoğlu, vatanseverlik değerini ise Kurtuluş Savaşı ve Atatürk üzerinden anlatır.

Fadiş, çocuk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. 100'den fazla baskısı yapılmış olup, pek çok çocuğun hayatına dokunmuştur. Bir eserin değerler açısından nitelikli olması önemlidir. Bu durum çocuğun edebiyatla olan ilişkisini belirler.

Fadiş'te sosyal ilişkilere oldukça yer verilmiştir. Bu ilişkiler üzerinden değerler eğitimi de verilmektedir. Eserin başından itibaren incelendiğinde anne-babanın ilişkisinin çocukları etkilediğini, boşanan bir kadına toplumda farklı gözle bakıldığını, hayat gayesinin önemli olduğunu, sevdiklerimiz için zorluklara katlanabileceğimizi, dedikodunun kötü bir şey olduğunu, çocuklara sorumluluk vermenin iyi bir şey olduğunu, çocukların oyunla sosyalleştiğini, varlıklı kimselerin ihtiyaç sahiplerine yardım ettiğinde dünyanın güzelleşebileceğini eserde gözlemlemekteyiz. Bunlar eserde örneklendirilerek değerler eğitimi verilmiştir.

Eserde evrensel, milli ve dini değerleri gözlemlemekteyiz. Doksan sekizinci sayfada Fadiş'in haklıdan yana olmasıyla adalet değerini gözlemliyoruz. Fadiş ve annesinin çalışkan ve sorumluluk sahibi olduğu sıkça vurgulanır. Fadiş'in arkadaşlarıyla olan ilişkisi dostluk ilkesine vurgu yapar. Eserin taşrada geçen bölümünde köylülerin gelir dağılımını önemsemeksizin her koşulda bir arada olmaları eşitlik ilkesine vurgu yapar. Sabır ve saygı ilkelerinin örnekleri de bulunmaktadır. Vefa ve yardımlaşma ilkeleri de örneklendirilmiştir. En fazla üzerinde durulan ilke ise sevgidir. Sevgi ile alakalı eserde pek çok örnek bulabiliriz. Fadiş ve annesinin arasındaki sevgi bağı ve Fadiş ve ninesinin arasındaki sevgi bağı üzerinde durulmuştur. Fadiş'in zamanla köyde sevilen bir çocuk olması da anlatılmıştır. Büyüklerin yemeğe başlaması, milli bayramlar, asker uğurlaması, doğum âdetleri, köy eğlenceleri gibi milli değerler de aktarılmıştır. Bu değerler aynı zamanda halk kültürüyle de iç içedir. Dini değerlerde ise Ramazan ayı,

oruç, namaz, bayram, dua, arife günü gibi kavramlar kullanılmıştır. Dini ve milli değerlerde kültür öğeleri görülmektedir.

Fadiş'te anne ve çocuğun ilişkisini bir tema olarak görebiliriz. Fadiş ve Cemile'nin birbirleri ile olan ilişkileri romanda ön plandadır. Cemile'nin bir anne olarak, Fadiş için yaptığı fedakârlık romanda açık bir şekilde ifade edilir.

Eserde, Fadiş'in Cemile'nin yanında duramaması, Cemile'nin küçük kızına bakacak birini araması ve küçük kızın oradan oraya savrulmasının hikayesi anlatılır. Cemile, kızını sık sık yakınlarına bırakır. Burada da yardımlaşma değerinin bir örneğini görmekteyiz. Fadiş'in son kaldığı yer köydür. Burada çeşitli arkadaşlıklar edinir. Dayıoğlu romanın ikinci kısmı olan bu kısmında arkadaşlık, dostluk ve paylaşmanın önemi üzerinde durur.

Fadiş eserin başında, Fadiş'in annesi olan Cemile'nin hikayesi anlatılırken Kurtuluş Savaşı ve getirdiği yıkımdan bahsedilir. Eserin ilerleyen bölümlerinde Atatürk'ten de bahsedilir. Atatürk'ün kurduğu vatani koruyup yüceltmeye dair nasihat verilmiştir.

Romandaki karakterler iki kısımda incelenir. Romanın ilk kısmında karakterler net olarak iyi ya da kötü görünür. İkinci kısmında ise karakterler hem iyi hem kötü özellikler barındırır.

Fadiş'te karşılıklı konuşma, öyküleme ve betimleme anlatımı görülür. Roman üçüncü kişi anlatımıyla yazılmıştır.

Fadiş ve *Dört Kardeşiler* eserlerinde mekânsal benzerlik görülür. *Fadiş* romanının bir bölümü taşra bölgesinde geçer. *Dört Kardeşiler* romanının büyük bir bölümünde yine taşra bölgesi aktarılır. Her iki romanda tasvir edilen mekânlar, anlatılan gelenek-görenekler, yapılan uygulamalar, anlatılan halk bilgisi, tasvir edilen giyim birbirleriyle benzeşmektedir.

3.11. Kıyamet Çiçekleri, Sekizinci Renk, Işın Çağı Çocukları, Midos Kartalı'nın Gözleri Eserlerinin İncelenmesi

Kıyamet Çiçekleri adlı eserde Ökkeş isimli karakter kimsesiz olduğunu düşündüğü bir çocuğu büyütmek istemektedir. Şefkat-merhamet değerinin güzel bir örneği yansıtılmaktadır. Gerçek dışı kurguyla oluşturulan eserde insan dışı varlıklardan söz

edilir. Bu varlıkların olumlu duygularla dünyayı daha iyi bir yer haline getirme çabaları vardır. Romanda temel olarak sevgi ilkesi üzerinde durulur.

Eserde Ökkeş isimli karakterin erkek çocuğu olmadığından yakındığı tasvir edilir. Kız çocuklarını evlenip gideceği için önemsemez, eşini erkek doğuramadığı için hor görür. Burada çocuksuzluk motifi gözlemlenir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde çocuksuzluk örneği Dirse Han oğlu Boğaç Han hikâyesinde şu şekilde anlatılır: Bayındır Han, halk için şölen düzenler. Konuklar için üç ayrı çadır hazırlar ve bu şekilde ağırlandığını ister. Çadırlar ak çadır, kızıl çadır ve kara çadır olarak hazırlanır. Gelen konuklardan oğlu olanlar ak çadırdaki, kızı olanlar kızıl çadırdaki, çocuğu olmayanlar ise kara çadırdaki ağırlandığını görür. Dede Korkut Hikâyeleri’nde de kız çocuk- erkek çocuk ayrımı yapıldığı görülür.

Eserde sonradan evlat edinilen erkek çocuğunun kız çocuklarıyla kan kardeşi olması anlatılır. Kardeşlik ve sevgi bağı bu şekilde yansıtılır. Taşra bölgesinde yaşayan karakterler imkanları dolayısıyla hasta olan çocuklarını halk hekimine götürürler. Bu kısımda sağlığa önem verilmesi gerektiği vurgulanır.

Eserde, farklı bir varlığın yeryüzünde yaşadıklarını anlatır. Kurgusunda yer yer gerçek öğeler bulundurmaktadır fakat çoğunlukla gerçek dışı olarak kurgulanmıştır. Eserin bazı bölümlerinde batıl inançlar, yaratılış inanışları gibi kültürel öğelere yer verilmiştir.

Sekizinci Renk adlı eserde bir gencin duygusal dünyası anlatılır. Genç ve ergenlerin üzerinde değer oluşumunun örnekleri görülebilir. Sevgi, saygı, inanç, güven, hoşgörü, yardımseverlik örnekleri eserde gözlemlenir. Ana karakter yolunu bulmaya çalışan bir gençtir ve değerlerle karakteri şekillenmektedir. Ana karakterin, ideal dünyada ideal genç olması hayal edilmektedir ve eser bunun üzerine kurgulanmıştır.

Ana karakter Ela derslerinde başarılı ve çalışkandır. Ailesiyle olan sıkıntıları ve Ela’nın başına buyrukluğu eserde tasvir edilir. Ela her ne kadar ailesiyle anlaşamasa da onları çok sever. Ela psikolojik danışmanı olan Ülev’le hoş bir arkadaşlık ilişkisi kurar.

Işın Çağı Çocukları adlı eser gerçek dışı kurguyla oluşturulmuştur. Dolayısıyla milli ve dini değerleri barındırmaz. Sevgi, çalışkanlık, yardımseverlik, barış, doğa sevgisi

değerleriyle alakalı örnekler görülmektedir. Nükleer savaştan bahsedilir, insanların savaşlarda öldüğü anlatılır. Dünyanın bu savaştan etkilendiği doğanın yok olduğu aktarılır. Eserdeki kötü karakterlerin dünyayı ele geçirme hayalleri anlatılır. Açgözlülük örneği de gözlemlenir.

Eser, bilim kurgu tarzında olduğu için kişileri de olağanüstü niteliktedir. Düşsel bir dünya aktarılır. Eser, ışın çağı adlı hayali bir zamanda geçmektedir. Dayıoğlu, eserde öyküleme ve diyalog kullanmıştır. Uzun betimlemeler yoktur.

Midos Kartalı'nın Gözleri eserinde sevgi, çalışkanlık, yardımseverlik değerleri diğer eserlerde olduğu gibi gözlemlenmektedir. Bu eser, diğer eserlerde işlenmeyen bir konu olan tarihi eser kaçakçılığını işlemektedir. Bu konu macera unsurlarıyla süslenerek anlatılır. Tarihe ve tarihi eserlere sahip çıkılması gerektiği mesajı verilmektedir. Aynı zamanda eserin 124. sayfasında nükleer savaştan söz edilmektedir. Dünya barışı üzerinde de durulmuştur. Eserde, ana karakter örnek kişi olarak tanıtılır. Uyanık ve bilinçlidir. Tarihi eserleri korumak için çabalar. Romandaki olaylar iyi ve kötü çatışmasıyla ilerlemektedir. Eserde mekânlar çokça değişiklik gösterir. Macera yönü ağır basmaktadır. Çevre ve tarihi eserlerle ilgili mesajlar verilmektedir.

Midos Mezarlarını romanda masalsı bir öge olarak görürüz. Eserde bir simge olan kırk birinci oda, dünyaya sevgi, huzur ve barışın yayılacağı yer olarak aktarılır. Yeni bir yaşam boyutu vereceği düşünülür.

3.12. Yada'nın Gizilgücü ve Ölümsüz Ece Eserlerinin İncelenmesi

Ölümsüz Ece eserinde Ece adlı başkarakterin üç bin yıl boyunca reenkarnasyon neticesinde tekrar dünyaya geldiğini görülmektedir. Reenkarnasyon, bedenin ölüp ruhun başka bir bedende yeniden dünyaya gelmesi durumudur. Ece bu yöntemle farklı coğrafyalarda yeniden dünyaya gelmiştir. Dayıoğlu, farklı kültürleri eserinde bu şekilde tanıtmıştır. Eserde Ece'nin ailesi cenazelerinden dolayı yas dönemindedirler. Yakınındaki kişiler yas döneminde olan ailenin derdine ortak olurlar. Eserde İskit kültürü anlatılırken cenazeden sonra yemek dağıtıldığı aktarılır. Toplumsal dayanışmanın örneği görülmektedir.

Eserde güneş tutulmasından bahsedilir. Güneş tutulmasının uğursuzluk getirdiğine dair inanç yansıtılır.

Ölümsüz Ece eserinde İskit kültüründen bahsedilirken erkeğin onur simgelerinden bahsedilir. Erkeğin atı, silahı ve eşi kıymetlidir. Bu, Türk kültüründe de bu şekildedir. Sorumluluk, özgürlük, sözünde durma ve sadakat değerleri yansıtılmaktadır.

Ölümsüz Ece'nin Mısır'da geçen bir bölümünde mide-bağırsak temizliği yapıldığı anlatılır. Dayıoğlu, burada sağlığa önem vermeyi anlatmıştır.

Eserde, Ece'nin reenkarnasyon geçirmesi romanın tekniğini ilginç kılar. Dayıoğlu hem geçmişle hem günümüzle bağlantı kurar. Eserin farklı kurgusu sayesinde tarihi olay ve kişilere değinir. Farklı kültürleri tanıtır. Romanda olaylar bazen üçüncü anlatıcıyla aktarılırken bazen ana karakterin ağzıyla anlatılır.

Yada'nın Gizilgücü eseri Orta Asya Türk kültüründen bahseder. Yada taşı anlatılır. Doğaya olan saygı ve doğayı koruma eserde ifade edilir.

Eserde kırklama ritüelinden bahsedilir. Kırklama yeni doğan bebekler için bir temizlik yöntemidir. Burada temizlik değerinin önemi vurgulanır. Yeni doğan bebeğin beslenme şeklinden bahsedilir ve annesi olmayan bir bebeğin nasıl beslendiği anlatılır. Annesi olmayan bebeği beslemek isteyen kişi, sorumluluk duygusuyla bu eylemi gerçekleştirir.

Bu iki eserin ana kahramanları olan Ece ve Yada olağanüstü özellikler taşır. Aynı zamanda aileleriyle olan bağları iyidir. Aile sevgisi görüp, olağanüstü özelliklerinden dolayı saygı duyulan karakterlerdir.

3.13. Genel Değerlendirme

Değerler insanların duygu durumlarını yönlendirir. Olumlu ve doğru değerlerle yetişmiş kişiler toplumu daha iyiye ve güzele yönlendirirken bu vasıflarda olmayan kişiler çevreye ve insanlara zarar verebilirler.

Dayıoğlu, eserlerinde genç kitleye hitap etmiştir. Hedef kitlenin, karakter ve yaşamlarını şekillendirmek amaçlı çeşitli öğretilerde bulunmuştur. 7-12 yaş kitleye hitap ederken ayrı, 12-15 yaş kitleye hitap ederken ayrı öğretilerde bulunmuştur. Fakat temelde verilen öğretilerde ortak payda vardır. Kardeşlik, yardımlaşma, hoşgörü, sevgi, saygı, dostluk, barış, eşitlik, dürüstlük, acıma gibi duyguları okurlarına benimsetmek için sıkça bunlara örnek vermiştir. Roman karakterleri, okurları iyiye,

güzele yönlendirmiştir. Fadiş, Kiraz, Jambuna, Ganga, Yada gibi ana karakterler, hem kendi ayaklarının üstünde duran, güçlü hem de iyiliği ve yardımlaşmayı öğütleyen karakterlerdir. Dikkatli bir okuyucu bu karakterlerden çokça şey öğrenebilir.

Karakter ve olayların üzerinden halk kültürü öğelerini derinlemesine ve betimleyerek aktarmıştır. Geçiş dönemi kültür unsurlarını anlatırken bir düğünü, bir sünnet merasimini, sünnet yatağını ya da bir cenaze evini ince ayrıntısına kadar betimleyerek aktarmaktadır. Günlük hayat öğelerini olayı anlatırken hayatın içinden bir parçayla verir.

Gerçeğe yakın kurguyla aktarılan romanlarda kahramanların yaşayış tarzına uygun betimlemeler yapılmıştır. Mekân tasvirleri, ev düzeni, eşyalar kahramanların içinde bulunduğu durumu açıkça tespit etmemizi sağlar. *Fadiş*, *Ben Büyüyünce*, *Dört Kardeştiler* eserlerinde yokluk içinde yaşandığı gözlemlenmektedir. Bunu, keza kahramanların yiyeceklerinde bile görürüz. Kahramanların yiyecekleri erişte, pekmez, ekmek ve katıktır. Köy yerinde yapılabilecek ve bulunabilecek geleneksel yiyeceklerle örnektir. Batı tarzında yiyeceklerle *Yurdumu Özledim* eserinde rastlanılabilir. Bu da eserin batı ülkesi olan Almanya'da geçmesinden kaynaklıdır. Mekân olarak Anadolu'da geçen eserlerin kurgusunda batı tarzı yiyeceklerle örnek verilmemektedir. Bu da Dayıoğlu'nun eser kurgularındaki realizmini vurgular.

Dayıoğlu'nun realizmi gerçek dışı kurgularda da gözlemlenmektedir. Hayali kurguyla oluşturulmuş olan *Işın Çağı Çocukları*, *Midos Kartalının Gözleri* gibi eserlerde ütöpik olaylar geçmesine rağmen fizik kurallarına aykırı ya da gerçekten çok uzak olan durumlara rastlanmamaktadır.

Tuna'dan Uçan Kuş, *Yeşil Kiraz*, *Sekizinci Renk* eserleri de realizme uygundur. Kahramanlar ve mekânların tasviri, verilen durumlar gerçeklikle ve yaşayışla örtüşen durumlardır.

Akıllı Pireler, *Ganga*, *Gökyüzündeki Mor Bulutlar*, *Ölümsüz Ece* eserleri hayal dünyasına dalıp gittiğimiz, gerçeklikle pek alakası olmayan durumları içerir. Pirelerin konuşması, insanın balığa dönüşmesi, reenkarnasyon gibi durumlar aktarılır. Bunlar gerçeklikten uzak olan durumlardır. *Ölümsüz Ece* eserinde reenkarnasyonun üzerinde fazlaca durulur. Ana karakter defalarca kez dünyaya gelir. Farklı farklı bölgelerde yaşar. Ana karakterin yaşadıkları gerçeğe yakın aktarılır fakat yeniden dünyaya

gelmesi hayalî unsurdur. Bu eserde iki farklı özellik olduğu söylenilebilir. *Yada'nın Gizilgücü* eseri de bu özellikleri taşır. Ana karakter olan Yada'nın normal bir hayatı varmış gibi başlayan eserde daha sonra doğüstü olaylar ve doğüstü güçlerden bahsedilir.

Suna'nın Serçeleri ve *Gizemli Güvercin* eserleri öykü-masal şeklinde ele alındığı için masalsı özellikler taşır. Masalların tanımlamasında şu özellikler vardır: anlatılan olaylar gerçek dışıdır, kahramanlar olağanüstü ve gerçek dışıdır, zaman ve mekân belirsizdir. Dayıoğlu'nun eserleri bu tanımlamayı tamamen karşılamamakla birlikte bu özellikleri gösterebilmektedir.

Dayıoğlu'nun romanlarını tarihsel olarak incelediğimizde, ilk romanların (*Fadiş*, *Dört Kardeşiler*, *Yurdumu Özledim*) ana karakterleri ezik ve edilgen karakterlerdir. Daha sonra yazdığı romanlarda (*Midos Kartalı'nın Gözleri*, *Parbat Dağı'nın Esrarı*) daha maceracı ve gözü pek karakterler görmekteyiz. İlk romanlarda belli kalıplardan çıkmayan karakterler ilerleyen romanlarda insanlığa çözüm bulmak için çabalarlar. İlk romanların daha ulusal ve yerli, ilerleyen romanlarında ise evrensel sorunlara yer verdiği gözlemlenir.

Dayıoğlu çocuk eğitime önem vermiştir. Öğretmenlikle başlayan eğitimci hayatı yazarlıkla devam etmiştir. Yazar olarak daha fazla çocuğa hitap etmiş, onları ideal insan yolunda ilerletmek için eserlerini değerler eğitimi usulüne göre üretmiştir. Değerler eğitiminde yalnızca temel değerleri benimsememiş okuyucuyu birçok açıdan eğitebilmek amaçlı eserler üretmiştir.

Değerler eğitimi, insanın kaliteli yaşaması için gerekli olan bir öğretilerdir. Değerler bir sonraki nesle aktararak ideal insanı oluşturur. İdeal nesli oluşturmak için değerlerin düzgün şekilde aktarılması gerekir. Kaybedilen her duygu insanlıkta boşluk yaratır. Bu gelecek nesle yansıdığında nesilde bozulmalar meydana gelir. Duygusuz bir gelecek nesil elde etmemek için değer eğitime önem vermek gerekir. Bu eğitimin temeli ise ailede başlar, okulda devam eder, çevreyle ve okuma alışkanlığı gibi ilgi alanlarıyla perçinlenir. Bu eğitimi benimsemeyen toplumlarda, yaşam kalitesi düşer ve daha bencil bir toplum meydana gelir.

Değerlerimizi aktarırken, kültürümüzle birlikte aktarmak daha iyi olacaktır. Türk kültürünün içinde bulunan akrabaya, komşuya ve hatta tanımadığımız birine yardım

etme, çevreye hoşgörölü olma, büyüklere saygı gösterme, insanları oluğu gibi kabul etme davranışları önemli değlerlerdir. Türk kültüründe bulunan, yardımlaşma davranışının güzel örneklerinden biri imecedir. Bayram gibi özel günlerde eş-dost ziyaretinde bulunmak, sıla-ı rahim yapmak güzel bir sevgi-saygı ifadesi olarak gösterilebilir. Çevredeki insanların durumlarına ya da engellerine bakmadan olduğu gibi kabul etmek iyi bir hoşgörü örneği olacaktır. Kültürümüz aslında derin bir şekilde değlerden oluşmaktadır. Kültürümüzü düzgün ve eksiksiz olarak gelecek nesillere aktardığımızda, değlerimizi de aktarmış oluruz ve kaliteli yaşayan, ideal bir nesil elde etme kolaylığına erişiriz.

Çocuklar yarının teminatı ve toplumun vicdanıdır. Gelecek onların omuzunda şekillenecektir. Bir birey olarak onların tam potansiyellerini geliştirmelerine yardımcı olmak, ebeveynlerin, öğretmenlerin ve toplumun en önemli önceliğidir.

İncelenen 20 eserde, 36 bireysel, 8 toplumsal, 2 dinî, 2 millî değ tespit edilmiştir. Bunlar tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 3.1.Bireysel Değerler

Bireysel Değerler	Bahsedilen Eserler
Şefkat- Merhamet	Fadiş, Tuna'dan Uçan Kuş, Gökyüzündeki Mor Bulutlar
Eşitlik	Ben Büyüyünce, Kıyamet Çiçekleri, Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Yurdumu Özledim, Yeşil Kiraz 2, Akıllı Pireler
Saygı 1. Büyüklere saygı 2. Doğaya saygı	Tuna'dan Uçan Kuş, Gizemli Güvercin, Yada'nın Gizilgücü, Parbat Dağı'nın Esrarı, Yeşil Kiraz 2, Fadiş, Dünya Çocukların Olsa, Yeşil Kiraz, Suna'nın Serçeleri, Dört Kardeştiler, Yurdumu Özledim, Midos Kartalı'nın Gözleri, Akıllı Pireler, Ganga, Ben Büyüyünce, Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Ölümsüz Ece, Sekizinci Renk, Işın Çağı Çocukları, Kıyamet Çiçekleri

Sevgi 1. Hayvan Sevgisi 2. İnsan Sevgisi	Ben Büyüyünce, Fadiş, Dört Kardeştiler, Yeşil Kiraz, Yeşil Kiraz 2, Gizemli Güvercin, Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Işın Çağı Çocukları, Dünya Çocukların Olsa, Ganga, Suna'nın Serçeleri, Akıllı Pireler, Sekizinci Renk, Yada'nın Gizilgücü, Yurdumu Özledim, Midos Kartalı'nın Gözleri, Tuna'dan Uçan Kuş, Parbat Dağı'nın Esrarı, Ölümsüz Ece, Kıyamet Çiçekleri
Yardımlaşma	Dört Kardeştiler, Yeşil Kiraz, Gizemli Güvercin, Fadiş, Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Ben Büyüyünce, Dünya Çocukların Olsa, Ganga, Akıllı Pireler
Adalet	Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Fadiş, Suna'nın Serçeleri
Barış	Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Dünya Çocukların Olsa, Işın Çağı Çocukları
Dürüstlük	Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Ganga, Yeşil Kiraz, Suna'nın Serçeleri
Vatanseverlik	Midos Kartalı'nın Gözleri, Fadiş, Ben Büyüyünce, Yurdumu Özledim, Tuna'dan Uçan Kuş
Hoşgörü	Akıllı Pireler
Gelecekte bekleni	Ben Büyüyünce
Derdine ortak olma	Ölümsüz Ece
Temizlik	Fadiş, Yada'nın Gizilgücü
Paylaşma	Ben Büyüyünce, Suna'nın Serçeleri
Merak	Dünya Çocukların Olsa, Ganga
Cesaret	Yeşil Kiraz

Sorumluluk	Ben Büyüyünce, Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Midos Kartalı'nın Gözleri, Suna'nın Serçeleri, Yada'nın Gizilgücü
Sözünde Durma	Ölümsüz Ece
Özgürlük	Ölümsüz Ece
Özdenetim	Suna'nın Serçeleri, Yeşil Kiraz 2
Empati	Akıllı Pireler
Kardeşlik	Kıyamet Çiçekleri
İç Güzelliğin Önemi	Suna'nın Serçeleri
Sağlığa önem verme	Ölümsüz Ece, Kıyamet Çiçekleri
Misafirperverlik	Dört Kardeşiler, Fadiş, Yeşil Kiraz 2, Ben Büyüyünce
Sadakat	Ölümsüz Ece
Arkadaşlık- Dostluk	Fadiş, Sekizinci Renk
Çalışkanlık	Fadiş, Yeşil Kiraz 2, Suna'nın Serçeleri
Acıma	Dört Kardeşiler, Fadiş
Bencillik	Dünya Çocukların Olsa, Suna'nın Serçeleri
Nefret- Yalan	Dünya Çocukların Olsa, Suna'nın Serçeleri
Affetmek	Gizemli Güvercin
Açgözlülük- Hükmetme İsteği	Parbat Dağı'nın Esrarı, Işın Çağı Çocukları, Suna'nın Serçeleri
Başına Buyruluk	Sekizinci Renk
Duyarlılık	Fadiş, Işın Çağı Çocukları, Suna'nın Serçeleri
Güven	Suna'nın Serçeleri

Tablo 3.2. Toplumsal Değerler

Toplumsal Değerler	Bahsedilen Eserler
Toplumsal dayanışma	Yeşil Kiraz, Dört Kardeşiler, Ölümsüz Ece
Toplumsal birliktelik	Fadiş, Dört Kardeşiler
Toplumsal yaşayış farkı	Tuna'dan Uçan Kuş, Yeşil Kiraz 2
Komşuluk	Yeşil Kiraz, Fadiş
Toplum huzuru	Fadiş, Gökyüzündeki Mor Bulutlar
Tarihi mirasa sahip çıkma	Midos Kartalı'nın Gözleri
Çevre bilinci	Midos Kartalı'nın Gözleri
Irkçılık- zorbalık	Yurdumu Özledim

Tablo 3.3. Dini Değerler

Dini Değerler	Bahsedilen Eser
Dua etmek	Tuna'dan Uçan Kuş, Yeşil Kiraz, Kıyamet Çiçekleri, Fadiş
Dini bayram ve kutlamalara dikkat çekmek	Fadiş

Tablo 3.4. Milli Değerler

Milli Değerler	Bahsedilen Eser
Askerlik	Fadiş
Dil bilinci	Fadiş, Yurdumu Özledim, Suna'nın Serçeleri, Akıllı Pireler, Ganga, Parbat Dağı'nın Esrarı, Yeşil Kiraz, Yeşil Kiraz 2, Dünya Çocukların Olsa, Gökyüzündeki Mor Bulutlar

SONUÇ

Dayıoğlu, çocuk edebiyatı alanında pek çok eser vermiştir. Bu eserlerin 20 tanesi halk kültürü açısından ve değerler açısından incelendi. Dayıoğlu'nun bazı eserleri değerler eğitimi açısından zenginken, bazı eserleri de halk kültürü incelemeleri açısından zengin olduğunu gözlemlendi.

Suna'nın Serçeleri eserinde küçük hikayelerle, genç okuyucuya bireysel değerlerden bahsedilmiştir. Dostluk, öz denetim, dürüstlük, adalet, sevgi, saygı, sorumluluk, sabır, vatanseverlik, yardımseverlik ilkeleri eserde incelenmiştir.

Dört Kardeştiler eserinde yardımlaşma, toplumsal dayanışma, komşuluk, sevgi, saygı, kardeşlik değerleri ayrıntılı şekilde tasvir edilmiştir.

Yurdumu Özledim eseri iki bölümde ele alınır. Taşra anlatılırken yardımlaşma, dayanışma, dostluk, sevgi daha ön plandayken, Almanya kısımlarının anlatıldığı bölümde vatanseverlik değeri daha ön planda anlatılmaktadır.

Eserin Almanya'da geçen kısımlarında giden işçilerin yaşadığı birçok sorundan bahsedilir. Dil sorunu, uyum sağlama, kaçak işçi problemleri bunlardan bazılarıdır. Eserdeki karakterlerin yaşadığı en büyük problem ise dil sorunu olarak anlatılır. Yurt özleminden de bu bölümde sıkça bahsedilir. Dayıoğlu, Almanya bölümünde geçen yabancı karakterleri tek tip olarak göstermemiştir. İçlerinde ana karakterlere hem iyi hem kötü davranan tipler vardır. Yine bu bölümde Türklük bilinci, yurt sevgisi aşılacak istenmiştir.

Fadiş, Dayıoğlu'nun önde gelen eserlerinden biridir. Fadiş'in başına gelenler, kullanılan dil, aktarılan öğeler ve değerler, Fadiş'i kıymetli bir eser yapmaktadır. Fadiş'in hikayesinden dolayı oradan oraya savrulması, birkaç farklı yörenin kültür unsurlarını bulmamızı sağlar. İncelenen eserlerin arasında, en çok kültür ögesini barındıran eser diyebiliriz. İçinde bulunan bilmece ve tekerlemeler, yöresel ağız ve ifadeler, isimlerin yöresel olarak kullanılışı (lakap gibi), geçiş dönemi kültür unsurlarının ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmesi, inceleme bakımından zengin bir eser olduğunu vurgular. Doğum, sünnet, askerlik, ölüm gibi geçiş dönemlerinin ayrıntılı tasviri, bu dönemde yapılan kültürel etkinlikler, günlük yaşamda karşımıza çıkan sofrakurma, giyim kuşam, çocuk oyunları, batıl inanışlar gibi öğeler eserde gözlemlenir.

Tasvir edilen mekânlar, aktarılan halk kültürü öğeleri, kültürün içine ustalıkla yedirilen değerler *Fadiş*'i kıymetli kılar. Adalet, dostluk, saygı, sevgi, yardımlaşma, özsaygı ve sorumluluk gibi değerler, *Fadiş*'in tavırları ve işlenen kültür öğeleriyle derinlikli bir şekilde anlatılmıştır.

Fadiş'in ikinci bölümü köy ortamında geçer. Bu bölümde köydeki toplumsal yaşam ve bu duruma bağlı çeşitli sorunlar, köy gerçekleri okuyucuya aktarılır. Köyde yapılan işler, çocuklar için bir eğlence gibi anlatılmıştır. Çocuklar, köy işlerinde eğlenerek çalışmaktadır. Burada çalışmanın, üretmenin önemi vurgulanmıştır. Yine köy hayatına uygun olarak, uzun kış gecelerinde anlatılan masallar, çocukların oynadığı yerel oyunlar aktarılır. Köye özgü gelenekler *Fadiş*'te gözlemlenir. Kadın ve kız çocukların giyimi uzun tasvirlerle anlatılır. Ramazan ayı telaşı, yemek, temizlik gibi yapılan hazırlıklar, köydeki çocukların oruç tutma hevesleri romanın içinde geçmektedir. Eserde askerlik ve asker uğurlamaya da değinilir. Asker uğurlama, şenlikli, davullu zurnalı bir olay olarak anlatılır. Dayıoğlu bu eserde çocuklara köyü ve köy hayatını sevdirmeye çalışmıştır.

Ben Büyüyünce adlı eserde halk kültürü unsurları ve değerler iç içe gözlemlenmektedir. Bir ailenin çok beklediği bir bebekle hikâye başlar. Fakat asıl anlatılmak istenen bu ana karakterin üzerinden kan davası ve bununla alakalı değerlerdir. Kan davalı bir aileye doğan ana karakter, eserin sonunda bir terör olayı yüzünden ölür. Kan davası, terör, ölüm, ölüm korkusu ve bunları getirdiği psikolojik durumlar eserde işlenmektedir. Bunların üzerinden ise insan ve insanlık sevgisi aşılacaktır. Kavga, terör gibi olayların olmadığı yeni nesil yetiştirilmek istenmektedir.

Eserin içinde barış, dostluk, kardeşlik, yardımlaşma değerleri ön planda tutulur. Eserde kültür öğelerinde de sıkça rastlanmaktadır. Eserin ilk mekânı taşradır ve bölgede görülen gelenekler aktarılmıştır. Doğum ve bebek büyütmeyle ilgili olan öğelerden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Halk hekimliğinden de sıkça bahsedilir. Eserin sonu İstanbul'da gecekondı mahallesinde geçer bu bölümde ise büyük şehirde yaşanan sorunlardan bahsedilir.

Gökyüzündeki Mor Bulutlar eseri değerlerin anlatımı açısından ise zengin bir eserdir. Sevgi, saygı, hoşgörünün güzelliklerinden bahsedilir. Ana karakter Jambuna ise kendini ‘İnsanlık İlkelerini’ yaymak için adamıştır.

Dayıoğlu, eserde yozlaşan insanlığın eleştirisini yapar. İnsanları yüreklerindeki sevginin kurduğu ifade edilir. Savaşlar ve insanların paraya düşkünlüğü eleştirilir. Dayıoğlu, eserde yirmi birinci yüzyılda değerlerin olumsuz yönde değişeceğini savunur.

Ölümsüz Ece adlı eserde ana karakter, zamanın farklı tarihlerinde ve farklı coğrafyalarda tekrar tekrar dünyaya gelir. Değerleri içinde barındırıp okuyucuyla buluşturan eser, kültür öğeleri bakımından farklılık gösterir. Ana karakterin farklı zamanlarda farklı yerlerde tekrar dünyaya gelmesi kültür öğelerinin tutarlılığı açısından zorlamaktadır. İskit kültürü, Mısır kültürü gibi farklı kültürleri aktarmaya çalışan Dayıoğlu, Türk halk kültürü unsurları ön plana çıkmamıştır.

Eserde, ana karakter olan Ece’nin üzerinden insanlık ve bilime katkısı olan kişiler tanıtılmaktadır. Ece, üç bin yıl yaşamış, iyi ve kötü tarihi olayların tanığı olmuştur. Romanda tarihi olaylar anlatılırken aynı zamanda insanlığın eleştirisi de yapılır. Dayıoğlu, eserde insanlığın uygarlaşmasına karşın halen davranışlarını değiştirmedığını aktarır. Geçmişten bugüne süregelen insanlık ayıplarını eleştiren Dayıoğlu, okura daima karamsar hava vermez, eserde zaman zaman umut verici bölümler de vardır. Diğer romanlarda olduğu gibi bu romanda da genel tema sevgidir ve tüm sorunların sevgiyle aşılabacağı anlatılır.

Işın Çağı Çocukları, gerçek dışı kurguyla oluşturulmuştur ve kültür unsurları ön planda değildir. Eserde yardımlaşma, saygı ve sevgi gibi temel değerler bulunmaktadır. Eserde insanlığın durumu simgesel olaylarla anlatılmaktadır. Olaylar belli bir ulusu değil tüm insanlığı ilgilendirir. Nükleer savaşların eleştirisi yapılmaktadır. Bunun dünyanın sonunu getireceği aktarılır. Bilimsel buluşlar iki yönlü anlatılır. Kötüyü icat eden bilim insanları iyiyi de icat ederek mutlu bir dünyanın oluşmasını sağlayabilir mesajı verilir. Evrensel sorunların bir diğeri ise güçlü milletlerin zayıf milletleri sömürmesidir. Bu şekilde hırslı yöneticiler de eleştirilir. Güçlü olan yöneticiler daha güçlü olma hırsıyla insanlığa zarar vermektedir. Savaş

felaketler gibi insanlığın ortak sorunları aktarılır. İnsanlığı daha iyiye taşımak için sorunları tespit edip çözüm yoluna gitme tavsiyelerinde bulunur.

Sekizinci Renk, kendini bulmaya çalışan bir genç kız olan Ela'nın yaşamını anlatır. Eser, kültür unsurları bakımından zayıftır. Gerçeğe sevgiyle yaklaşmanın değerini aktarır. Dürüstlük değeri eserde ön plandadır.

Dünya Çocukların Olsa adlı eserde kültür unsurları yerine değerler ön plana konulmuştur. İnsanlığın sevgi, saygı ve hoşgöründen uzak olmasını, birbirlerine karşı olan kötü davranışları, savaş, zorbalık gibi davranışların geçmişten günümüze değişmeden süregelmesi sert bir dille eleştirilmiştir.

Kıyamet Çiçekleri eserinde kardeşlik, arkadaşlık, hoşgörü, dürüstlük ve barış gibi değerler eserde ön plandadır.

Yada'nın Gizilgücü eserinde gerçek ve gerçek üstü kurgu birlikte verilmiştir. Eserde sevgi, saygı gibi değerler verilirken halk kültürü unsurları da verilmiştir. Doğum ve bebeğe bakımda görülen kültür unsurlarından bahsedilmiş fakat bu unsurların Eski Türk kültüründen olduğu belirtilmiştir.

Dayıoğlu, *Fadış* eserinde mevlit okutma, dua etme şeklinde İslami unsurlara da yer vermiştir. *Yeşil Kiraz* eserinde de İslami unsurlara rastlanmaktadır. Ölü ardından mevlit okutma ve kadın tesettür giyiminden örneklerle bu unsurları işlemiştir. *Kıyamet Çiçekleri* eserinde de karakterlerden biri olan Ökkeş'in korkuyla verdiği tepkiler ve dua etmesi İslami unsurlara örnektir.

Dayıoğlu, eserlerinde karakterlerin çoğunu kadın olarak kurgulamıştır. Ana karakteri erkek olan eserlerde ise kadın karakterler zayıf kimseler olarak değil, güçlü kadınlar olarak verilmiştir. Ana karakteri kadın olan eserlerde, kadınlar güçlü, ayakları yere basan, sağlam ve doğru karakterli, ideal insana yakın olarak tasvir edilmiştir. *Fadış*, *Gökyüzündeki Mor Bulutlar*'ın Jambuna'sı, *Yeşil Kiraz*'ın Kiraz'ı, *Ganga*, *Sekizinci Renk*'in Ela'sı, *Yada'nın Gizilgücü*'nün Yada'sı, *Dört Kardeştiler*'in Feten'i, *Ölümsüz Ece*'nin Ece'si, Dayıoğlu tarafından kurgulanmış ana karakterlerdir. Bu karakterlerin ortak noktaları kadın olmaları, hayata karşı savaşmaları ve dik durmaya çalışmaları, zorluklarla mücadeleleri, değer yargılarına sahip olmaları ve doğru yaşamaya gayret etmeleridir. Dayıoğlu, okurları olarak bize kadının kendine yetebilmesi gerektiği

mesajını vermiştir. Kadın karakterlerin barındırdığı ortak değerler başta saygı ve sevgidir, çevrelerine ve insanlığa sevgi ve saygı duyarlar. Şefkat duyguları gelişmiştir ve yardımlaşmayı severler. Toplumsal dayanışmaya da katkıda bulunurlar.

Dört Kardeştiler, *Ben Büyüyünce*, *Ganga*, *Fadiş* eserlerinde yardımlaşma ve dayanışmanın üzerine durulmuştur. Dayıoğlu'nun eserlerinin tamamında sevgi konusu işlenir. İnsanlara ve dünyaya saygı anlatılır. *Ganga*, *Kıyamet Çiçekleri* romanlarında özellikle geçen barış teması vardır. Diğer eserlerde barış öne çıkarılmadan verilir. Eşitlik değeri, Dayıoğlu'nun romanlarında görülmektedir. Fadiş'in içindeki adil olma duygusuyla adalet değeri işlenmiştir. Adalet değeri, *Ganga*, *Kıyamet Çiçekleri* gibi diğer eserlerde de geçer fakat net bir şekilde aktarılmaz. Dayıoğlu, dostluk değerini incelenen eserlerinin tamamında işlemiştir. Özdenetim değeri, *Sekizinci Renk* ve *Yeşil Kiraz* serisinde net bir şekilde işlenmiş bir değerdir. Sorumluluk değeri diğer eserlerde de geçmiş fakat *Fadiş* ve *Dört Kardeştiler* eserlerinde net bir şekilde ifade edilmiştir. Sabır değeri eserlerde anlatılmış fakat üzerinde durulmamıştır. İnsanların arasında bir fark olmadığı, genç-yaşlı, kadın- erkek eşit haklara sahip olduğu mesajı verilir. Dürüstlük değeri tüm romanlarda görülürken *Ganga* romanında daha belirgin aktarılmıştır. Vatanseverlik değeri *Yurdumu Özledim* ve *Ben Büyüyünce* romanında daha net bir şekilde anlatılmıştır. Vatanlarında ayrı kalan roman karakterleri üzerinden doğulan ve vatan bilinen toprakların önemi vurgulanır. Vatanseverlik değerinden *Fadiş* romanında da bahsedilir.

Toplumsal değerlerden, acıma değeri *Dört Kardeştiler* ve *Fadiş* romanında net bir şekilde belirtilir. Ortada kalan çocuklara acıma duygusuyla yardımcı olan birçok insan vardır. Kan davası, *Ben Büyüyünce* eserinde anlatılır. Eşitlik değeriyle birlikte verilir. Kan davasının kötü bir şey olduğu insanların birbirini öldürmemeleri gerektiği herkesin eşit şartlar altında yaşaması gerektiği anlatılır. İnsanların birbirini öldürmesi konusu *Ganga*'da da geçmektedir. Dayıoğlu, bunun ne kadar kötü bir durum olduğu üzerinde durur. Irkçılık, *Yurdumu Özledim* romanında geçmektedir. Yurt dışında yaşayan çocuğun uğradığı zorbalıklar anlatılır. Irkçılığın kötü bir şey olduğu, herkesin eşit olduğu aktarılmak istenir. Değerler birbiriyle bağlantılıdır. Irkçılık, kan davası, zorbalık, eşitlik değerinin anlaşılabilmesi sonucu doğmuş kötü değerlerdir. Kardeşlik değeri, *Kıyamet Çiçekleri*, *Fadiş*, *Dört Kardeştiler* eserlerinde belirgin bir şekilde görülür. İnsanlığı sevmek değeri, *Ganga*, *Işın Çağı Çocukları*, *Gökyüzündeki Mor*

Bulutlar, Dünya Çocukların Olsa romanlarında belirgin şekilde verilmiştir. Hoşgörü değerini, Dayıoğlu tüm eserlerinde işlemiştir. Nefret, yalan, sömürü gibi kötü duyguların insanlığa olan zararları *Ganga*'da nasihat şeklinde aktarılmıştır. İç güzelliğin önemi, hayvanlara zarar verilmemesi gerektiği, yalan söylemenin kötülüğü, çalışkanlığın önemi, paylaşmanın güzelliği, *Suna'nın Serçeleri*'nde küçük öykülerle ders verecek şekilde işlenmiş değerlerdir. Affetmek değeri, *Gizemli Güvercin* eserinde görülür. *Parbat Dağı'nın Esrarı* romanında açgözlülük, kibir değeri işlenmiş ve bunun zararı üzerinde durulmuştur. Vefa değeri *Fadiş* eserinde görülür.

Dayıoğlu'nun eserlerinde doğum ve ölüm başlıklı halk kültürü unsurlarını incelediğimizde doğum başlığında daha ayrıntılı öğeler bulabiliriz. Doğum kısmında neşeye yer verirken ölüm kısmı tabusu ve korkunçluğu sebebiyle biraz daha geri plandadır.

Fadiş eserinde Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'ten bahsedilir. Vatanı sevmek ve Atatürk'ün izinden gitmekten bahsedilir. Bu kısımdan milli değer olarak bahsedilebilir. *Fadiş* eserinde Ramazan etkinliklerinden bahsedilir. Oruç tutmak, sahur iftar tabirleri kullanılır.

Çocuk edebiyatı çocuğun özelliklerine göre şekillenir. Çocukların soyut kavramları anlaması 9 yaşından sonra başlar. Dayıoğlu incelenen eserlerinde 9 yaş üzeri çocuklara ve gençlere hitap etmektedir. Halk kültürü unsurları soyut bir kavramdır. Soyut kavramları anlayacak yaşa gelen çocuk halk kültürü unsurlarını da kavrar.

Dayıoğlu'nun eserlerinde bireysel değer olarak sevgi, saygı, barış, eşitlik, dürüstlük, adalet, dostluk, özdenetim, sabır, sorumluluk, yardımlaşma ve daha fazlası verilmiştir. Toplam 36 değerden söz edilir. Toplumsal değer olarak, ırkçılık, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma, komşuluk gibi değerlerden bahsedilir. Bu kısımda 8 değerden bahsedilir. Milli ve dini değerler ikişer kez geçer. Dayıoğlu, eserlerinde toplam 48 değerden bahsetmiştir.

Dayıoğlu'nun eserlerini bireysel değerler açısından incelediğimizde, eserlerinin tamamında sevgi ve saygı değerlerinden bahseder. Bu değerler kendi içinde çeşitlilik gösterebilir. Sevgi değeri bazen anne-çocuk sevgisi bazen hayvan sevgisi bazen ise insanlığa duyulan sevgi şeklinde görülür. Saygı değeri, büyüklere saygı, insanlığa saygı, doğaya saygı şeklinde çeşitlilik gösterir. Bu değerleri takiben eserlerde eşitlik

ve yardımlaşma değerlerini görmekteyiz. Yardımlaşma değeri 9 eserde, eşitlik değeri 6 eserde görülmektedir. Vatanseverlik ve sorumluluk değerleri 5 eserde görülmektedir. Misafirperverlik ise 4 eserde gözlemlenmektedir. Şefkat-merhamet, adalet, barış, dürüstlük, çalışkanlık, açgözlülük, duyarlılık değerlerinin frekans sayısı 3 olarak görülür. Temizlik, paylaşma, merak, sağlığa önem verme, arkadaşlık-dostluk, acıma, bencillik, özdenetim, nefret değerlerinin frekansı 2 olarak gözlemlenmektedir. Hoşgörü, gelecekte beklenen, derdine ortak olma, cesaret, sözünde durma, özgürlük, empati, kardeşlik, iç güzelliğin önemi, sadakat, affetmek, başına buyruklu ve güven değerlerinin frekansı 1 olarak görülmektedir. Dayıoğlu, bahsedilen bireysel değerleri davranışsal veya nasihat olarak okuyucuya doğrudan iletir.

Eserlerde toplumsal değerler de görülür. Bu değerlerde frekanslar, toplumsal dayanışma 3, toplumsal birliktelik 2, toplumsal yaşayış farkı 2, komşuluk 2, toplum huzuru 2, tarihi mirasa sahip çıkma 1, çevre bilinci 1, ırkçılık-zorbalık 1 olarak görülmektedir. Dayıoğlu eserlerinde toplumsal yaşama dikkat çekmiş, insanların birbirleriyle uyumlu yaşamaları için eserlerinde olumlu tasvirlerde bulunmuştur. Bazı eserlerde ise toplumsal uyumsuzluğu ve insanlığın zor durumda olduğunu betimleyerek olumsuzluk üzerinden okuyucuyu doğruya yönlendirmek istemiştir.

Dayıoğlu'nun eserlerinde dini değerler de bulunmaktadır. Dua etmek değeri 4 farklı eserde, dini bayram ve kutlamalara dikkat çekme değeri 1 eserde gözlemlenmektedir.

Milli değerlerde ise askerlik ve dil bilinci değerleri görülür. Askerlik, 1 eserde tasvir edilir. Dayıoğlu, eserlerinde dil bilincini söz kalıpları, tekerlemeler, masallar ve öykülerle vermiştir. Eserlerinde halk ağzını da kullanmıştır. Okuyucuya kendi dilinin önemli olduğunu roman kahramanlarının yaşadığı dil sorunuyla da anlatmak istemiştir. Dil bilinci değeri 10 farklı eserde gözlemlenir.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1992). Türk kültüründe ad koyma folklorunun morfolojik ve fonksiyonel yönlerden incelenmesi. *IV. milletlerarası Türk halk kültürü kongresi bildirileri*, 4. cilt içinde 1-14. Ankara: Ofset Repromat Matbaası.
- Alptekin, A. B. (2007). Türk halk hikayelerinde ağaç motifi üzerine, *Milli Folklor Dergisi*, 19(76), 33-39.
- Arslan, S. (2014). Türklerde ağaç kültü ve hayat ağacı, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 59-71.
- Ateş, K. (1998). *Gülten Dayıoğlu'nun çocuk romanları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Boratav, P. N. (1973). *100 soruda Türk folkloru (inanişlar, töre ve törenler, oyunlar)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çılgın Sınar, A. (2005). Çağını anlatan bir çocuk edebiyatçısı: Gülten Dayıoğlu, *UU Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(8): 35.
- Çinpolat, S. (2017). Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da sünnetin yeri, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 109-126.
- Dayıoğlu, G. (2012). *Suna'nın serçeleri*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2016). *Dört kardeştiler*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2017). *Tuna'dan uçan kuş*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2017). *Kıyamet çiçekleri*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2018). *Yurdumu özledim*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2018). *Ben büyüyünce*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2018). *Dünya çocukların olsa*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2018). *Ölümsüz ece*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2018). *Akıllı pireler*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.

- Dayıoğlu, G. (2018). *Parbat Dağı'nın esrarı*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2018). *Midos kartalının gözleri*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2018). *Yeşil kiraz*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2019). *Işın çağı çocukları*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2019). *Gök yüzündeki mor bulutlar*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2019). *Ganga*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2019). *Yada'nın gizilgücü*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2019). *Sekizinci renk*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2019). *Yeşil kiraz 2*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2019). *Gizemli güvercin*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (2021). *Fadiş*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.
- Durmuş, İ. (2009). Türk kültür çevresinde ant, *Milli Folklor Dergisi*, 84, 97-106.
- Duvarcı, A. (2005). Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar, *Bilig Dergisi*, 32, 125-142.
- Ercilasun, A. B. (1985). *Bengütaş edebiyatı*, Ankara: Büyük Türk Klasikleri.
- Gökçe, B. (2008). *Gülten Dayıoğlu'nun çocuk öykülerinde değer eğitimi ve öykülerin Türkçeye katkısı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Malatya. Yök tez kataloğu veri tabanından erişildi.
- Kabacalı, A. (1993). *Gülten Dayıoğlu 30 yıl çocuklarla soluk soluğa*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kahramanoğlu, R. (2019). *Türk kültür tarihinde ve Türkiye'de değerler eğitimi*. B. Özer (Ed.), *Karakter ve değerler eğitimi* içinde (ss. 96-117). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaplan, M. (2000). *Kültür ve dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karadağ Çınar, G. (2020). Eski Türklerde mumyalama teknikleri ve kullanılan tıbbî malzemeler, *SUTAD*, 50: 325-339.

Karakelle, A. (2008). *Erzurum'da çeyiz geleneği üzerine bir araştırma*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara. Yök tez kataloğu veri tabanından erişildi.

Karçıga, S. (2016). Dede Korkut Kitabı'nda alplık kavramı ve alp tipi insanların özellikleri, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 51: 259- 272.

Kasımoğlu, S. (2022). Türk kültüründe doğumla ilgili tabular ve işlevleri, *Folklor Akademi Dergisi*, 5(2), 483-495.

Katı, Y. (2024). *Türk halk anlatmalarında değerler eğitimi*, Ankara: İksad Publishing House.

Oğuz, Ö. (1992). Çocukların 'sayışmaca' dünyası, *Milli Folklor Dergisi*, 2(16), 24-30.

Öğreten, A. (2000). Türk kültüründe "yada taşı" ve XVIII. yüzyıl sonu Osmanlı-Rus savaşlarında kullanılması, *Belleken*, 64(241); 863-900.

Örnek, S. V. (1977). *Türk halkbilimi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özarslan, M. (2003). Türk kültüründe ağaç ve orman kültü, *Türkbilig*, 2003(5): 94-102.

Senek, S. (2018). *Aytül Akal'ın masallarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi) Antalya. Yök tez kataloğu veri tabanından erişildi.

Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve çocuk edebiyatı edebiyatın amacı ve işlevi, *Türk Dili Dergisi*, 12(31):12.

Şirin, M. R. (2000). *99 soruda çocuk edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Tavuş, Z. G. (2015). *Gülten Dayıoğlu'nun hikâyelerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Topses, M. D. (2012). Türkiye’de kan davası geleneğinin sosyolojik çözümlemesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 189-197.

Uslu, B. (2019). *Türk mitolojisi*, İstanbul: Kamer Yayınları.

Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19; 499-522.

Yıldırım, H. (1992). Kırgız Türklerinde "Umay Ana" inancı, *Türk Kültürü Dergisi*, 356:758.

Yılmaz, A. (2019). *10. sınıf tarih ders kitabı*, Ankara: Ata Yayıncılık,

İnternet Kaynakları

URL1: (<https://sozluk.gov.tr/>)

URL2: (<https://www.unicef.org/turkiye/>)

URL3: (<https://www.gultendayioglu.com/>)

URL4: (https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BClten_Day%C4%B1o%C4%9Flu)

